

**İLKÖĞRETİM 1.KADEMEDE DAVRANIŞ SORUNLARI OLAN
ÇOCUKLARIN ANNE-BABA TUTUMLARI**

Necla TABAK

Yüksek Lisans Tezi

İlköğretim Anabilim Dalı

Danışman. Yrd. Doç. Dr. Şenay YAPICI

Afyon

Afyonkarahisar Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Haziran 2007

YÜKSEK LİSANS TEZ ÖZETİ

İLKÖĞRETİM 1.KADEMEDE DAVRANIŞ SORUNLARI OLAN ÇOCUKLARIN ANNE-BABA TUTUMLARI

Necla TABAK

İlköğretim Anabilim Dalı

Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Haziran 2007

Danışman: Yrd. Doç. Dr. Şenay YAPICI

Bu araştırma, ilköğretim birinci kademedeki öğrenim gören 7-11 yaş grubu çocuklar arasında; saldırganlık, içe kapanıklık, kekemelik, dikkat eksikliği ve hiperaktivite davranış sorunlarından en az birini yaşayan çocukların anne baba tutumlarını öğrenmek amacıyla yapılmıştır. Araştırma 2006-2007 Eğitim Öğretim yılında Afyonkarahisar il merkezindeki 20 ilköğretim okulunda birinci kademedeki okuyan 143 çocuğun anne ve babasına P.A.R.İ. "Aile Hayatı ve Çocuk Yetiştirme Tutum Ölçeği" uygulanarak yapılmıştır.

Elde edilen veriler, betimsel istatistik ve tek yönlü varyans analizi ile incelenmiştir.

Araştırma sonucunda sorunlu çocuklarda saldırganlık davranış sorununun diğer sorunlardan daha fazla olduğu görülmüştür. Araştırmaya katılan annelerden yaş ortalaması 30-35 aralığında olanlar ile, babalardan yaş ortalaması 35-40 aralığında olanların en fazla olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca anne ve babalardan ilköğretim mezunu

olanların en fazla olduğu, annelerin yarısından fazlasının çalışmadığı, ailelerin büyük bir kısmının düşük gelire sahip olduğu saptanmıştır.

Araştırma sonucunda, anne babalardan % 72,1'inin ev kadınlığını reddetme tutumunu, % 68,9'unun aşırı koruyucu tutumu oldukça uygun olarak benimsedikleri görülmüştür.

Saldırganlık, içe kapanıklık, kekemelik, dikkat eksikliği ve hiperaktivite sorunu yaşayan çocukların anne babalarından aşırı koruyucu tutum sergileyenlerin en fazla, geçimsizlik tutumu sergileyenlerin en az olduğu saptanmıştır.

Araştırmanın sonucunda çocuğun yaşadığı davranış sorunları ile anne baba tutumları arasında anlamlı farklılık bulunamamıştır.

ABSTRACT**PARENTS ATTITUDES WITH BEHAVIOUR PROBLEMS OF CHILDREN IN
PRIMARY SCHOOL**

Necla TABAK

Department of Primary School Education

Afyonkarahisar Kocatepe University Social Sciences Institute

June 2007

Advisor: Yrd. Doç. Dr. Şenay YAPICI

The purpose of the study was to understand the behavioral attitudes of parents with children between ages of 7–11 at primary school who had at least one of the problems of aggressiveness, introversion, stammering, lack of attention and hyperactive behavioral problems. In 2006-2007, P.A.R.İ. “Parental Attitude Research Instrument” was administered to parents of 143 children from 20 primary schools in Afyonkarahisar. The researcher used descriptive analysis and One-way ANOVA in the analysis of the data. In the results of the study it was seen that aggressive behaviors were more observed than the other problems in children with problems. Mothers who took part in the research had an average age range of 30-35 and it was 35-40 for fathers. Most of the parents were noticed to be graduates of primary school, more than half of them were not working and a great majority of them were with low monthly incomes.

This current study showed that 72,1 % of the participants did not accept being house-wife, whereas 68,9 % of the participants accepted being highly protective on their children. The children who had behavioral problems at most were from the families who were highly protective on their children. On the contrary, the children who had behavioral problems at least were from the discordant families. No meaningful difference was found between the behavioral problems and attitudes of the parents.

TEZ JÜRİSİ VE ENSTİTÜ MÜDÜRLÜĞÜ ONAYI

İmza

Tez Danışmanı : Yrd. Doç. Dr. Şenay YAPICI
Jüri Üyeleri : Prof. Dr. Mustafa ERGÜN
: Yrd. Doç. Dr. M. Ali ÇAKIR

İlköğretim Anabilim Dalı, Sınıf Öğretmenliği Bilim Dalı yüksek lisans öğrencisi Necla TABAK'IN "İlköğretim Birinci Kademedeki Davranış Sorunları Olan Çocukların Anne Baba Tutumları" başlıklı tezini değerlendirmek üzere/ ... /..... günü saat da Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Sınav Yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca değerlendirilerek kabul edilmiştir.

Doç. Dr. Mehmet KARAKAŞ
ENSTİTÜ MÜDÜRÜ

ÖNSÖZ

Çalışmanın başından sonuna kadar, maddi ve manevi desteğini hissettiren, danışman hocam Yrd. Doç. Dr. Şenay YAPICI' ya ve araştırmanın her aşamasında yardımlarını gördüğüm Prof Dr. Mustafa ERGÜN' e şükranlarımı sunarım.

Araştırma sırasında yardımlarını esirgemeyen Dr. Süleyman KARATAŞ'a, çalışma boyunca manevi anlamda desteğini veren, literatür kısmında yardımlarını esirgemeyen Öğrt. Grv. Mehmet YAPICI' ya, manevi desteğini esirgemeyen Dr. Nilgün SÖNMEZ' e teşekkür ederim.

Çalışmamın bitmesinde emekleri olduğunu düşündüğüm, bu noktaya gelmemdeki en büyük sebep olan kıymetli annem, babam ve tüm aileme saygı ve şükranlarımı bir borç bilirim.

Necla TABAK

ÖZGEÇMİŞ

Necla TABAK

İlköğretim Anabilim Dalı

Yüksek Lisans

EĞİTİM

Lisans: Afyonkarahisar Kocatepe Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Sınıf Öğretmenliği
Bölümü

Lise: Afyonkarahisar Anadolu Öğretmen Lisesi

İŞ / İSTİHDAM

2005 Afyonkarahisar Kocatepe Üniversitesi Rektörlüğü - Okutman

KİŞİSEL BİLGİLER

Doğum Yeri ve Yılı: Eskişehir- 24.04.1983

Cinsiyet: Kadın

Yabancı Dil: İngilizce

İÇİNDEKİLER

YÜKSEK LİSANS TEZ ÖZETİ	ii
ABSTRACT.....	iv
TEZ JÜRİSİ VE ENSTİTÜ MÜDÜRLÜĞÜ ONAYI.....	v
ÖNSÖZ	vi
ÖZGEÇMİŞ	vii
İÇİNDEKİLER	viii
TABLolar LİSTESİ	x
GİRİŞ	1
ARAŞTIRMANIN AMACI	1
A) Problem Cümlesi	1
B) Alt Problemler.....	1
ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ.....	2
DEĞİŞKENLER.....	2
SINIRLILIKLAR.....	2
TANIMLAR	2
BİRİNCİ BÖLÜM	4
ÇOCUĞUN GELİŞİMİ VE AİLE.....	4
I. 7-11 YAŞ GRUBU ÇOCUKLARIN GELİŞİMSEL ÖZELLİKLERİ	4
A) BEDENSEL VE DEVİNSEL GELİŞİM.....	4
B) BİLİŞSEL GELİŞİM	6
C) KİŞİLİK GELİŞİMİ	8
1. Psiko-seksüel Gelişim.....	8
2. Psiko-sosyal Gelişim.....	11
D) AHLAKİ GELİŞİM.....	14
E) DİL GELİŞİMİ	16
F) SOSYAL GELİŞİM	17
II. DAVRANIŞ SORUNLARI	20
A) Saldırganlık ve Öfke.....	22
B) İçe Kapanıklık.....	24
C) Dikkat Eksikliği Hiperaktivite Bozukluğu	26
D) Kekeme.....	28

E) Kaygı.....	29
F) Korku-Fobi.....	35
G) Bağımlılık.....	39
H) Saplantılı Düşünceler.....	41
I) Çalma.....	42
İ) Yalan.....	43
J) Evden Okuldan Kaçma.....	43
K) Tik.....	45
L) Parmak Emme Tırnak Yeme.....	45
M) Alt Islatma-Dışkı Kaçırma.....	46
III. DAVRANIŞ SORUNLARININ PSİKOSOSYAL SEBEPLERİNDEN BİRİSİ OLARAK AİLE.....	48
A) ANNE BABA TUTUMLARI.....	52
1. Baskılı ve otoriter tutum.....	53
2. Gevşek Tutum.....	54
3. Dengesiz ve Kararsız Tutum.....	55
4. Aşırı Koruyucu Tutum.....	56
5. İlgisiz ve Kayıtsız Tutum.....	57
6. Güven verici, Destekleyici ve Hoşgörülü Tutum.....	57
IV. İLGİLİ ARAŞTIRMALAR.....	58
İKİNCİ BÖLÜM.....	64
YÖNTEM.....	64
I. ARAŞTIRMANIN MODELİ.....	64
II. ARAŞTIRMANIN EVRENİ.....	64
III. ARAŞTIRMANIN ÖRNEKLEMİ.....	64
IV. VERİ TOPLAMA ARACI VE VERİLERİN TOPLANMASI.....	65
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM.....	68
BULGULAR VE YORUMLAR.....	68
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM.....	76
TARTIŞMA VE SONUÇ.....	76
EKLER.....	85

TABLolar LİSTESİ

	Sayfa No
Tablo 1) Örneklemdaki Çocukların Davranış Sorunları.....	68
Tablo 2) Araştırmaya Katılan Annelerin Yaşları.....	68
Tablo 3) Araştırmaya katılan Babaların Yaşları	69
Tablo 4) Araştırmaya katılan Annelerin Eğitim Durumları.....	69
Tablo 5) Araştırmaya Katılan Babaların Eğitim Durumları	69
Tablo 6) Araştırmaya Katılan 143 Ailenin Aylık Gelir Düzeyi	70
Tablo 7) Araştırmaya Katılan Annelerin Mesleki Durumu.....	70
Tablo 8) Araştırmaya Katılan Babaların Mesleki Durumu	70
Tablo 9) Örneklemdaki Anne Babaların Tutumlarının Dökümü.....	71
Tablo10) Çocukların Problem Durumları İle Anne Baba Tutumları.....	73
Tablo11)Anne Baba Tutumları İle Çocukların Davranış Sorunları Arasındaki Farklılıklar	74

GİRİŞ

Aile, çocuğun fiziksel, duyuşsal, sosyal ve bilişsel gelişimini tamamladığı ilk kurumdur. Çocuk aile ortamında ilk sosyal deneyimlerini yaşar. Bu ortamda çocuğa sevgi, saygı, güven, şefkat gibi insani duygular kazandırılır.

Anne babanın çocuk yetiştirmeye yönelik olumlu ya da olumsuz tutumlarının yanında, ailelerin sosyo-kültürel, sosyo-ekonomik durumları ve anne babanın yaşları çocuğun gelişimine etki eden diğer değişkenlerden bazılarıdır .

Aile içinde eşler arasında çatışma, iletişimsizlik, ayrılık, boşanma, çocuğun gelişim süreçlerini sağlıklı bir şekilde geçirmesine ve ihtiyaçlarını karşılmasına olumsuz yönde etki edebilecek etkenler arasındadır. Bu anlamda gelişim dönemlerinde aksaklıklar yaşayan çocuklarda uyum ve davranış sorunları görülme olasılığı daha fazla olmaktadır.

Gelişim süreçlerini tamamlamada ve topluma ruhsal ve bedensel olarak sağlıklı bireyler kazandırmada ailenin öneminin büyük olduğu düşünülürse, uyum ve davranış sorunları yaşayan çocuklar ile bu çocukları yetiştiren anne babaların tutumlarının incelenmesiyle ortaya çıkabilecek olumlu ya da olumsuz sonuçların neler olabileceği tespit edilebilir.

ARAŞTIRMANIN AMACI

Bu araştırma, ilköğretim birinci kademedeki davranış sorunları olan çocukların anne baba tutumlarının neler olduğunu belirlemek amacıyla yapılmıştır. Bu amaçla aşağıda yer alan problem cümlesi ve alt problemlere cevap aranmıştır.

A) Problem Cümlesi

İlköğretim birinci kademedeki davranış sorunları olan 7-11 yaş grubu çocukların anne baba tutumları nelerdir ve bu tutumlar, davranış sorunları açısından anlamlı farklılık göstermekte midir?

B) Alt Problemler

1. İlköğretim birinci kademedeki davranış sorunları olan 7-11 yaş grubu çocukların anne baba tutumları nelerdir?

2. Davranış sorunları açısından anne baba tutumları arasında anlamlı bir farklılık var mıdır?

Hipotezler (H₀)

1. Davranış sorunları açısından anne baba tutumları arasında 0.05 düzeyinde anlamlı bir farklılık yoktur.

ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ

Bu araştırma ile çocuklarda görülen davranış sorunlarının giderilmesinde anne babanın rolleri ve tutumlarının neler olabileceği üzerinde durulmak istenmiştir.

DEĞİŞKENLER

Araştırmanın değişkenlerini, davranış sorunlarından; saldırganlık, içe kapanıklık, kekemelik, dikkat eksikliği ve hiperaktivite, anne baba tutumlarından; aşırı koruyucu, ev kadınlığını reddetme, geçimsiz, demokrat ve baskıcı tutum oluşturmaktadır.

SINIRLILIKLAR

1. Araştırma, Afyon Merkezdeki 20 İlköğretim 1.kademede okuyan çocukların anne babaları ile sınırlıdır.
2. Araştırmada ele alınan davranış sorunları; saldırganlık, içe kapanıklık, kekemelik, dikkat eksikliği ve hiperaktivite adı altında dört davranış sorunu ile sınırlıdır.
3. Araştırmada ele alınan anne baba tutumları; örneklemdaki anne babaların P.A.R.İ. Aile Hayatı ve Çocuk Yetiştirme Tutum Ölçeğine verdikleri cevaplarla sınırlıdır.

TANIMLAR

Bu araştırmada geçen temel kavramların tanımları aşağıdaki gibidir:

Davranış Sorunları: Bireyin gözlenebilen ya da ölçülebilen davranışlarında meydana gelen uyum sorunlarıdır.¹

Saldırganlık: Bireyin karşısındakini rahatsız etmeyi ya da incitmeyi düşündüğü her türlü davranıştır.²

¹ Salih GÜNEY, Davranış Bilimleri ve Yönetim Psikolojisi Terimler Sözlüğü, Ocak Yayınları, Ankara, 1998

İçe Kapanıklık: Bireyin çevresinde yaşadıklarına kayıtsız kaldığı, içe dönük gözlenebilen davranış sapmalarıdır.³

Kekemelik: Konuşmanın akıcılığında ya da ritminde bozukluk olması ile meydana gelen bozukluktur.⁴

Dikkat Eksikliği ve Hiperaktivite: Dikkatini toplamada zorluk, konsantre olamama, dikkati süresinin kısalığı, ruh halinin çabuk değişmesi, aşırı hareketliliği kapsayan davranış sorunudur.⁵

Anne Baba Tutumu: Anne babanın çocuk yetiştirmede organize ve sürekli olan inanç ve duygularıdır.⁶

Aşırı Koruyucu: Çocuğa karşı, onu hayatın etkilerinden ve faaliyetlerinden uzak tutacak derecede gösterilen aşırı şefkat ve özendir.⁷

Ev Kadınlığı Rolünü Reddetme: Çocuklarla uzun süre kalmaktan hoşlanmamak, sinirlilik, yeni doğan bebeğin bakımından korkmak gibi tutumlardır.⁸

Geçimsizlik: Karı koca arasındaki anlaşmazlığın çocuk yetiştirme üzerindeki rolü, kocanın eşine yardımcı olmayışı, anlayışsızlık, bencillik gibi konuları içermektedir.⁹

Demokratik Davranma ve Eşitlik Tanıma: Çocuğa eşit haklar tanıma, fikirlerini açıkça ortaya koymasını sağlama, çocukla birçok şeyi paylaşmadır.¹⁰

Sıkı Disiplin (Baskıcı) : Sıkı disipline inanma, çocuğu zorlama, ebeveynin kesin hakimiyetine inanmadır.¹¹

² Çetin ÖZBEY, Çocuk Gelişiminde Yaşanan Sorunlar, İNKILAP Yayınları, İstanbul, 2006ÖZBEY, s.221-222

³ Atalay YÖRÜKOĞLU, Çocuk Ruh Sağlığı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara,1983

⁴ Asena GÜRPINAR AKAN, “7-12 Yaş Çocuklarında Görülen Uyum ve Davranış Bozuklukları ve Benlik Saygısı İlişkisi”, (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü), İstanbul,2001AKAN, s.57

⁵Nurten SARGIN, Çocuklarda Ruh Sağlığı, Nobel yayınları, Ankara,2001 SARGIN,s.117-118

⁶ GÜNEY, s. 279

⁷ GÜNEY, s.21

⁸ Handan ÖZCAN, “İlkokul Öğrencilerinin Özgüvenleri, Akademik Başarıları ve Anne-Baba Tutumları Arasındaki İlişkiler”, (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü), İstanbul,1996

⁹ ÖZCAN, s.48

¹⁰ ÖZCAN, s.47

¹¹ ÖZCAN, s.48

BİRİNCİ BÖLÜM

Bu bölümde literatür taramasından elde edilen bilgiler şu başlıklar altında sıralanmaktadır:

ÇOCUĞUN GELİŞİMİ VE AİLE

Psikoloji ve Sosyal Psikoloji bilim alanlarının son yüz elli yılda sağladığı veriler sayesinde, insanoğlunun doğumdan itibaren, çeşitli yaş gruplarında farklı gelişim dönemlerini yaşadığı bilinmektedir. Çocukların gelişim dönemlerinde ihtiyaçları doyurulmadığında ve gelişim dönemlerine has gerekli kazanımlara sahip olmadıkları görüldüğünde, bu durumun çocukların kişiliğinde olumsuz etki bıraktığı, uyumsuz davranışlar sergiledikleri belirtilmektedir. Bu yüzden davranış sorunları olan anne baba tutumları konulu araştırmanın birinci bölümünde davranış sorunlarından ve anne baba tutumlarından bahsetmeden önce çocukların gelişim özellikleri hakkında bilgi verilmiştir.

I. 7-11 YAŞ GRUBU ÇOCUKLARIN GELİŞİMSEL ÖZELLİKLERİ

Bu bölümde ilköğretim birinci kademede okuyan 7-11 yaş grubu çocukların gelişim dönemleri ve gelişim dönemleri sırasındaki yaşantıları ile kazanımları hakkında bilgi verilmiştir. İlk olarak çocukların bedensel ve devinsel gelişim dönemlerinden bahsedilmiş, ardından bilişsel gelişim dönemleri hakkında bilgi verilmiştir. Kişilik gelişimlerinden bahsedilirken, “Freud’un Psikoseksüel Gelişim Dönemi” ile “Ericson’un Psikososyal Gelişim Dönemi” ve “Kohlberg’in Ahlak Gelişimi” üç ayrı başlık altında ele alınmıştır.

A) BEDENSEL VE DEVİNSEL GELİŞİM

İlköğretim döneminin ilk yıllarında, çocuğun gelişimi sakin fakat ergenliğe doğru ve ergenlik sırasında fırtınalı (çalkantılı) bir döneme girilmektedir. İlk üç yılında çocuğun boyca büyümesi yavaş, erinlik evresinin başlangıcı olan dokuz yaştan sonra hızlıdır.¹²

Bu yaşlarda erkek çocukları kız çocuklarına kıyasla daha uzun ve iri cüsseli bir görünüme sahiptirler. Fakat kızlar yaklaşık on bir yaşında erinlik dönemine girdiklerinden dolayı erkeklerden daha hızlı gelişmektedir. Erinlik dönemi ile beraber

¹² İbrahim Ethem BAŞARAN, Eğitim Psikolojisi, Ankara, 1999

kızlarda, erkeklere oranla ani boy artışı, ikincil seks özellikleri görülmeye başlar. Fakat her zaman olduğu gibi bu dönemde de erkek çocuklar, kızlara göre daha hareketlidir. Erkekler fiziksel enerji gerektiren etkinliklere ilgi duydukları görülmektedir.¹³

İlköğretimin ilk yıllarında çocuğun bedensel anlamda geliştirmesi gereken bazı becerileri vardır. Göz el koordinasyon becerisini kazanmak için; nesneyi atma, fırlatma, tutma gibi etkinlikleri yapması gerekmektedir. Görsel algılama becerisini kazanmaya yönelik etkinlikler okullarda sınırlı kalmıştır. İş birliği becerilerinin ise fiziksel beceri olup olmadığı tartışılmakla beraber, bedensel aktivitelere dönük oyunlar grup şeklinde oynandığı için işbirliği sağlayıcı iletişim becerilerinin de kazanılması gerekmektedir. Küçük ve büyük motor beceriler; çocuğun yürüme, koşma gibi kaba motor becerilerini gerçekleştiren etkinlikler ile yazı yazma, çizme, resim yapma gibi küçük kasların kullanıldığı etkinlikler halinde devam eder.¹⁴

Dönemin başında (yedi yaşında) çocuk küçük kaslarının gelişimi tamamlamadığından dolayı bu kaslarını kullanacağı öğrenme ortamlarında bulunmamaktadır. Ayrıca ince işleri yapabilmesi için bilek ve parmak kemikleri yeterince olgunlaşmamıştır.¹⁵

Yedi yaşında okuma yazmayı öğrenmeye başlayan çocuk kalem tutmakta zorlanırken, zamanla küçük kaslarının gelişmesiyle beraber kalemi rahat tutmaya başlar. Aynı zamanda resim yaparken ve ince işlerde parmaklarını daha rahat kullanır ve enstrüman çalmaya başlar. Özellikle bu dönemde çocuğa piyano, keman gibi çeşitli enstrümanları çalmayı öğretirken, yetişkinlere göre daha fazla başarılı sonuçlar elde edilmektedir.

7–11 yaş döneminde çocuğun bel, kol, bacak kemiklerinin gelişimi kasların gelişiminden ileride devam etmektedir. Gelişime bağlı olarak çocukta zaman zaman büyüme ağrıları meydana gelmektedir.¹⁶

¹³ Ziya SELÇUK, Gelişim ve Öğrenme, Nobel yayınları, Ankara, 2001

¹⁴ Galip YÜKSEL, “ İlköğretim Öğrencilerinin Gelişim Alanları, Gelişim Alanlarının İşaretçisi Olan İhtiyaçlar ve Geliştirilmesi Gereken Beceriler: Bu Süreçte Rehber Öğretmenin İşlevleri: Kurumsal Bir İnceleme”, <http://yayim.meb.gov.tr/dergiler/159/gyuksel.htm> (01.12.2006)

¹⁵ Meral AĞIR, Editör Betül AYDIN, “Bedensel ve Devinimsel Gelişim”, Gelişim ve Öğrenme, Nobel yayınları, Ankara, 2005

¹⁶ Nuray SENEMOĞLU, Gelişim Öğrenme ve Öğretim, Gazi kitapevi, Ankara, 2004

Bu dönemde sık sık bacak ağrıları, karın ağrısı, kol ağrılarında şikâyet eden çocuklarına endişe eden anne babalara sık rastlanmaktadır. Oysa bu durum sağlıklı büyümenin işareti sayılır.

B) BİLİŞSEL GELİŞİM

Bilişsel gelişimin öncülerinden Piaget'e göre bütün insanlar aynı dönemlerden aynı sıra ile geçmektedir. Buna göre herhangi bir dönemi yaşamadan diğer gelişim dönemlerine geçilmemektedir. Fakat dönemden döneme geçiş süresinde bireysel farklılıklar gözlenmektedir.

İlkokul öncesi dönemi kapsayan işlem öncesi dönem kendi içinde sembolik dönem (2-4) ve sezgisel dönem (4-7) olarak ikiye ayrılmaktadır. 2-4 yaş aralığını kapsayan sembolik dönemde çocuğun dili hızla gelişmektedir. Fakat kullandığı semboller ve nesnelerin anlamları gerçek olmayıp, genellikle kendisine özgüdür. Bu yaş aralığındaki çocuk karmaşık kavramları anlayamamaktadır. Sembolik dönemdeki çocuk ben merkezlidir. Bu yüzden dünyayı sadece kendi açısında görmekte, kendisini başkalarının yerine koyamamaktadır. Objeleri bir tek özelliğe göre sınıflandırıp, bir özellik bakımından farklı nesnelerin farkını görememektedir. Tek yönlü düşünebilmekte ve mantıkları değişken ve yüzeysel olmaktadır. 4-7 arasında ise mantığa göre düşünme yerine sezgiye göre düşünme yerini almaktadır. Bu dönemde çocuk, işlemleri tersine çevirememektedir. Düşünmesi sadece nesnenin dikkat çeken tarafına bağlı olduğundan dolayı doğru mantık yürütememektedir.¹⁷

İşlem öncesi dönemde korunum kavramını kazanamayan çocukta, ayrıca tek boyutlu düşünebilme tipik olarak görülmektedir. İşlem öncesi dönemi kapsayan 4-7 yaş arasında merak ve ilgi duygusu gelişen çocuğun sürekli soru sorarak çevreyi keşfetmek istediği anlaşılmaktadır. Bu dönemin belirgin bir başka özelliği de animizmin görülmesidir. Animizm, cansız nesnelere canlılık atfetmek ve hayvanlara insansı özellikler yüklemektir.¹⁸

İlkokul döneminde ise çocuk; bilişsel yeterlilik açısından hızlı ilerleme ve değişme göstermektedir. Bu dönemdeki çocuğun düşünme biçimi okul öncesi çocuğun düşünme şekline farklıdır.

¹⁷ SENEMOĞLU, s.41-44

¹⁸ Levent YAYCI, Editör Betül AYDIN, Bilişsel Gelişim ve Dil Gelişimi, Gelişim ve Öğrenme, Nobel Yayıncılık, Ankara, 2005

Çocuk tersine çevirebilme kavramını kazandığından dolayı korunum ilkesini kazanmıştır. Korunum ilkesi; nesnelerin biçimi ya da mekândaki konumu değiştiğinde, nesnenin miktar, hacim, sayı, vb özelliklerinin değişmeyeceği ilkesidir.¹⁹ Örneğin, yedi yaşına doğru çocuk, kavanozlardan birinin biçiminin değişmesine rağmen, suyun her iki kavanozda da aynı olduğunu anlayabilir. Böylece nesnelerin göz alıcı ve çok belirgin olan yönlerine doğru çocuğun yanılması azalır.²⁰

Bu dönemde en üst düzeyde gruplama yapacak konuma gelir. Bir grup nesnenin bir başka grubun alt sınıfı olabileceğini anlar. Nesnelere belli özelliklerine göre sıralayabilir. Bu beceriyi kazandıktan sonra geçişleri ve dönüştürmeleri daha kolay yaparlar.²¹

Piaget'in kuramına göre "Somut işlemler dönemi" olarak adlandırılan bu dönemde; yedi yaşındaki bir çocuk zihinsel işlemleri kullanabilir, olaylar üzerinde sebep-sonuç ilişkisi kurabilir. Algılanan görüntüyü değil gerçeği anlayarak tepkide bulunurlar. Bu dönemde çocuk; somut bilgileri düzenli ve mantıklı olarak işleyebilir; somut durumların birçok yönünü görebilir; gördüğü nesne ve olaylara yorum yapabilir. Fakat öğrencinin göremediği nesne ve olaylar üzerinde kavram geliştirmesi zordur.²²

Çocuk soyut kavramlar üzerinde düşünme becerisini henüz kazanmadığından dolayı sadece görünürde bilgileri mantıklı olarak işleyerek yorum yapmaktadır. Örneğin araba fuarında "arabayı nasıl buldun?" sorusuna çocuk "güzel, kaliteli" cevabını değil, "arabayı yürüyerek buldum" cevabını vermektedir.

Son çocukluk dönemi olarak da adlandırılan bu dönem ilk çocukluğa göre zihinsel gelişimi açısından da farklılıklar göstermektedir. İlk çocukluk döneminde çocuk için bir nesnenin işlevi önemli iken, son çocuklukta çocuk; nesnenin işleviyle beraber şekli, rengi, ağırlığı vb dış görünüşü ile de ilgilenmektedir. Aynı zamanda dil gelişiminde de hız farklılıkları var olmaktadır. Sözcük bilgisini genişletme çabasıdır. Dönemin özelliklerine paralel olarak çocuk sadece nesnelerin adlarını değil, özelliklerini, benzerlik ve farklılıklarını da görerek dile getirmek istemektedir.²³

¹⁹ Selahattin ÖZYURT, Nesri GİRGİN, Gelişim Süreçleri, Değişim yayınları, Adapazarı, 2000

²⁰ BAŞARAN, s. 84

²¹ SENEMOĞLU, s.47

²² ÖZYURT, s.43-44

²³ Haluk YAVUZER, Çocuk Psikolojisi, Remzi Kitapevi, İstanbul, 2004

Çocuk, işlem döneminde benmerkezcilikten uzaklaşır. Dünyaya başkaları açısından da bakmaya başlar. Fakat düşünme süreçleri çocuk tarafından gözlenebilen gerçek olaylara yöneliktir. Soyut kavramları çözememekle beraber çevresindekileri model alma yoluyla, yerinde kullanabilirler fakat anlamlarını açıklayamazlar.²⁴

Somut işlemler döneminde çocuk gerçek dünya ile hayal dünyası arasındaki farkı kavramaya başlamaktadır. İşlem öncesi dönemde masalları gerçekmiş gibi dinleyen çocuk, bu dönemde masalların gerçek olmadığını anlar.

Bu evrede çocuk cinsiyet rolünün değişmezliğini anlamıştır. Daha önceki yaşlarda çocuk resimlere ve gerçek hayatta her iki cinsi ayırt edebilmekle beraber, cinsiyetin sürekliliğini kavrayamamıştır. Bu yaşlarda ise çocuk sürekliliği kavrayarak kişinin dış görünüşündeki değişikliğin (saçı kısaltması, boyaması, kıyafetini değiştirmesi) cinsiyetini etkilemediğini öğrenmektedir.²⁵

Bu dönemde çocuklar arasında gelişme süreleri bakımından bazı farklılıklar da yaşanabilir. Bazı çocuklar 7–8 yaşında bazı zihinsel faaliyetleri yaparken, bazıları 9–10 yaşında bu gelişmeyi tamamlar.²⁶

C) KİŞİLİK GELİŞİMİ

Çocukların bilişsel becerilerinin yanında benlik kavramı, diğer bireylerle etkileşim ve iletişimi, dünyaya karşı tutumları kısacası kişilikleri gelişir. Kişilik insan davranışlarının tüm yönlerini kapsar. Kişilik gelişimi de diğer gelişim alanları gibi bireysel bir hızla ilerler.²⁷

1. Psiko-seksüel Gelişim

Sigmund Freud zamanına göre önemli sayılacak kişilik kuramını ortaya çıkarmıştır. Freud'un ortaya çıkardığı Psikoseksüel gelişim kuramına göre her çocuk libido adı verilen bir enerjiyle doğmaktadır. Libido beş evrede enerjisini farklı bölgelerde göstermektedir. Çocuğun beş dönemde edindiği yaşantılar ile libidonun hangi bölgede yoğunlaştığı birbiriyle ilişkilidir.²⁸Buna göre çocuğun ilk altı yılının kişilik gelişiminde önemli bir etkisi olduğunu savunmuştur. Freud'a göre, bireyin her

²⁴ SENEMOĞLU, s.47-48

²⁵ Doğan CÜCELOĞLU, İnsan ve Davranışı, Remzi Kitapevi, 1999

²⁶ ÖZYURT, GİRGIN, s.44-45

²⁷ SENEMOĞLU, s.72

²⁸ Şenay YAPICI, Mehmet YAPICI, Gelişim ve Öğrenme Psikolojisi, Anı yayıncılık, Ankara, 2005

yaşta yaşaması gereken görevleri vardır. Ayrıca yaşa özgü ihtiyaçlarının da karşılanması gerekmektedir. Çocuğun ilk yıllarda kazandığı yaşantılar ileriki yıllarını etkilemekle beraber karşılanamayan ihtiyaçlar ve eksik yaşantılar ileriki yıllarda, fırsat bulduğu an kişinin önüne çıkmakta ve bireyin kişilik gelişimini olumsuz yönde etkilemektedir.²⁹

Freud'a göre davranışın kaynağını cinsel ve saldırgan kökenli enerji oluşturmaktadır. Kişilik gelişimi boyunca geçirdiği evreler sırasında cinsel ve saldırgan kökenli enerji bireyin davranışlarına dönüşmektedir.³⁰

Freud, Psikoseksüel gelişimi her biri farklı bir sosyalleşme problemi ile nitelenen beş temel döneme ayırmıştır. Bu dönemler: oral dönem (0-1 yaş aralığı), anal dönem (1-3 yaş aralığı), fallik dönem (3-6 yaş aralığı), gizil dönem (6-12 yaş aralığı), genital dönem (12-18 yaş aralığı) dir.³¹

Kişilik gelişiminin ilkökul öncesi döneme rast gelen yaş aralığı fallik dönemi oluşturmaktadır. Fallik dönemde, çocuk, cinsel kimliğine bağlı davranış kalıplarını sergilemektedir. Erkeklerde, Oedipus kompleksi kızlarda Elektra kompleksi görülen Psiko-seksüel çatışmalardır. Oedipus kompleksi, erkek çocuğun annesine karşı duyduğu ilgi ve yanlığı babasının kendisini kızacağı ve cezalandıracağı endişesi ile bastırmasıdır. Elektra kompleksi ise, kız çocuğun babasına duyduğu cinsel ilgi ve yakınlığı annesinin kendisini cezalandıracağı endişesi ile bastırmasıdır. Freud Oedipus kompleksini, kişilik gelişiminin en kritik yönü olarak görmektedir. Okul öncesi dönemi kapsayan fallik dönemde, çocuk, aynı zamanda ahlaki ilkeleri ve vicdanı anne babasıyla özdeşleştirmektedir.

Freud Psikoseksüel gelişimi beş evrede tamamlarken okul öncesi dönemden sonraki 7-11 yaş arasını gizil dönem olarak adlandırmıştır. Gizil dönemde cinsel rolünü benimseyen çocuk hemcinsin özelliklerine bağlı olarak davranış kalıpları geliştirmektedirler. Fallik dönemi sağlıklı geçiren çocuk; latent (gizil) dönemde dikkatini cinsellikten uzaklaştırırken oyuna ilgisi artmaktadır.³²

²⁹Semai TUZCUOĞLU, Editör Betül Aydın, *Kişilik Gelişimi*, Gelişim ve Öğrenme, Nobel Yayıncılık, Ankara, 2005

³⁰ SELÇUK, s.51

³¹ SENEMOĞLU, s.73

³² YAPICI, YAPICI, s. 37-38

Latent dönemde çocuk zevk ve haz duyma gibi duyguları bastırmakla beraber davranışlarında da bunu göstermemektedir. Anne babanın cinselliği konuşmayı hoşagitmeyen davranış olarak çocuğa benimsetmesi ve dahilinde ceza uygulama tehdidinden dolayı çocuk; cinsel söylemlerden uzak durmaktadır. Erkekler ceza olarak cinsel organın kesileceği korkusuyla, kızlar da anne ve babasının sevgisini kaybetme endişesiyle cinsel hareketlerde bulunmamaktadırlar. Cinsel dürtü ve fantezileri bastırarak bilinçaltına iten çocuk, enerjisini sosyal ve zihinsel etkinlikler gibi toplumun kabul ettiği davranışlara yöneltmektedir.³³ Freud'un belirttiği cinsel dürtü ve saldırganlık adı altındaki enerjiyi, çocuk bu evrede öğrenme, araştırma, arkadaşlarıyla iyi ilişki kurma, toplumsal olaylara ilgi duyma şeklinde kullanmaktadır.³⁴

İlgi alanları değişerek sosyal olaylara ilgisi artmaya başlayan çocuğun grup arkadaşlıkları, hem cinsleri ile arkadaşlık kurma fikri ayrı anlam ifade etmeye başlamaktadır. Kızlar ve erkekler kendi cinslerine uygun davranışları daha katı bir şekilde sergilerken, her iki cins aralarında güçlü bir rekabet ve çatışmaya girmektedirler.

35

Kendisine oyun arkadaşları bulan çocuk, hemcinsleriyle sıkı bir ilişkiye girerken karşı cinsine düşman gibi davranabilmektedir. İlkokul yıllarını kapsayan bu evrede kız-erkek kavgaları, anlaşmazlıklar, gruplaşmalar yoğun olmaktadır. Kızlar ve erkekler gruplaşarak oynamayı sevmekle beraber, hem cinsler arası arkadaşlık ilişkilerinde birbirlerine son derece bağlı olmaktadır.

Freud'a göre bu dönemde çocuk kendine özgü yeterlilikleriyle kendini kabul ettirmek istemeye başlamaktadır. Bu yüzden çalışarak başarılı olma duygusunu tatmak istemektedir. Bilişsel ve duygusal davranışlarında yoğun bir şekilde gerçekçi olmaya başlamıştır. Aynı zamanda bu evrede çocuk, sevdiği ve model aldığı kişiyle özdeşim kurma, onun gibi olma çabası içine girmektedir.³⁶

Gizil dönem olarak da adlandırılan bu dönemde çocuğun, toplumsal değerlere ve kültüre ilgisi artmaktadır. Çocuk kendi kültürünün kurallarını ve davranış biçimlerini öğrenmektedir. Bu dönem; başarılı geçtiği takdirde çocuğun en çok uyum gösterdiği

³³ R. Murray THOMAS, Comparing Theories of Child Development, Wadsworth Publishing Company, California, 1985

³⁴ SELÇUK, s.51

³⁵ TUZCUOĞLU, Editör AYDIN, s. 133

³⁶ Gürsen TOPSES, Gelişim ve Öğrenme Psikolojisi, Nobel yayınları, Ankara, 2006

evredir. Fakat çocuk kendini çevreye kabullendiremez, arkadaşları ve toplum tarafından dışlanırsa çocukta uyumsuzluk, özgüven sorunları baş göstermektedir.³⁷

Benlik kavramının yerleştiği bu dönemde çocuk için dış dünya ile uyum sağlamak çok önemlidir. Okulda arkadaşları ve öğretmeni tarafından sevilen, derslerinde başarılı olan çocuğun özgüveni sağlamken, başarılı olmayan, arkadaşları tarafından sevilmeyen çocuk uyumsuz davranışlar sergileyebilmektedir.

Bu dönem; başarılı ve sağlıklı geçmediğinde; çocuk dürtülerinin denetimini sağlayamayarak enerjisini yanlış yönlere çevirmektedir. Ters durumda ise dürtülerini aşırı denetleyerek kişilik gelişimini engellemektedir.³⁸

2. Psiko-sosyal Gelişim

Bireyin sağlıklı bir hayat sürdürebilmesi, içinde bulunduğu fiziksel ve sosyal çevreye uyum sağlamasına bağlı olmuştur. Bu yüzden sosyalleşme kavramı birey için büyük önem taşımaktadır.³⁹

Erik Ericson, Freud'un kuramını ergenlikten sonra yaşlılığa kadar genişleterek Psiko-sosyal gelişim dönemini sekiz evreden oluşturmuştur. Sekiz kritik dönemde atlatılması gereken krizler bulunduğunu, bir dönemdeki kriz başarılı olarak atlatıldığında, kendinden sonraki dönem için sağlıklı temeller oluşturulacağını savunmuştur.⁴⁰

Buna bağlı olarak, kişiliğin oluşmasında olgunlaşma ile birlikte geçirilen yaşantılar, bu yaşantıları etkileyen sosyo-kültürel çevrenin etkisinin önemi görülmüştür. Birey geçirdiği gelişim dönemlerinin her birinde o döneme has bir karmaşa ile yüz yüze gelmekte, birey bu karmaşanın üstesinden gelecek olursa, belleğine yeni bir özellik kazandırarak bir sonraki döneme daha da güçlenmiş olarak girmektedir.⁴¹

.Erikson'a göre; Freud'un kuramında olduğu gibi bir dönemde kriz çözümlenemezse; birey o döneme takılıp kalmaz. Fakat çözümlenemeyen kriz daha

³⁷ Sula WOLF, Problem Çocuklar, (Çev: A. ORAL, S. KARA), Say yayınları, 2004

³⁸ AKAN, s.

³⁹ SELÇUK, s.54

⁴⁰ AKAN, s.20

⁴¹ www.yeniram.gov.tr/yeniram/davranisorunlari/gelisim/3-psikososyal.htm (20.11.2006)

sonraki dönemlerde de varlığını sürdürmekle beraber, problem yaratmaya da devam etmektedir.⁴²

Erikson'un gelişim basamakları iki zıt nitelikten oluşmaktadır. Çocuk başarılı ve olumlu gelişen basamakta olumlu özellikler kazanırken, olumsuz gelişen basamakta zıt özelliği yani olumsuz özelliği kazanmaktadır.⁴³

Erikson'a göre, ilkökul öncesini kapsayan ve gerçek anlamda çocuğun sosyalleşmeye başladığı dönem; "Girişkenliğe Karşı Suçluluk" dönemidir. Bu evrede çocuğun girişim özelliği artmaktadır. Yapıcılara göre girişimcilik; sıkılan çocuğun sıkıntısından kurtulmak için kendiliğinden bir şey yapmasıdır. Bu dönemde, çocuğun girişimciliğini artıran merak duygusunda meydana gelen artış, çevre tarafından küçümsenerek karşılanırsa çocukta suçluluk, utanma duygusu oluşmaktadır.⁴⁴

Erikson, okul öncesi 3-6 yaş arası dönemden sonra yaklaşık yedi yaşından on bir yaşına kadar devam eden evreyi "Başarıya Karşı Aşağılık Duygusu Dönemi" olarak adlandırmıştır. Kişilik ve sosyal gelişimin yaşandığı bu dönemin büyük çoğunluğu okulda geçmektedir. Yani çocuk ailesinin dışına çıkarak yeni bir dünya ile tanışmıştır. Okul, öğretmen ve arkadaşlar yenedünyasını oluşturunca; çocuk zamanın çoğunu evin dışında harcamaya başlamıştır. Arkadaş grupları, çeteler bu evrede yoğunluk kazanmaktadır. Fakat karma ergen arkadaş gruplarına göre bu dönem grupları sadece kızlar ya da erkeklerden oluşmaktadır.⁴⁵

Çocuğun okula gitmesiyle sosyal dünyasında büyük bir genişleme meydana gelmesi sonucu arkadaşların ve öğretmenin çocuk üzerinde etkisi ailenin önüne geçmiştir. Sosyal ve zihinsel etkinlikler sayesinde çocuklar birbiriyle tanışarak etkileşime girmektedirler. Fakat bu tür aktivitelere katılmayan çocuklar ise enerjisini topluma yararı olmayan alanlarda kullanarak zararlı çeteler oluşturmaktadırlar. Burada önemli olan nokta uyum sağlayarak sağlıklı bir çevre kurmak isteyen çocuğu doğru yönlendirebilmektir.

⁴² SENEMOĞLU, s.77

⁴³ YAPICI, YAPICI, s.44

⁴⁴ YAPICI, YAPICI, s.50- 51

⁴⁵ N. A. SPRİNTHALL, R. C. SPRİNTHALL, Educational Psychology: A Development Approach, Mc Graw Hill , New York, 1990

Okula giden çocuk; sosyal ve akademik yönlerden kendi durumunu arkadaşlarının durumu ile kıyaslamaya başlamış, çocukta; okul ve arkadaşlarının etkisiyle başarılı olma gereksinimi ortaya çıkmıştır. İlköğretim yıllarını kapsayan bu dönemde anne babaların ve öğretmenin çocuğun bu gereksinimini karşılayabilmelerinin önemi artmıştır. Öğrenebildiği ve başarabildiği kadarıyla çevresindekiler tarafından beğenilmek ve takdir edilmek; çocuk için ihtiyaç haline gelmiştir. Bu ihtiyacı doyururken; bu dönemde çocuklardan yetenekleri üzerinde başarı talep etmek, onların başarı duygularını geliştirmeleri açısından engelleyici etmen oluşturmaktadır.⁴⁶

Başarıya karşı aşağılık duygusu döneminde çocuk; yetişkinler gibi araç gereç kullanabilmek için beceriler geliştirmekte, üretmek için çalışmaktadır. Çocuk araç-gereç ve öğrenim dünyasına uyum yapamaz ve umudunu yitirirse, onları benimsemeyebilmektedir. Bunun sonucunda aile içi bağımlılığı meydana gelmektedir. Yani çocuk, birçok araç ve gerecin kullanıldığı dünyada kendi araç-gereç takımının (el, kol, ayak, cinsel organların gücüne güvenme, bunlarla ilgili becerebilme yetileri, zihinsel becerileri) zayıflığına ve yetersizliğine inanmaya başlayarak aşağılık duygusu kazanmaktadır.⁴⁷

Çocuk var olan enerjisini kullanmak için arayışlara girmektedir. Oyun, spor vb çeşitli alanlara ilgi duymaya başlamaktadır. Özdeşim yapma duygusu yoğunlaşmaktadır. Başarıya karşı aşağılık duygusu döneminde çocuk; başardıkça olumlu benlik duygusuna sahip olmakla beraber, aksi durumda kendini yetersiz hissetmektedir. Erikson'a göre; bu dönemde çocukta; "İş yapma konusunda öğrenebildiğim neyse, ben oyum" şeklinde kimlik duygusu oluşmaktadır.⁴⁸

Çocuk, verilen işi planlayarak, işbirliği içinde başarmaya özen göstermeye başlamıştır. Başarma, çalışkanlık duygusunu beraberinde getirerek çocuğun kendine ve yeteneklerine karşı olumlu tutum geliştirmesine sebep olmuştur. Aksi durumda başarısızlık, çocuğun kendine karşı olumsuz tutum ve yetersizlik duygusu geliştirmesine neden olmuştur.⁴⁹

⁴⁶ Gürhan CAN, Editör Binnur YEŞİLYAPRAK, Psikososyal Gelişim, Gelişim ve Öğrenme Psikolojisi, Pegema yayıncılık, Ankara, 2004

⁴⁷ www.gata.edu.tr/dahilibilimler/cocukruh/erikson.htm (24.11.2006)

⁴⁸ www.med.gazi.edu.tr/akademik/psikiyatri (24.11.2006)

⁴⁹ SENEMOĞLU, s.77

Anne babanın evde, okulda öğretmenin vereceği sorumluluklar sayesinde çocuk başarı duygusunu tatmaktadır. Fakat çocuğun kapasitesinden üst seviyede verilen sorumluluklar çocuğun bocalamasına sebep olmaktadır. Çocuk başarma isteği ile yapamama endişesi arasında gelgitler yaşamakta ya azim ve hırsla başarmaya çalışırken kendini bedensel ve zihinsel yönden yıpratmakta, ya da baştan yapamayacağı düşüncesiyle çekinik kalmaktadır. Sonucunda yıpratılarak ya da çekinik kalarak elde edilemeyen başarı aşağılık duygusu beraberinde getirebilmektedir.

D) AHLAKİ GELİŞİM

Bireyin bir durumda yapılması ya da yapılmaması doğru olan şeyler hakkında düşünmesi ve harekete geçmesi ahlaksallığın bilişsel yönünü kapsamaktadır. Kişinin neyin doğru olduğu ya da olmadığı ile ilgili duyguları ve bu duyguların davranışlara yansımaları sonucu uygunluğu yada uygunsuzluğu ise ahlaksallığın duygusal yönünü oluşturmaktadır. Bilişsel gelişimciler ahlaki akıl yürütme ve karar verme noktasında dururken, çocuğun gelişimi paralelinde ilerleyen ahlaki akıl yürütmeyi ve bunu hangi etmenlerin etkilediğini araştırmışlardır. Ahlaki akıl yürütmeye ilişkin gelişim kuramcılarında en önemlisi Lawrence Kohlberg'dir.⁵⁰

Kohlberg'e göre çocuk, çevresinde bir kişinin olaylara bakış açısını kendi görüş ve bakış açısıyla bağlantı kurduğunda ahlaki gelişme devam etmektedir. Her insan yaşadığı çevre ve kültüre bağlı olarak ahlaki gelişimini devam ettirmektedir. Ahlaki davranışları, yasaklanan davranışın derecesi ve etkisi, kişinin bulunduğu çevrenin baskısı, cezalandırma vb faktörler etkilemektedir.⁵¹

Kohlberg ahlaki gelişimi üç genel düzeyde ve bu düzeylerin altında oluşan ikişer alt düzeyde incelemiştir. Ana düzeyler; gelenek öncesi, geleneksel ve gelenek sonrasıdır. 7-11 yaş döneminde çocuk bir durumu niyetine göre değerlendirmektedir. Kohlberg'in gelenek öncesi düzeyinin çıkara bağlı alışveriş dönemi (6-9) ile geleneksel düzeyin kişiler arası ilişkiler ve uyum döneminin başları; (10-15) 7-11 yaş arasının ahlaki gelişim dönemini kapsamaktadır.⁵²

⁵⁰ Mary J. GANDER, Harry W. GARDİNER, Çocuk ve Ergen Gelişimi, (Hazırlayan Bekir Onur), İmge Kitapevi, 2001, B.4

⁵¹ ÖZYURT, GİRGIN s. 47

⁵² TUZCUOĞLU, Editör AYDIN, s.148- 149 -150

Çıkara karşı alışveriş döneminde; çocuk için kendi ihtiyaçları karşılandığında inandığı kurallara uyması söz konusu olmaktadır. Yani çıkarları sağlandığında kurallara uymaktadır Başkalarının istek ve ihtiyaçlarını ne kadar dikkate alsın da birinci planda kendisi var olmaktadır. Bu dönemde bireyler arasında hak eşitliğinin yaşanmasına bağlı olarak her şey karşılıklı alıp vermeye dayanmaktadır. Döneme göre; bireyler eşit olup herkese eşit haklar tanınması gerekmektedir. Ceza da ödül de eşitliğe dayanmak zorundadır. Örneğin ilkokul sınıflarında sık rastlanan küçük çatışmalarda “o da benim silgimi aldı, ben de onunkini alırım” vb gibi ifadelerle rastlanmaktadır.

Kişiler arası ilişkiler ve uyum dönemine rast gelen on yaş civarında çocuk artık evde anne babasının, kardeşinin, okulda arkadaşlarının, öğretmenin ve tüm çevresinin isteklerine, beklentilerine göre davranmaya başlamaktadır. İyi davranış başkalarına karşı düşünceli ve saygılı olmaktan geçmektedir. Onların görüşleri çocuk için büyük önem taşımaktadır.⁵³

İyi ve doğru olan hareket, arkadaşlarına yardım etmek, kendisi dışındaki insanları da düşünerek onları da mutlu edebilmektir. Somut işlemler dönemini de kapsayan bu evrede çocuk olaylara başkaları açısından bakabilmeyi, düşünebilmeyi öğrenmektedir. Çocuk davranışı sadece ceza almamak ya da kendisi için yapmayı, çevresindekileri de mutlu etmek için yapmaktadır.⁵⁴

Çocuk gelişim dönemi gereği çevreyle uyum sağlamak istemektedir. Toplum tarafından kendini kabullendirmek, iyi ilişkiler kurmak önem taşımaktadır. Buna paralel olarak ahlaki gelişim noktasında da çocuk benmerkezciliği bırakmakta ve çevresini düşünmeye başlamaktadır. Karşı tarafı düşünmenin, onu mutlu edebilme yetisinin kazanılmaya başladığı bu evrede çocuğu okulda öğretmenin arkadaşlık ilişkilerinde yönlendirmesi, grup çalışmaları yaparak yardımlaşma, işbirliğini pekiştirmesi, evde de anne babanın, kardeş ve aile ilişkilerinde bu becerileri devam ettirmesi önem taşımaktadır.

⁵³ TOPSES, s. 192

⁵⁴ SENEMOĞLU, s.66

E) DİL GELİŞİMİ

Dil; aynı dili konuşanların beraber kullandıkları semboller kümesinden meydana gelmektedir.⁵⁵ Dilin en önemli işlevi, iletişi gerçekleştirmesidir. İnsanların bir arada yaşamalarının sonucu ortaya çıkan iletişim dil üzerine kurulmaktadır. Bireyin kullandığı ana dili yazı dili ve konuşma dilinden oluşmaktadır. Konuşma dilinde; dinleme ve konuşma hakim iken, yazı dilinde okuma ve yazma etkinlikleri yapılmaktadır.⁵⁶

Dil iletişim aracı olarak insanın bazı ihtiyaçlarını karşılamaktadır. Bunlar şöyle sıralanabilir: Karşılıklı ilişki kurma, kendini anlama ve anlatma, isteklerini ifade etme, çevreyi öğrenme ve bilgi edinme, fikirler öne sürme vb. Kişi dili kazanmalıdır ki dil sayesinde bu ihtiyaçlarını karşılayabilsin.

Gelişim psikoloji alanında çalışanlar, dil kazanımını çocuğun gelişimi açısından dil gelişimi olarak ele alınmaktadır. Dil gelişimi, çocuğun dilbilgisi kurallarını öğrenmesiyle gerçekleşmektedir. Çocuğun kulağına ses grupları halinde konuşmalardan çıkarılan ve buradan hareketle soyutlanan bilgiler ile dilbilgisi öğrenilmektedir. Bu durum dil becerisinin gelişmesi ile dilin ses yapısını öğrenme arasında ilişki olduğunu göstermektedir.

Çocukların çoğunluğunda temel dil kazanma sürecinin büyük bir bölümü 5-6 yaşlarında gerçekleşmektedir. Dil gelişimi ile ilgili pek çok dilde farklı yaklaşım ve yöntemlerle yapılmış araştırma vardır. Bu araştırmalara göre bireysel ve çevresel farklılıklara rağmen çocukların dili öğrenmesi ve dil gelişiminde aynı dönemlerden geçtikleri, benzer özellikleri gösterdikleri görülmüştür. Bu dönemler; “konuşma öncesi ve gerçek konuşma” dönemi olarak iki basamakta toplanmaktadır. Konuşma öncesi, dönem 0-1 yaş arasını kapsamaktadır. Bu dönemde çocuk, seslendirmeyi öğrenerek konuşmaya hazırlanmaktadır. Dilbilgisinin öğrenildiği gerçek konuşma dönemi, çocuğun ilk sözcüğü söylemeye başladığı döneme rastlamaktadır. Fakat ilk kelimenin ve gerçek konuşma döneminin başladığı zaman ile ilgili bilgiler, bireysel farklılıklara, kaynakların güvenilirliğine, konuşma için belirlenen kriterlere, kullanılan metotlara, çocuğun sahip olduğu sosyo-kültürel ve ekonomik uyarıcılara göre değişebilmektedir. Bu durumlara bağlı olarak çocuk ilk kelimeyi (gerçek konuşma

⁵⁵ Arthur T. JERSİLD, (Çev: Gülseren GÜNÇE), Çocuk Psikolojisi, Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları, Ankara, 1979

⁵⁶ YAPICI, YAPICI, s.83

dönemi) yaklaşık 12 aylık iken söylemektedir.12 aydan sonra çocuk,yaklaşık 18.aya girdiğinde iki kelime konuşabilmekte,2 yaşında kelimeler birleştirebilmekte,2 yaştan sonra olumsuzlama yapabilmekte ve bol soru sormaktadır.5-6 yaşına gelen çocuk ise dilbilgisi kurallarına uyarak 6-8 kelimelik cümleler kurabilmektedir.İlkokul öncesi dönemi yaşayan çocuk, genellikle “anne, ev, aile” ilgili kelimeler kullanmaktadır.Okula başlamadan önce pasif kelime hazinesi sahip olan çocuğun konuşurken hayallerine bağlı kaldığı,betimleme ve algılama ile özellikleri kullandığı görülmektedir.

Dilin inceliklerinin öğrenildiği zamana rast gelen ilk okul döneminde (yaklaşık 5-10 yaş arası) çocuğun dil dünyasına, yavaş yavaş mecaz, deyim, atasözü girmektedir. Çocuk, bunları zamanla günlük dilinde kullanmaya başlamaktadır. Okul öncesi dönemde algılar üzerinde eğilimli olan çocukta, bu dönemde sembolik ifadelere yönelik yaşanmaktadır.

Ünlü dilbilimci Carol Chomsky, kelimelerin farklı şekillerde kullanılmasının ve cümlelere derin anlamlar verilme becerisinin 5-10 yaş arasında kazanıldığını dile getirmektedir.

İlköğretim birinci kademesinde okuyan 8 yaşındaki çocuğun cümle ve telaffuz yapısı kurallara uygundur. Dilbilgisinden haberi olmadan ve cümle kurma açısından konuşma dili yüzde 90 oranında etkinleşmiştir.10 yaşındaki Amerikalı bir çocuğun aktif kelime hazinesi ile pasif kelime hazinesi arasında büyük uçurum vardır. Bunun nedeni çocuğun kullandığı dilin yazılışı ile okunuşu arasındaki farktan olduğu söylenebilir.

Dil gelişimi, önce genel dil kurallarının öğrenilmesi ile başlarken (10 yaşına kadar) özel kuralların öğrenilmesi ile devam etmektedir. Özel kurallar yani dilin inceliklerinin kazanılması sırasında, çocuğun bilişsel gelişim düzeyi, çocuğun ne kadar dil üzerinde oynayarak onu geliştirdiği, kullanılan cümle kalıplarının günlük yaşamda anlamlandırabilmesi büyük önem taşımaktadır.⁵⁷

F) SOSYAL GELİŞİM

Kültürel ve sosyal bir varlık olan bireyin, diğer bireylerle sosyal ilişkileri, hem toplumun hem kültürün, hem de bireyin yapısını etkilemektedir. Birey, doğumdan başlayarak ölüme kadar çevresi ile uyum sağlama çabası içinde gelişim göstermeye

⁵⁷ YAPICI, YAPICI, s.84-109

çalışmaktadır. Yapıcılara' a göre sosyal gelişme toplumsal beklentilere uygunluk gösteren kazanılmış davranış becerisi olarak tanımlanmaktadır. Bu gelişim evresi geniş anlamda doğumdan başlarken, dar anlamda günlük davranış gelişimi içine almaktadır. İnsan kişiliğinin hemen hemen her yönünü kapsayan özelliğe sahip olan sosyal gelişimin içine çeşitli davranış türleri girmektedir. Araştırmacılar, sosyal gelişimi, bağlanma bağımlılık-bağımsızlık, saldırganlık, cinsiyet rollerinin öğrenilmesi, ahlaki gelişim, taklitte öğrenme, başarı güdüsü gibi çeşitli yönlerden ele almışlardır.

Erken çocukluk dönemini rast gelen 3 yaşında çocukta sosyal ilişkilerin bütün olumlu yanları görülmektedir. Çocuk, sevgi, güven, yardımlaşma, paylaşma, ya da kavga, vurma, bağırma gibi hal ve davranışlar sergilemektedir. Bu dönemde çocuk ilişkilerinde inatçı bir roledir. İstekleri doğrultusunda plan yapan çocuk, planlarını çevresindekilere kabul ettirmeyi keşfederken, istediği olmadığında ilişkilerinde çatışmaya girmektedir. Gene okul öncesi dönemde saldırganlığın ilk izlerine rastlanmaktadır. Kendi benliğinin farkına varıp bu durumu annesine kabul ettirmeye çalışan çocuk, ikilem içeren davranışlar sergilemektedir. Aynı zamanda hem okul öncesi hem okul yıllarında saldırganlığın derecesi, çocuğun içinde yaşadığı ortama, aile fertleri arasındaki ilişkiye, çocuğun o döneme kadar yaşadığı korku deneyimlerine bağlı olarak değişmektedir.

Çocuk, ilkokul döneminde sosyal gelişim bakımından bir takım farklı özellikleri kazanmaktadır. Çocuk kendi isteklerinin başkaları doğrultusunda olduğuna inanarak kolay etkilenmektedir. Ayrıca çocuk, kendi arkadaşlarının düşüncelerini kabul etse de erişkinlerin görüşlerine karşı çıkmaktadır. Bu durum çocukluk dönemi boyunca süre gelmektedir.⁵⁸

Bu dönemde çocuğun sosyal ilişkileri, seçtiği arkadaşlar, oyun oynama tarzı da erken çocukluk dönemine göre farklıdır.

5-8 yaş arasında çocuk kurallara dayanan oyunlar oynamaktadır. Çocuk, oyunlar sırasında; sıraya uyma, başkasının hakkını, yerini ve sırasını almama, her kuralı ciddiye alarak uyma, oyunda yenilme ve kaybetmeyi öğrenme gibi davranışlar sergilemektedir. İlk anda yenilmeyi prestijini kaybetme ile eş tutan çocuk kabullenerek, yenilgiyi öğrenmektedir. 9-10 yaşlarında ise çocuğun kişilik özellikleri oyunların akışını

⁵⁸ YAPICI, YAPICI, s.166-174

değiştirmektedir. Kendi takımlarını bütün benlikleri ile benimseyen bu dönem çocuklarının ortak değerleri, cesaret, yardım, arkadaşlık ve doğruluktur.⁵⁹

Orta çocukluk dönemine denk gelen ilkökul döneminde çete çağı boyunca rekabet görülmektedir. Üç türlü görülen rekabet, grubun üyeleri arasında, çocuğun kendi grubu ile rakip grupları arasında, grupla sosyal kurumlar arasında yaşanmaktadır.⁶⁰ Rekabet grupların oynadığı oyunlar arasında, sınıfta dersler sırasında görülmektedir. Takımını yoğun bir şekilde benimseyen grup üyeleri karşı takımın üyelerine şiddetli bir şekilde rakip görebilir.

İlk sosyal ilişkinin ailede başladığı düşünülerek, ilkökul döneminde aile ilişkilerine bakıldığında, dokuz yaşlarında çocuğun aile ilişkilerinin değişmeye başladığı gözlenmektedir. Kız çocukları babalarının kucağında oturmaktan ve aşırı sevgi göstermekten kaçınmaya başlarken, erkek çocuklarda başta annesine ve tüm kadınlara saldırgan duygular beslemektedir.⁶¹

Başaran'ın 9 yaş çocuklarının psiko-sosyal gelişimi ile ilgili yaptığı araştırmasının bulgularına göre; ilişkilerde kız ve erkekler arasında anlamlı bir fark görülmüştür. Burada erkeklerin anne baba ilişkilerinde daha başarılı olduğu saptanmıştır. Başaran, geleneksel değerlere bağlı olan ailelerde kız ve erkek çocuklara karşı tutumların farklı olduğunu ve erkek çocuklara karşı davranışların daha olumlu olabileceğine dair yorum getirmiştir. 10 yaşındaki çocuklar üzerinde yaptığı araştırmanın bulgularına göre ise şu sonuç çıkmıştır. Bu dönemdeki çocukların bireyler arası ilişkilerinde kız ve erkek olarak anlamlı bir fark görülmemiştir. Fakat ana baba ilişkilerinde erkek çocukların kız çocuklara göre daha gelişmiş olduğu saptanmıştır. Başaran'ın 11 yaşındaki çocuklara yaptığı araştırmaya göre ise, ilişkilerde gene anlamlı bir farkın olduğu görülmemiştir. Fakat 9 ve 10 yaşında ana baba ilişkilerinde daha başarılı olan erkek çocuklarda gerileme fark edilmiştir. Bunun sebebinin ise çocuğun buluş öncesi gelişim yönünde değişmesi ve özgürlük isteği olarak algılanmıştır.⁶²

Sosyal ilişkilerin en yoğun yaşandığı arkadaş ortamında, çocuk arkadaşını seçerken hemcinsleri ile beraber olmaya dikkat etmektedir. Üçüncü sınıftan sonra gerek

⁵⁹ YAPICI, YAPICI, s.174

⁶⁰ YAPICI, YAPICI, s.174

⁶¹ Füsun ATAÇ, İnsan Yaşamında Psikolojik Gelişim, Beta yayınları, İstanbul, 1991

⁶² Fatma BAŞARAN, Psikososyal Gelişim (7-11 Yaş Çocukları Üzerinde Yapılan Bir Araştırma), Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi yayınları, Ankara, 1974

oyun gruplarında gerek sosyal faaliyetlerde kız çocukları kız arkadaşları ile erkek çocukları erkek arkadaşları ile anlaşmaktadır. Erkek çocukların grupları kalabalık olurken kız çocukların grupları yaklaşık 2'li ya da 3'lü olarak ayrılmaktadır. Kızlara göre daha saldırgan olan erkekler, genellikle bu durumu kızlara yansıtmaktadır. Bu dönemde birbirlerini itici bulan iki cinsin gruplara ayrılması ve farklılaşmaları, özellikle ilgi alanlarından ve gelişim tempolarından belli olmaktadır.⁶³

Önceki döneme göre farklılık gösteren çocuğun, içinde bulunduğu grubu algılamasında sınırlılıklar görülmektedir. Sınıf arkadaşlarının nasıl kişiler oldukları sorulduğunda, yedi yaşındaki çocuklar, sınıftaki bazı arkadaşlarını ayrıntılı anlatırken, diğerlerini belli belirsiz kavramlarla anlatmaya çalışmaktadır.10 yaşındaki çocukların ise arkadaşlarını sadece önem sırasına göre değerlendirmeye tabi tuttuğu görülmektedir. Daha küçük çocuklar bu değerlendirmede başarılı olamazken, on yaşındaki çocuklar da bile, değerlendirmede en üste ve en alta konulan çocuklarla ilgili bilginin, ortalarda kalan çocuklar ile ilgili bilgilerden daha belirgin olduğu görülmektedir.⁶⁴

Buraya kadar çocuğun çeşitli alanlarda yaşadığı gelişim dönemler literatürden taranarak incelenmiştir. Çocuğun bir gelişim dönemini başarıyla atlatmadığı, herhangi bir gelişim dönemine ait bazı özellikleri yeterince kazanamadığı takdirde bu durumun olumsuz sonuçlarının hem o dönemde hem de çocuğun yetişkinlik döneminde karşısına çıkacağı görülmüştür. Çocuğun tüm hayatını etkileyebilecek olumsuz sonuçlar; cimrilik, savurganlık, kararsızlık gibi karakteristik özellikler olabileceği gibi girişimciliğe karşı suçluluk duygusunun beraberinde getirdiği çekiniklik, başarısızlığa karşı aşağılık duygusu ve kendini yetersiz hisseden çocuğun özgüven eksikliği, sosyal gelişimi sırasında uyumsuz olan çocuğun çevresine karşı gösterdiği saldırganlık, öfke, korku gibi birçok davranış sorunu şeklinde ortaya çıkmaktadır. Bu bölümden sonra ortaya çıkan davranış sorunları incelenecektir.

II. DAVRANIŞ SORUNLARI

Kişinin çevresinden gelen etkilere uygun tepki verebilmesi, yenilikleri takip etmesi, çevresinin beklentilerine uygun davranışlarda bulunması uyum sürecini

⁶³ ATAÇ, s.266-26

⁶⁴ JERSİLD, s.303

göstermektedir. Fakat bireyin; çevrenin beklentilerini dikkate alırken kendi dünyası ile çevre arasında denge kurabilmesi bu uyum sürecinin şartıdır.

Çocuk büyüme ve gelişimi sürdükçe yeni yetenekler, yeni bilgiler kazanarak çevresiyle uyum sağlamaya çalışırken bir yandan da doğal gelişim sürecinde yeni problemlerle karşılaşmaktadır. Sorunlarını çözümledikçe çocuğun ruhsal gücü artarak olgunlaşmaktadır. Bu döngü içinde kişilik devamlı bir uyum çabasıyla gelişirken zamanla çocuk, olgunlaşarak anne babanın koruyuculuğuna daha az ihtiyaç duymakta, bağımsız davranışlara yönelmektedir.

Yörükoğlu'na göre gelişim basamağında sorunla karşılaşan çocuk, problemi gidermek için anne babasının desteğine ihtiyaç duymaktadır. Sağlıklı ve huzurlu aile ortamında büyümeyen çocuk, ailesinden gerekli desteği göremezse sorunlarla boğuşmaktadır. Örneğin oyun çağında yeteri kadar oyun oynamamış, oyuna doymamış çocuk, okul çağında arkadaşlarıyla grup oynayabilecek düzeye gelemediğinden dolayı geride kalabilmekte uyumsuzluk yaşayabilmektedir.⁶⁵

Çocuğun yaşı büyüdükçe uyumsuzluk ve beraberinde getirdiği problemler, sosyal ilişkileri düzenlemesini engellemektedir. Olumsuz etkiler, davranışların uyumlu bir şekilde gerçekleşmesini engellediğinde ve 8-9 yaşından sonra da devam ettiğinde davranış sorunları adını almaktadır Bu yüzden uyum ve davranış sorunları kalıbı birlikte kullanılmaktadır.⁶⁶

Davranış sorunlarına sebep olan faktörlerden fiziksel ve biyolojik faktörler şöyle sıralanmaktadır: Çocuğun beyin yapısı, genetik faktörler, doğum öncesi doğum sonrası ve doğum sonrasındaki faktörler ve zekadır.⁶⁷

Davranışın gerçekleşmesinde çocuğun beyin yapısının önemli etkisi vardır. Beyin yapısına zarar gelmesi takdirde zihinsel ve davranışsal sorunlar ortaya çıkmaktadır. Genetik araştırmalarda birçok genin çevre ile birleştiğinde davranış sorunları üzerinde etkisi olduğu görülmektedir.⁶⁸

Doğum öncesinde; annenin yetersiz ve dengesiz beslenmesi, yaşı, yaptığı doğum sayısı, geçirdiği hastalıklar, psikolojik durumu ve madde bağımlılığı; davranış

⁶⁵ Atalay YÖRÜKOĞLU, Çocuk Ruh Sağlığı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara,1983

⁶⁶ SARGIN, s.

⁶⁷ AKAN, s.36-38

⁶⁸ AKAN, s.36-38-39

sorunlarının oluşmasını etkilemektedir. Erken ya da geç doğum ile doğum sırasında oluşan oksijen yetersizliği gelişimi olumsuz yönde etkilemektedir. Doğum sırasında bebeğin zarar görmesi ya da yaralanması ilerideki bozukluklara etki edebilmektedir. Doğum sonrası çocuğun sağlıklı geçirmesi gereken gelişim sürecinde, gereksinimlerinin (yiyecek, giyecek, bakım vb) karşılanmaması devam ettiğinde çocukta davranışsal ve gelişimsel sorunlara yol açmaktadır. Aynı zamanda çeşitli kazalar, hastalıklar, zehirlenme de doğum sonrası faktörlere girmektedir. Çeşitli sebeplere bağlı olarak zihin yeteneklerinin yavaş ilerlemesiyle çocuk anlama, konuşma, öğrenme, kavrama, çevreye uyum da gerilemeler görülmektedir.⁶⁹

Davranış sorunları yukarıda sayılan sebeplere bağlı olarak ortaya çıkmaktadır. Fakat davranış sorunları ile beraber anılan aile ve ailenin yapısı ayrı olarak incelenecektir. Davranış sorunları; duygusal sorunlar ile uyumsuzluk ve davranış sorunları olarak ele alınmıştır. Davranış sorunları; yalan, çalma, evden kaçma, okuldan kaçma vb sıralanırken, duygusal sorunlar; korku, fobi, bağımlılık, öfke, içe kapanıklık, kaygı olarak sıralanmaktadır.

A) Saldırganlık ve Öfke

Literatür incelendiğinde öfke ve saldırganlık kavramlarının çoğunlukla bir arada kullanıldığı görülmektedir. Fakat Özmen'e göre saldırganlık ve öfke kavramlarının sürekli bir arada kullanılması, iki kavramın birbirine karıştırılmasına ve eş anlamlı kavram gibi düşünülmesine sebep olmaktadır. Ayrıca sosyal bilimlerdeki gelişmeler iki kavramın ayrı ayrı incelenmesini gerekli görmektedir.⁷⁰

Bu sebeple iki kavram ayrı ayrı ele alınacaktır. Öfke;“engelleme, saldırıya uğrama, tehdit edilme, yoksun bırakma, kısıtlama vb durumlarda hissedilen ve genellikle neden olan şeye ya da kişiye yönelik şu ya da bu biçimde saldırgan davranışlarla sonuçlanabilen oldukça yoğun olumsuz bir duygu” olarak tanımlanmaktadır.⁷¹ Öfke, insanın kendini ifade etmenin bir biçimidir. Yani öfke de bir iletişimdir, ancak istenmeyen onaylanmayan, olumlu sonuçlar oluşturmayan yıkıcı bir iletişimdir. İnsan kendini söz, duygu, mimik, jest, ya da bir başka biçimde neden ifade edemez? Her insan çevresinden kabul görmeyi ve kendini değerli hissetmeyi ister. Bunu

⁶⁹ AKAN, s.36-38-39

⁷⁰ Suna KAYMAK ÖZMEN, “Aile İçinde Öfke ve Saldırganlığın Yansımaları”, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, C.37, S.2,s.28

⁷¹ ÖZMEN, s.28

duyumsamadığı dönemlerde, kendini ifade etmede güçlük ortaya çıkar. İnsan kendini neden ifade edemez? Muhtemelen öğrenemediği, bu olanağı bulamadığı ve kendini değerli hissetmediği için, bu durum ise, geçmişin bir birikintisi olarak ortaya çıkmış olmalıdır. Çünkü, insan davranışlarının gösterildiği an, bir sonuçtur. Bu sonucu ise yaratan bir geçmiş süreç vardır. Yaklaşık olarak ergenlikte ortaya çıkan soyut düşünme becerisi elde edilinceye kadar, insan kendini evrenin merkezinde algılar. Evrenin merkezine kendine koyan insanın en büyük güçlüğü ise, paylaşamamaktır. Paylaşma, öğrenilen (ya da öğrenilemeyen) sosyal bir davranıştır. İnsanın sosyal bir varlık oluş gerçeği, paylaşmanın da çok rahatlıkla kazanılabileceğini düşündürmektedir. Ancak bu gerçekleşmemektedir. Çünkü, çocuk büyürken, bunun gerçekleşmesini engelleyen bir dizi hata yapılmaktadır. Örneğin, evine misafir kabul eden bir anne-baba, çocuğuna şu direktifi verebilmektedir: “oyuncaklarını ortalıktan kaldır, misafir çocuk/çocuklar onları alabilir, kırabilir”. Bu buna benzer direktiflerle büyüyen çocuğun paylaşmayı öğrenmesini bekleyebilir miyiz? Bu tür durumlar, sadece paylaşmanın öğrenilmesini engellemez, ben merkezliliğin ortadan kalkmasını ve yerini sosyal ben’e bırakmasını da engeller. Sosyal ben’i gelişmemiş birey ise, paylaşmayı, empati kurmayı, kendine ve başkalarına değer vermeyi öğrenemez.⁷²

Çocuk öfke sayesinde amacına daha rahat ulaştığını gördüğünde bu duyguyu kullanmaktadır. Öfkenin ortaya konma biçimi yaşa göre değişmektedir. Bebekler ağlayarak, iki yaşındaki çocuk bağırıp tepinerek daha büyük çocuklar da saldırgan davranışlarla öfkesini göstermektedir. Öfke nöbetleri özellikle iki yaş civarında belirginleşirken 5-6 yaşa kadar devam etmektedir. Çocuk öfkesini kontrol altına almayı öğrenmediği takdirde ileriki yaşlarda saldırgan bir kişiliğe bürünmektedir.⁷³

Uzun süreli hastalıklar, aşırı şımartılma, tutarsız yaklaşım, travmatik yaşantılar, çok sık engellenme gibi durumlar öfkeyi meydana getiren etkenlerdir. İlkokulda arkadaşlarıyla sürekli kavga ederek uyum sağlayamayan çocuk, sınavdan zayıf not alan derslerde başarısız olan, öğretmeninden azar işiten ya da anne babasının tutarsız yaklaşımlarıyla karşılaşan çocuk da benzer tepki göstererek sınırlı öfke nöbetleri geçirmektedir.⁷⁴

⁷² Mehmet YAPICI, “İnsan Ve Şiddet”, Cumhuriyet Bilim Teknoloji Dergisi, Sayı: 1017, s.:21

⁷³ ÖZBEY, s.

⁷⁴ ÖZBEY, s.221-222

Saldırganlık kavramı ise karşısındakini rahatsız etmeyi ya da incitmeyi düşünen her türlü davranış olarak tanımlanmaktadır.⁷⁵

Saldırganlık cinsel dürtü gibi hayvan ve insanda varolan dürtüdür. Yörükoğlu'na göre saldırgan çocuk; ruhsal problemleri nedeniyle çevresiyle ilişki kurmakta zorlanan çocuktur. Anne baba, öğretmen ve genel anlamda büyüklerine karşı gelmeye eğilimli olan çocuk kuralları çiğneyerek sürekli ceza görmektedir. Öfkesini yenemediği gibi problemlerini beden gücüyle çözmekten yanadır. Saldırgan çocuk davranışlarından utansa da tekrar aynı davranışı göstermekten vazgeçememektedir. İlişkilerinde huzursuz ve gergindir. Bu tür çocuklar bulunduğu çevrede ruh halini davranışlarına da aktarmaktadır.⁷⁶

Saldırganlığın ortaya çıkışını etkileyen faktörler; kişilik, zeka, aile, okul, arkadaş grubu ve genel çevre olarak sıralanmaktadır. Çocuğun saldırganlığa yatkınlığı, anti-sosyal kişilik özelliği sergilemesi, şizofreni, psikopati gibi rahatsızlıklara sahip olması, zeka düzeyinin normal ya da normalin altında olması, aile ortamında ve okul ortamında yetersiz iletişim ve etkileşim ortamında bulunarak sevgi ve ilgiye açılması, saldırganlığın ortaya çıkışını etkilemektedir.⁷⁷

Gürsoy, annesi çalışan ve çalışmayan çocukların saldırganlık eğilimleri arasında farklılık olup olmadığını belirlemek adına yaptığı çalışmada, annesi çalışmayan çocukların annesi çalışanlara göre daha saldırgan olduğu saptamıştır. Başka bir araştırmada ise erkek çocukların duygu ve tepkilerini daha kolay ifade ettiğini sonucunda da saldırganlık eğiliminin kız çocuklara göre daha yoğun olduğu görülmüştür. Kız çocukların yaşadıkları yoğun kaygı ve duygu sonucunda aşırı hassas ve içe kapanık oldukları, denetimlere daha sık boyun eğdikleri için kızların saldırganlık oranının daha az olduğu belirtilmiştir.⁷⁸

B) İçe Kapanıklık

Yörükoğlu'na göre içe kapanıklık; dışarıdan kolayca gözlenen davranış sapmalarıdır. Çocuk çevresinde yaşananlara kayıtsız kalarak umursamamaktadır.

⁷⁵ ÖZMEN, ,s.28

⁷⁶ YÖRÜKOĞLU, s 259-260

⁷⁷ S. Armağan YILDIZ, "Ebeveyn Tutumları ve Saldırganlık", Polis Bilimleri Dergisi, C.6, S.3-4, s.133

⁷⁸ Figen GÜRİSOY, "Annesi çalışan ve çalışmayan çocukların saldırganlık eğilimlerinin incelenmesi", Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Dergisi, C.1, S.6-7, s.10-13

Çevresiyle ilişkileri sınırlı ve sağlıksızdır. Değişikliklerden hoşlanmayan, alışkanlıklarından vazgeçmeyen bir yapısı vardır. Akranlarıyla oyun oynamak yerine yalnız oynamayı tercih etmektedir. Kendi içinde bir dünya kuran çocuk çevresindekiler yok sayarak, yanına kolay kolay kimseyi yaklaştırmak istememektedir. Anne babasıyla sadece doğal ihtiyaçları sırasında iletişim kurmaktadır. Zaman zaman orantısız uç tepkiler gösteren çocuk saldırgan ya da kırıncı olabilmektedir. İçe kapanıklık okul öncesi dönemlerde iki ya da beş yaş civarında görülebilmektedir. Davranışın belirtilerinin bir kaçının görülmesi bile çocuğun çevreyle uyumunu aksatmaktadır. Çocuğun ruhsal ve zihinsel gelişiminde duraksama meydana gelmekle beraber erken başlayan çocuklarda çevreyle iletişim kuramama sorunu başlamaktadır.⁷⁹

Şenol'a göre içe kapanıklığın en yaygın görülen şekli sosyal fobidir. Sosyal fobi, çevre tarafından zayıf ve sıkıntılı olmakla suçlanacağı korkusuyla, sosyal etkinliklerden kaçınma ya da bu etkinliklere aşırı sıkıntı duyarak katılma halidir. Sosyal fobisi olanlar toplum önünde konuşma, yazma, yeme, içme gibi çeşitli etkinliklerden uzak dururlar. Böyle çocuklar ya da yetişkinler eleştirilmeye, olumsuz değerlendirilmeye, reddedilmeye karşı aşırı hassaslardır. Benlik saygıları düşük olmakla beraber aşağılık duygusu gibi belirtileri vardır. Ayrıca sosyal fobi ilkökul döneminden sonra 13-24 yaşları arasında başlamakta fakat tedaviye başvuru isteği sorunun başlangıcından 15-25 yıl sonra olmaktadır. Literatüre göre çocukluk dönemindeki içe kapanıklık ile sosyal fobi arasındaki ilişki tam olarak açıklanmamasına rağmen her iki sorunun ortak yatkınlıkları bulunmaktadır.⁸⁰

Tek başına olmayı seven çocuğun kendine kurduğu dünya ve çekinikliğe karşı çevresine verdiği bir tepkidir. Çocuğun kendini oyaladığını ya da hiçbir şey yapmadığını düşünmek yanlıştır. Çocuk sadece tepkilerini sakınma, kaçınma şeklinde göstermektedir. İçe çekinik çocuklar okulda da utangaç olup kendini ifade etmekten kaçınmaktadırlar. Okul öncesi çocuklarının korku ve kaygı gibi durumlarda seçtiği savunma mekanizması olan içe kapanıklığın sürekliliği uyumsuzluğu beraberinde getirmektedir.⁸¹

⁷⁹ YÖRÜKOĞLU, s.267-268

⁸⁰ Selahattin ŞENOL, Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı, Hyb Yayıncılık, Ankara, 2006

⁸¹ AKAN, s.45

C) Dikkat Eksikliği Hiperaktivite Bozukluğu

Dikkat Eksikliği-Hiperaktivite Bozukluğu; dikkatini toplamada zorluk, konsantre olamama, dikkati süresinin kısalığı, ruh halinin çabuk değişmesi, aşırı hareketliliği kapsayan davranış bozukluğudur. Dikkat eksikliği-hiperaktivite bozukluğu üç farklı derecede kendini göstermektedir. Okulda ve çevrede uyumsuzluk sergilemeyen, dikkat eksikliği ve hiperaktivitenin en az gerekli semptomlarından da az olanını sergileyen çocuklar, bozukluğu hafif geçirenlerdir. Belirtileri hafif ile ağır arasında geçiren çocuklar orta, semptomların çoğunu gösteren aynı zamanda okulda ve çevrede görevlerini yerine getiremeyen, ilişkilerinde uyumsuz çocuklar bu bozukluğu ağır geçirmektedir.⁸²

Çocukta, dikkat eksikliği ve hiperaktivite üç temel sorun ayrı ayrı ele alınacaktır. Bu üç boyutta ortaya çıkan sorunlar aşağıda sıralanmıştır:⁸³

Dikkat Eksikliği: Dikkat eksikliği yaşayan çocuk; dikkat kolayca dağılır ve dikkatsizlikten kaynaklanan hatalar yapar. Kendisiyle konuşulurken dinlemiyormuş gibi yapar. Etkinlikleri yaparken gereken eşyalarını kaybeder. Başladığı işi yarım bırakır, görev ve etkinlikleri düzenlemekte zorlanır. Akademik başarı gerektiren işlerden kaçınır. Günlük etkinlikler sırasında unutkanlık yaşar.⁸⁴

Hiperaktivite: Hiperaktif çocuk; çok konuşur, sakin bir şekilde oyun oynayamaz. Gereksiz yere sağa sola koşturur, eşyalara tırmanır.⁸⁵

Dürtüsellik: Çocuk, sonucunu düşünmeden koşma, itme, çekme hareketlerini sık sık yapar. Başkalarının sözünü keser, sorulan herhangi bir soru tamamlanmadan cevap vermeye çalışır. Sırasını beklemekte güçlük çeker.⁸⁶

Dikkat eksikliği ve hiperaktiviteyi yaşayan bir çocukta bu belirtilerin hepsi bir anda görülmesi gerekmemektedir. Örneğin, dikkat eksikliğin önde geldiği tipte aşırı hareketlilik ve dürtüsellik yoktur ya da tanı koyulacak kadar şiddetli değildir. Fakat aşırı hareketliliğin ve dürtüsellüğün öde geldiği tipte, dikkat eksikliği yok ya da tanı koyacak

⁸² SARGIN, s.117-118

⁸³ ŞENOL, s.159-160

⁸⁴ ŞENOL, s.159-160

⁸⁵ ŞENOL, s.159-160

⁸⁶ ŞENOL, s.159-160

kadar şiddetli olmayıp aşırı hareketlilik ve dürtüsellik vardır. Birleşik tipte ise üç boyut ta görülmektedir.⁸⁷

Bu bozukluğu yaşayan okul dönemindeki çocukların özelliklerine geçmeden önce okul öncesi dönemdeki dikkat eksikliği ve hiperaktiviteden bahsedilecektir. Bu dönemdeki çocuklarda en belirgin davranış aşırı hareketli olmalarıdır. Bu yaştaki çocukların çoğu hareketli olduğu için tanı koymak zordur. Bu yüzden gelişimiz uzun süre izlenmesi gereklidir.⁸⁸

İlkokul döneminde en belirgin olarak ortaya çıkan sorun dersler ve okuldur. Bu dönemde çocuk, dikkatini derslerine vermekte, ödev yapmada, okul ve oynadıkları oyun kurallarına uymada zorluk çekmektedirler. Zihinsel kapasiteleri yeterli olsa da zamanla başarı grafiğinde düşme görülmektedir. Çok fazla hareketli olmaları nedeniyle eleştirildiğinde çocukların benlik saygısı düşmekte, bu durum da ruhsal gelişimlerini olumsuz etkilemektedir.⁸⁹

Erikson'un başarıya karşı aşağılık dönemine rast gelen 7-11 yaş ilkokul döneminde çocuğun başarı ihtiyacı doyurulması gerekmektedir. Bu sorunu yaşayan bir çocuğun zamanla başarı çizgisi düştüğünden dolayı başarı ihtiyacını doyuramayabilmektedir. Ayrıca sürekli eleştirildiğinde de olumsuz benlik algısına sahip olduğu için ihtiyacı olan özgüvenini kaybetmek çocuğun gelişimini olumsuz etkilemektedir.

Bir çocuğa dikkat eksikliği ve hiperaktivite tanısının koyulması için hekimin değerlendirmesi şarttır. Belirtilerin okul ve ev gibi ortamlarda sıkça görülmesi, günlük yaşamı etkilemesi ve yedi yaşından önce başlaması gerekmektedir. Hekimlere göre bu bozukluk biyolojiktir. Hamilelik sırasında toksinlere maruz kalma, düşük doğum, beyin travması, merkezi sinir sisteminin bozukluğu, bu bozukluğu yaşayan çocukların geçmişlerinde görülmektedir. Dikkat eksikliği ve hiperaktivitenin tedavisi doktor kontrolünde yapılmaktadır. Aile ve öğretmen durum ile ilgili bilgilendirilmekte, çocuk ile ilişkilerini yeniden gözden geçirmesi sağlanmaktadır. Özetle bozukluğun tedavisinde doktor, aile, okul üçgeninin işbirliği içinde olması şarttır.⁹⁰

⁸⁷ ŞENOL, s.160-161

⁸⁸ ŞENOL, s.160-161

⁸⁹ ŞENOL, s.160-161

⁹⁰ ŞENOL, s.162-163

D) Kekeme

Kekemelik yedi yaşından önce ortaya çıkan konuşma bozukluğudur. Çoğunlukla 3-5 yaşları arasında başlamaktadır. Kekemelik; düzgün ve akıcı konuşan çocuğun önce belli sözlerde daha sonra her sözcükte takılmasıyla ortaya çıkmaktadır. Konuşmada zorluk çeken çocuk sıkılmaya, kızarmaya, el, kol oynatarak konuşmaya başlamaktadır. İlk heceleri güç çıkarma, sözü uzatma gibi konuşma uğraşları sergileyen çocuklardan kimileri ilk sözcükte kimileri belli sözcüklerde takılmaktadır.⁹¹

Kekemelik, konuşmanın akıcılığında ya da ritminde bozukluk olması ile meydana gelen konuşma bozukluğudur. Bozukluk, hece ya da sözcüklerin tekrarı, uzatılması, sözcüklerin hecelenmesi, konuşmada ara verme, duraklama ile kendini göstermektedir.⁹²

Kekemelik ortaya çıkma sebebi ve şiddeti kişinin içinde bulunduğu duruma göre değişmektedir. Yoğun baskı ve stresin yaşandığı ortamlarda artan kekemeliğe, garip yüz ifadeleri, bazı sözlerden kaçınmak için yapılan göz hareketleri ya da tekrarlayan beden hareketleri eşlik etmektedir.⁹³

Kekemelik çoğunlukla erkek çocuklarda kız çocuklarına göre dört beş kat fazla görülmektedir. Aile bireyleri ya da yakınları arasında da kekemelik sık görülmektedir. Kimi araştırmalar kekemeliğin ateşli hastalıkları izlediğine dikkat çekmektedir. Araştırmalarda, kekemelikte ruhsal etkenlerin büyük ölçüde payı olduğu görülmektedir. Örneğin ülkemizde ilk başlayan kekemelik üzerinde yapılan araştırma, örseleyici yaşantıların, kekemeliği başlatan etken olarak sıklıkla görüldüğünü ortaya koymuştur. Son bir yıl içinde kekelemeye başlamış 75 çocukta yapılan inceleme, kekemeliğin belirgin bir korkutucu olayı izlediğini göstermiştir. Bu çocukların kekemeliğini başlatan olaylar şöyle sıralanmaktadır: anne babasının kavgasına şahit olma, evde yalnız bırakılma, korkutulmak için sokağa atılma, babanın çocuğun etinde sigara söndürmesi, birinin trafik kazasında ezildiğini görme, annenin kızdırdığı için çöp tenekesine koyacağını söylemesi gibidir.

⁹¹ YÖRÜKOĞLU, s. 235

⁹² AKAN, s.57

⁹³ AKAN, s.57

Kekeme çocukların aileleri incelendiğinde anne babanın aşırı titiz ve kuralcı olduğu görülmüştür.⁹⁴ Aynı zamanda yetersiz ilgi ve sevgi ile kardeş ayırımının yapılması da kekemeliğin başlamasına etken olmaktadır.

Kekeme çocuklar çevreye uyum sağlamakta zorlanırken, arkadaşları ile ilişkilerinde bozulma, içe kapanıklık, kendine güvende eksilmeler görülmektedir.⁹⁵

E) Kaygı

Kaygı, problemin ne olduğunu bilmeden duyulan belirsiz bir korku şeklindedir. Kaygının korku duygusuyla ortak yönleri bulunmaktadır. İki duygu da tehlikeye karşı geliştirilen duygusal tepkidir. Fakat korku, herkes tarafından tehlikeli olarak kabul edilen duruma karşı verilen tepki olmakla beraber kaygı çoğu zaman kişinin kendi uydurduğu bir duygudur. Kaygılı kişi gerçekte ilişkili olmadığını bilmesine rağmen bu duygudan kurtulamamaktadır. Kaygıyla beraber yaşanan diğer duygu da çaresizliktir. Kişi, doğal bir duygu olan çaresizliği zaman zaman yaşarken, kaygılı insan bu duyguya sürekli olarak hissetmektedir. Kaygılı insanın hayata bakış açısı da karamsardır. Kendisi ile ilgili ve çevresinde olup biten olaylara karşı sürekli endişe içinde olup, olumsuzluk senaryoları kurmaktan vazgeçememektedir. Çevresini kendi gibi kaygılanmadıkları için suçlayarak, duygularını önemsemediklerini düşünmekle beraber bir yandan da kendisi gibi sıkıntıya girmedikleri için onlara saygı duymaktadır.⁹⁶

Alisinanoğlu ve Ulutaş'a göre kaygı kişinin iç ve dış dünyasında fark ettiği olası tehlike durumu ya da tehlikeli olarak algılanan bir durum karşısında verdiği tepkidir. Kişi sürekli bir şey olacakmış duygusuna kapılarak bu duyguyu yoğun olarak yaşamaktadır.⁹⁷

Kaygı, insan bedeni üzerinde terleme, nefes darlığı, sürekli yorgunluk, bel ağrısı, gerginlik, düzensiz nefes alış, ani sinirlenme, mide rahatsızlığı, kas gerginliği gibi belirtilerle kendini göstermektedir. Kaygı duygularından bir kaç; insanların alay konusu olmaktan kaygı duyma, aldatılma kaygısı, başarısız olma kaygısı, yanlış yapma kaygısıdır.⁹⁸

⁹⁴ YÖRÜKOĞLU, s. 236 -237

⁹⁵ AKAN, s. 59

⁹⁶ Engin GEÇTAN, İnsan Olmak, Remzi Kitapevi, İstanbul, 1999, B.20

⁹⁷ Fatma ALİSİNANOĞLU, İlkay ULUTAŞ, "Çocuklarda Kaygı ve Bunu Etkileyen Etmenler", <http://yayim.meb.gov.tr/dergiler/145/alisinanoglu.htm> (01.12.2006)

⁹⁸ Meliha KIRKINCIOĞLU, Çocuk Ruh Sağlığı, Ya-pa yayınları, İstanbul, 2003

Çocuk, anne babası, okulda öğretmeni ve akranlarıyla ilişkiye girerek çeşitli yaşantılar kazanmaktadır. Kaygının kökeninde bireyin çocukluk yaşantıları vardır. Çocuktaki bu duygu, çevresindeki kaygılı insanların varlığı ile bulaşıcı bir şekilde gelişmektedir.⁹⁹

Örneğin çocuğunun okulda başaramayacağı endişesiyle sürekli kaygı halinde olan babadaki bu duygu zamanla çocuğa geçer. Çocuktaki kaygı hali zamanla genelleşerek farklı durumlarda da kendini gösterir.

Kaygı tehlikeli birçok duruma karşı uyum sağlayıcı bir tepkidir. Çocuğun tanımadığı bir ortamdan güven kaygısıyla çekilmesi doğal bir tepkidir. Fakat kaygı halinin sürekliliği ve yoğunluğu çocuğun hayatını ve çevreye uyumunu psikolojik yönden olumsuz etkilemektedir. Kaygısını denetleyemeyen çocuk çaresizlik içinde ilişkilerinde bocalamaktadır.¹⁰⁰

Denetim odağına sahip birey; çevresinde olan bitenlerin kendi denetiminde olduğuna inanarak, dış çevrede güvenliğini, huzurunu ve başarısını tehdit eden olaylara karşı yaşamını istediği yöne çevirebileceğini, olumsuz durumların performansını etkilemeyeceğini düşünmektedir. Sonucunda da; sorumluluğunu bilen çevreyle uyumlu davranışlar sergileyen birey olarak hayatını sürdürmektedir. Aksi durumda ise olağan dışı ya da olumsuz olaylara karşısında verdiği doğal kaygı hali yoğunlaşarak ne yapacağını bilemeyen ve çabuk yıkılan birey haline gelmektedir.¹⁰¹

Rachman; kaygı ve korku hallerinin gelişiminde genlerin etkili olduğunu savunmaktadır. Buna göre bazı çocuklar korku ve kaygılı olmaya eğilimli bir merkezi sinir sistemi ile doğmaktadırlar.¹⁰²

Kaygının oluşmasını sağlayan en önemli faktör evde ve okulda çocuğa verilen yanlış eğitim ve sergilenen tutumlardır. Evde anne babanın çeşitli tutumları kaygının sürekliliğini sağlamaktadır. Reddedici ve küçük düşürücü tutum çocuğun kaygılı yetişmesine neden olmaktadır. Anne babanın çocuğa alaycı yaklaşması, ceza verirken davranışa değil çocuğun kişiliğine öfke ve yıkıcı isteklerle saldırması, aşırı koruyucu

⁹⁹ GEÇTAN, s.87

¹⁰⁰ ALİSİNANOĞLU, ULUTAŞ, <http://yayim.meb.gov.tr/dergiler/145/alisinanoglu.htm> (01.12.2006)

¹⁰¹ Fatma ALİSİNANOĞLU, “Çocukların Denetim Odağı ile Algıladıkları Anne Tutumları Arasındaki İlişki”, Türk Eğitim Bilimleri Dergisi, C.1, S.1, s.98

¹⁰² AKAN, s. 41-42

tutumlar, çocuğun cinsel dürtülerinin tepkiyle karşılanması, anne babanın aşırı kaygılı ruh hali, anne babanın çocuğun yanında sürekli kavga etmesi, çocuğun ruhsal dengesini olumsuz etkileyerek kaygının oluşmasına neden olmaktadır¹⁰³.

Başarıya karşı aşağılık dönemine rast gelen 7-11 yaş arasında başarı duygusunu tatma gereksiniminde olan çocuğa, kendi isteklerine doyum sağlamaya çalışan anne babanın sürekli baskı yapması ve eleştirmesi çocuğun başaramama kaygısına ve korkusuna düşmesine neden olmaktadır.

Çocuğunu seven fakat yanında tartışmaktan vazgeçmeyen, karşıt fikirleri yüzünden anlayamayan anne baba yüzünden de çocuk şaşkınlığa düşmekte ve kaygılanmaya başlamaktadır. Özellikle boşanan çiftlerin çocukları bu duyguları daha yoğun yaşamaktadırlar.

Alisinanoğlu ve Ulutaş kaygıyı oluşturan diğer etmenleri; yaş, cinsiyet, anne babanın eğitim durumu, mesleği, sosyo ekonomik düzey, kardeş sayısı, çocuğun başarı durumu olarak sıralamaktadır.¹⁰⁴

Her çocuğun kendine has gelişim özellikleri gösterdiğini ve gelişim yaşına bağlı olarak kaygı şekillerinin değiştiğini vurgulamaktadır. Araştırmalara göre yüksek eğitilmiş anne babanın çocuğunu yetiştirme tarzı ile düşük eğitilmiş anne babanın çocuğunu yetiştirme tarzının arasında büyük farklar olduğunu söyleyerek eğitim durumunun dolaylı olarak çocuğun kaygı derecesini etkilediğini söylemektedir.¹⁰⁵

Özellikle ilkökul dönemindeki kaygıyı etkileyen etmenlerden biri de çocuğun başarı durumudur. Anne babası tarafından, beklediği bisikletin sınıfı geçtiği takdirde alınması, çocuğun başarı konusunda fazla hassasiyet göstermesine neden olmaktadır. Bununla birlikte şu an kadar yapılan çalışmalara göre akademik başarı ile kaygı arasında anlamlı ilişki olduğu görülmektedir.¹⁰⁶

Diğer etkenlerden biri olan kıskançlık da kaygıyı oluşturan faktörlerdendir. Özellikle yedi yaşında ailenin dışında yeni bir çevre ile tanışan çocuğun hayatına yeni arkadaşlar, öğretmen, dersler girmektedir. Okul içinde kendini kabul ettirme,

¹⁰³ Fatma ALİSİNANOĞLU, İlky ULUTAŞ, “Çocukların Kaygı Düzeyleri ile Annelerinin Kaygı Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi”, Eğitim ve Bilim Dergisi, C.28, S.128, s.65-66

¹⁰⁴ ALİSİNANOĞLU, ULUTAŞ, <http://yayim.meb.gov.tr/dergiler/145/alisinanoglu.htm>, (01.12.2006)

¹⁰⁵ ALİSİNANOĞLU, ULUTAŞ, <http://yayim.meb.gov.tr/dergiler/145/alisinanoglu.htm> (01.12.2006)

¹⁰⁶ ALİSİNANOĞLU, ULUTAŞ, <http://yayim.meb.gov.tr/dergiler/145/alisinanoglu.htm> (01.12.2006)

arkadaşlarıyla uyumlu ilişkiler kurma çabasındaki çocuğa anne babanın desteği gerekirken yeni kardeş ile bölünen ilgi çocuğu olumsuz etkileyebilmektedir. Anne babasının ilgisinin yanında odasını, eşyalarını kardeşiyle paylaşmak zorunda kalan çocuk kardeşine ters davranabilmektedir. Bu durum kaygı düzeyinin de artmasına neden olmaktadır. Aral'ın araştırmasına göre ilkokul çocuklarının kardeşi arttıkça kaygı düzeylerinin de arttığı görülmüştür.¹⁰⁷

Çocuk evin dışında yeni bir çevre ile tanışırken karşılaştığı sorunlarla baş edemediğinde de kaygı durumları yaşamaktadır. İlkokul döneminde arkadaşları arasında kendini kabul ettiremeyen, sevilmeyen çocuk evde de aynı tepkilerle karşılaştığında yıkıcı izler bırakan uzun süreli kaygılara girmektedir. Çevresiyle ve eviyle sağlıklı ilişki kuramayan çocuk için artık toplum daima kötülüğün beklendiği yer olmaktadır. Bu durum zamanla çocuğun çevreye karşı kötü duygular beslemesine de neden olur. Aslında dışarıya düşmanca tutum sergileyen çocuğun davranışlarının altında kendini yetersiz hissedenden kaygılı haller yatmaktadır. Bu kaygılı hallerin gerisinde ise düşmanca eğilimden kaynaklanan kendini cezalandırma duyguları vardır. Geçtan'a göre aynı çocuğun çevresindekileri kaybetme ya da başlarına kötü olaylar geleceği korkusu biçiminde yaşadığı kaygı, bağımlı olduğu insanlardan uzak kalarak kendisine ceza verilme beklentisini içermektedir. Bu beklentinin gerisinde ise çocukta suçluluk duygusu yatmaktadır.¹⁰⁸

Anne babanın çocuğu sürekli yalnız bırakması, geleceği ile ilgili planlarında ona yol göstermemesi, gelişim sürecinde gereksinimlerine kayıtsız kalması, ilgilenmemesi, çocuğu korkutan sorunlara çözüm bulmaması çocuğun kendi içinde kaygılanmasına neden olmaktadır.¹⁰⁹

Kaygı beraberinde yalnızlık, gelecek korkusunu getirirken, çocuk hayatını sürdürebilmek için kendi kendine bocalamakta ve kaygı halini yoğun yaşamaktadır.¹¹⁰

Adler kaygıdan bahsederken, çocuğa sorumluluk verilmemesinin ve bağımsızlık tanınmamasının sonucunda çocukta işlerini başkalarına yaptırma eğilimi görüleceğini savunmuştur. Horney ise, çocuğun güven ve huzuru hissetmediği, varlığını tehdit edici

¹⁰⁷ ALİSİNANOĞLU, ULUTAŞ , <http://yayim.meb.gov.tr/dergiler/145/alisinanoglu.htm>, (01.12.2006)

¹⁰⁸ GEÇTAN, s.87-89

¹⁰⁹ SARGIN, s.75-78

¹¹⁰ SARGIN, s.77-78

durumlarda çevreye karşı kendini korumaya çalıştığını, özgüvenini kaybettiği takdirde kaygılandığını düşünmektedir.¹¹¹

Çocukta kaygının giderilmesi için kaygının sebebini bulup ortadan kaldırmak, kendi başına karşılayamayacağı ihtiyaçlarını sağlamak yeterli ilgi ve sevgiyi vermek gerekmektedir. Ayrıca çocuğun ilköğretim döneminde okulda arkadaşlarına ve çevresine uyum sağlamasına yardım etmek, arkadaş ihtiyacını doyumak, ders çalışmasını telkin etmek, yetersizlik duygusunu tatmaması için gücünün üstünde sorumluluklar vermemek, olağan kaygı hallerinde destek olarak dönemi atlatmasını sağlanmalıdır.¹¹²

Çocukluk döneminde kaygı fiziksel ve davranışsal tepkilerle kendini göstermektedir. Bunlar arasında yetişkinlerde görülen belirtilerin yanında parmak emme, kaçınma davranışı, yüz kızarması, tırnak yeme, sesin titremesi gibi tepkiler vardır. Operant koşullanmaya göre çocuklarda korku ve kaygı pekiştiricilerle sürmektedir. Çocukluk döneminde korku ve kaygı bozuklukları beraber alınmaktadır. Örneğin bir çocuk gürültüden korktuğunda aşırı ilgilenildiğinde, çocuğun duygusu pekişmektedir. Korku çeşitli yaşantılarla ortaya çıkarken kaygı halleri çocukta sebepsiz kendiliğinden ortaya çıkmaktadır. Köpek tarafından ısırılan çocuk klasik koşullanma yoluyla köpeklerden korkmayı öğrenir. Sosyal öğrenme kuramcısı Bandura korkularda sosyal koşullanma üzerinde durmaktadır. Bandura'ya göre köpek tarafından ısırıldığını gören başka bir çocuk da sosyal öğrenme ile köpeklerden korkar. Koşullanma teorileri kaygı ve korkunun oluşmasını kısmen açıklamaktadır.

“.....kaygılı çocuklar ile anne babaları arasındaki ilişkileri araştıran çok sayıda çalışma bulunmaktadır. Bunlardan birinde (1988’de sona ermiş),kaygı bozukluğu gösteren 58 çocuğun, %83’ünün annesinin yaşam öyküsünde kaygı bozukluklarına rastlanmış ve %57’sinin kaygı bozukluklarını çocuklarıyla birlikte sürdürdükleri görülmüştür. Bu tür çalışmalar ebeveynde ve çocukta görülen depresif /kaygı bozukluklarının ilişkili olduğunu ileri sürmekte ancak bunun sadece anne-çocuk ilişkisi ile sınırlı olmadığını vurgulamaktadır”¹¹³

Kaygı iki türde kendini göstermektedir: Çözülemeyen sorun ve karşılanamayan ihtiyaçlar nedeniyle çocukta geçici kaygı oluşmaktadır. Geçici kaygı; sorun çözüldüğünde ya da ihtiyaç karşılandığında yok olmaktadır. Sürekli kaygı ise çeşitli sorunlardan ve güvenliği tehdit eden durumlardan kaynaklanan uzun süreli kaygıdır.

¹¹¹ SARGIN, s.77-78

¹¹² KIRKINCIOĞLU, s.116-117

¹¹³ AKAN, s.42

Aşırı kaygı bozukluğu; özel bir sebebe bağlı olmayan aşırı endişe ve korku durumudur. Ayrılık anksiyetesi; çocuk temelde bağlı olduğu kişiden yani annesinden ayrılacağına karşı korku duymaktadır. Yoğun ayrılık kaygısı patolojik korku haline gelmektedir.¹¹⁴

İlköğretim çocuklarında oldukça sık rastlanan bir sorun olan ayrılık kaygısı, çocuğun güven duyduğu ortamdaki ayrılma esnasında kaygı duyması ve bu duyguyu yoğun olarak yaşamasıdır. Yetişkinlikte görülen panik bozukluğunun ve agorafobinin çocuklukta görülme biçimi de denilmektedir. Sevdiği kişilere zarar geleceğinden korkması, kaybetme korkusu, ayrılıklardan kaçınma gibi duyguları sık yaşayan kız erkek çocuklarda, ayrılık kaygısı eşit oranlarda görülmektedir.¹¹⁵

Kaçınma Bozukluğu; çocuk yakın çevresi olan aile bireyleri ve arkadaşlarıyla ilişkisine devam ederken fazla tanımadığı insanlarla etkileşime girmekten kaçmaktadır. Kaçınma durumu çocuğun sosyalleşmesinin olumsuz yönde etkilemektedir. Kaçınma bozukluğu diğer kaygı bozuklukları ile birlikte görülmektedir.¹¹⁶

Geçtan'a göre kaygıya karşı yaşanan kaçınma durumları iki şekilde kendini göstermektedir. Birincisinde çocuk ya da yetişkin kaygı yaratacak durumlardan uzak durmaktadır. Yüzü kızaracağı kaygısıyla çocuk sınıfta arkadaşlarının önünde şiir okumayabilmektedir. Şiiri ezberlemiş olması, bir başka deyişle sahip olduğu bilgi, duygusal benliği ile bütünleşmediğinden dolayı kendini yetersiz hissetmekte ve kaygı durumunu yaşamamak için girişimde bulunmamaktadır. İkincisi ise kaygıdan kaçınmak için kaygıyı oluşturan duygusal tepkilerin yerine böyle bir etki bırakmayan zıt tepkiler vermektir.¹¹⁷ Örneğin istediği halde bir arkadaş grubuna katılmayan çocuk grup liderini ve arkadaşlarını sevmesine rağmen ilgilenmiyormuş gibi davranabilir. Çocuk için bu tutumun onu arkadaşlarından daha da uzaklaştırması reddedilmenin gururuna getireceği olumsuz etkiden daha iyidir.

¹¹⁴ AKAN, s.41-42

¹¹⁵ ÖZBEY, s.213

¹¹⁶ AKAN, s.41-42

¹¹⁷ GEÇTAN, s.90-91

F) Korku-Fobi

Kırkıncioğlu'na göre korku; bireyin varlığının tehlikeye girmesine karşılık verdiği yoğunlaşmış heyecan halidir.¹¹⁸ Yörükoğlu'na göre korku; canlıların görünen ve görünmeyen tehlikeler karşısında gösterdiği en doğal tepkidir.¹¹⁹ Sargin'a göre yaşamın doğal bir tepkisi olan korku; kişinin kendini savunmasını sağlayan tepkidir. Bireyi uyardığı için korku; tehlike anında uyanık kalarak kaçmayı, kendini korumayı sağlamaktadır. Çocuğun bedensel, toplumsal ve ruhsal dengesini sürdürebilmesi için her doğal tepki gibi korku duyması da şarttır.¹²⁰

Örneğin kolu kırılacağından korkan çocuk oynarken dikkatli olur, ayıplanacağından korkan çocuk yere tükürmez, annesinden korkan çocuk odasını düzenli tutar.

Yavuzer'e göre korku yaşa bağlı olarak çeşitlenmektedir. Okulöncesi dönemde hayali varlıklardan, şimşek çakmasından, karanlıktan korkan çocuğun yaşı ilerledikçe korkuları da farklılaşmaktadır.7-11 yaş döneminde bu tarz korkuların yerini yaralanma korkusu, okul, dersler ve sosyal çevre ile ilgili ilişkilerini içeren korkular almaktadır. Bu dönemdeki çocukların yarısında zaman zaman görülen çeşitli korkular fark edilmiştir.¹²¹

Yavuzer'in 4-15 yaş arasındaki köy çocukları üzerine yaptığı bir araştırmada korkuya sebep olan etkenlerin %75'inin hayvanlar olduğu görülmüştür. Erkek çocukların büyük vahşi hayvanlardan kızların da küçük hayvanlardan (böcek, kuş vb.)korktuğu saptanmıştır.¹²²

Araştırmalara göre kızların erkeklere göre daha fazla korkuyu yaşadıkları görülmüştür. Fakat her iki cinsinde gelişim dönemleri sırasında korkuyu en az bir defa yaşadıkları bilinmektedir. Korkunun normal gelişim seyrinden fazla devam ettiği zamanlar da olmaktadır. Bu tepkinin sürekliliği ve yoğunluğu korku türlerini ayırt etmeyi sağlamaktadır.¹²³

¹¹⁸ KIRKINCIOĞLU, s.113

¹¹⁹ YÖRÜKOĞLU, s.220

¹²⁰ SARGIN, s.82

¹²¹ AKAN, s.43

¹²² SARGIN, s.86

¹²³ AKAN, s.43

Korkuyu etkileyen bir takım faktörler vardır. Bunlar; cinsiyet, sosyal ilişkiler, zeka, fiziksel koşullar, sosyo-ekonomik statü, kişilik yapısıdır.¹²⁴

Korku diğer duygular gibi bedensel bir tepkiyle bağlantılı gelişmektedir. Korkuya bağlı olarak avuç içleri terlemekte, kan dolaşımı hızlanmakta, kaslar gerilmektedir. Ayrıca titreme, mide krampları, nefes darlığı, bayılacakmış gibi hissetme, baş ağrısı, ishal ve ağlama gibi tepkiler görülmektedir. Korku, dışsal ve içsel huzursuzla ilişkilidir. Korkunun üzerinde yoğunlaşma uyku sorunlarını beraberinde getirdiği gibi sosyal ilişkileri de olumsuz yönde etkilemektedir.¹²⁵

Korkan çocuk bazen hareketsiz kalırken, zaman zaman da sebepsiz kahkaha atarak korkuya aldırış etmeyen bir tutumda olduğunu göstermeyi istemektedir. Korkan çocuklar kendini kontrol edemeyip zamansız altını ıslatabilmektedir. Korkuyu hisseden çocuklar arasında da bireysel farklılıklar vardır. Bazı çocuklar korkudan kurtulmak için ıslık çalarak şarkı söylemeyi ve bu şekilde kendini avutmayı seçmektedirler. Bazıları da korktuğunu inkar ederek tehditler savurabilmektedir.¹²⁶

Korku, kaygı ve fobi birlikte anılmakla beraber aynı zamanda farklı anlamlar içermektedir. Korku tehlike karşısında verilen tepkidir. Kaygı; bir sebebe bağlı olmadan geliştirilen korkudur. Fobi; kendini sakındırma ile sonuçlanan şiddetli korkudur.¹²⁷

Örneğin; vahşi bir hayvandan korkmak, kötü bir sürücünün kullandığı arabadan korkmak doğal bir tepkidir. Fakat akıldışı şiddetli korku doğal değildir. Bu durum korkudan ziyade fobidir. Örneğin Avustralya'da örümcek ölümcül olabileceği için korku duymak normaldir. Fakat İngiltere'de örümcekten korkmak akıldışı olduğu için fobidir.¹²⁸

Korku ve Fobiye neden olan faktörler şöylece özetlenebilir:

a-Bedensel bozukluk ve hastalık sonucu oluşan korkular; Kaza sonucu bedende meydana gelen kusur ya da uzun süre devam eden hastalıklar korkunun yerleşmesine neden olmaktadır. Özellikle uzun dönem hastalık geçiren çocuklar hastalık sırasında geçirdiği yaşantılar yüzünden korkuyu yoğun yaşayabilmektedirler. Bu yüzden çocuğa

¹²⁴ AKAN, s.43

¹²⁵ Gisela PREUSCHOFF, Çocukların İçindeki Korkular, (Çev: Özkan SCHULZE), Beyaz yayınları, İstanbul,1998

¹²⁶ SARGIN, s.93

¹²⁷ AKAN, s.43

¹²⁸ A. S. NEİLL, Sorunlu Aile, (Çev: Şemsa YEĞİN), Payel Yayınları, İstanbul, 2002

hastalığı hakkında bilgi verilmesi, bir takım tedavilerden geçmesinin iyileşmesine neden olacağı anlatılmalıdır. Bu noktada anne babaya özellikle görev düşmektedir. Doğru anne baba tutumu çocuğun bu devreyi en az korkuyla atlatmasına neden olmaktadır.¹²⁹

b-Korkutmalar; Yersiz nedenlerle çocuğu korkutmak, yeni tanıştığı nesne, eşya, hayvan ve durumlar hakkında yanlış ve korkutucu bilgiler vermek çocukta ömür boyu sürecek korku ve fobinin yerleşmesine neden olmaktadır. Karanlık fobisi, yükseklik korkusu, köpek korkusu örnek gösterilebilir.¹³⁰

c-Korku verici yaşantılar; Çocuklar kendilerini korumayı bilmedikleri için nasıl korunmaları gerektiğini de hesap edememektedirler. Gök gürültüsü sırasında, karanlık bir sokakta, hayvanlarla münasebeti esnasında, denizde tek başına kendilerini koruyamayan çocuklar istenmeyen durumlarla karşılaşabilmektedirler. Böyle durumların sonunda korku, fobi gibi duygular yaşayabilmektedirler.¹³¹

1. Okul Fobisi

Okul fobisinin temel belirtisinde çocuğun okul korkusu ve okula gitmeyi istememesi yatmaktadır. Okul fobisi yaşayan çocuklar okula gitmeyi reddettikleri gibi baskı yapıldığında da kaygılanmaktadır.¹³² Okul korkusu okula gitmekten kaçınma ve kaygıyı içeren davranış olarak görülmekle beraber günümüzde bu durum okulu reddetme isteğiyle beraber depresyon, bunaltı gibi birçok bozuklukta görülebilen davranış sorunu haline gelmiştir.¹³³ Okul fobisi beraberinde çeşitli tepkileri de getirmektedir. Baş ağrısı, bulantı, karın ağrısı gibi rahatsızlık şikayetleri ile evde kalmak isteyen çocuğun durumu okul fobisinin ilk işaretleri sayılmaktadır. Okul korkularının çeşitlerini, yeni okula başlama korkusu, sosyal ilişkilerden korkma, çekinme, sınav korkusu, sınıfta kalma korkusu, öğretmenden azar işitme korkusu olarak saymak mümkündür. Okul fobisi ilkokul döneminde nadir olarak da ortaokul ve lise dönemlerinde görülmektedir. Cinsiyetler için 5-15 yaş arasında eşit dağılım göstermektedir.¹³⁴

¹²⁹ SARGIN, s.93-94

¹³⁰ SARGIN, s.93-94

¹³¹ SARGIN, s.93-94

¹³² AKAN, s.44

¹³³ Özlem ÖZCAN, Birim GÜNAY KILIÇ, Ayla AYSEV, “Okul Korkusu Yakınması Olan Çocukların Ana Babalarında Ruhsal Bozukluklar”, Türk Psikiyatri Dergisi, C.17, S.3, s.173

¹³⁴ AKAN, s.43-44

Okul değiştirme, anne babanın hastalanıp hastanede kalması, annenin çalışmaya başlaması, eve yeni bir kardeşin gelmesi gibi değişikler okula karşı korkunun başlamasına neden olmaktadır. Okul fobisi yaşayan çocuklarda zgven eksikliği, tek başına bir iş yapamama, anne ve babaya bağımlılık gibi psikolojik belirtiler de görülmektedir. Özellikle okula yeni başlayan yedi yaşındaki ocuk anne babasından ayrılmak istemediği için okula gitmek istememektedir. Böyle bir ocuk aynı zamanda aile bireylerinin dışındaki insanlarla tanışmakta da güçlük çekmektedir.¹³⁵

Okul fobisinin gelişimi ile ilgili görüşler psikodinamik ve davranışsal olarak ikiye ayrılmaktadır. Psikodinamik kuramcılara göre çocuktaki okul fobisi kaynağını aileden almaktadır. Okul fobisi, anneden ayrılmak istemeyen çocuğun geliştirdiği bir tepkidir.¹³⁶

Aynı durumu okul korkusu olarak adlandıran Yörükoğlu'na göre okul korkusunu yani evden ayrılma korkusunu ortaya çıkaran sebepler şaşılacak derecede benzerlik göstermektedir. Bunlardan ilki, anne ve çocuğun ortak yaşam ölüsüne varan sıkı ilişkisi, diğeri, bu kuvvetli ilişkiyi sarsan hastalık ayrılık gibi durumlardır. Yani anneyi kaybetme korkusuna yol açan sebeplerdir.¹³⁷ Anneyi kaybetmekten yoğun bir şekilde kaygı duyan ocuk evden ayrılmak istememektedir.

Davranışılara göre ise okul fobisi de diğer tepkiler gibi öğrenilerek oluşmakta ve zamanla pekişmektedir. Edimsel koşullanma, klasik koşullanma ve sosyal öğrenme yoluyla ocuk bu fobiyi öğrenmektedir. Örneğin okulda olumsuz deneyimler yaşayan bazı çocukların okuldan korkmaya başladığı gibi, bazıları da diğer çocukların fobik davranışlarını ve sonuçlarını gözleyerek sosyal öğrenme ile okuldan korkmaya başlamaktadırlar.¹³⁸ örneğin matematik dersi sınavından zayıf not alan ocuk, öğretmeninden de yıkıcı tepki aldığında matematik dersinden soğumaya başlar. Bu olumsuz duygunun beraberinde başarısızlığı devam ettirmesi sonucu ocuk zamanla derse ve öğretmene karşı korkuya dayanan tepki geliştirmeyi öğrenir. Bu tepkinin artması ile ocuk durumu genelleyerek okuldan korkmayı öğrenir. İlkokulda matematik dersi gibi birçok ders de aynı olayla karşılaşmak mümkündür. Okulda aynı seneyi tekrarlamakla devam eden bu başarısızlıkların temelinde; çocuğun derslere iyi

¹³⁵ AKAN, s.43-44

¹³⁶ AKAN, s.43-44

¹³⁷ YöRüKOğLU, s.227

¹³⁸ AKAN, s.45

başlayamaması, ilk zamanlarda arkadaşlarına ayak uyduramaması, özellikle matematik gibi önemli derslerde çocuğun gözünün korkutulması ve yeteri kadar cesaretlendirilmemesi yatmaktadır. Bu olumsuz deneyimlerin birikmesiyle çocuk okuldan korkmaya hatta fobik duygular oluşturmaya başlamaktadır.¹³⁹

2-Gece Korkusu

Anne baba için anlamsız gelen fakat çocuğun yatma zamanı geldiğinde yatağına gidemediği korku çeşididir. Okul öncesi dönemde tek başına uyuyamayan çocuk anne babasının odasına gelerek beraber uyumak istemektedir. Yörükoğlu'na göre anne babasıyla yatma alışkanlığı olmayan bir çocukta bu durum korkulu ya da heyecanlı yaşantıların etkisinden ileri gelmektedir.¹⁴⁰

Yörükoğlu'na göre anne babaların çocuğun önünde yaptıkları kavgalar da çocukta gece korkularının başlamasına neden olmaktadır. Yedi yaşında bir çocuğun tek başına uyumaktan korkması, annesi ile beraber yatma isteği, geceleri annesinden ayrılmadığı gibi gündüz de anlamsız korkulara girerek annesini bırakmaması ve sürekli huysuzlanmasının altında anne babasının kavgalarının yattığı görülmüştür. Babanın anneye tehditkar konuşarak şiddet uygulaması, annenin rahatsızlanması çocuğun annesine daha fazla bağlanmasına, bir şey olacağı endişesiyle yoğun korku duymasına neden olmaktadır.¹⁴¹

G) Bağımlılık

Bağımlılık tek bir olaya bağlı olarak ortaya çıkmamakla birlikte birçok sebebi olan ve yıllarca süren davranış biçimidir. Bir kısım çocukların dikkat çekmek ya da kendilerini güçlü hissetmek adına kullandığı yöntem olduğu gibi her yaşta çocukta görülebilecek bir davranıştır.¹⁴²

Bağımlı çocuk gerek evde gerek okulda yaşından daha çocuksu davranmaktadır. Girişken olmamakla beraber kendine güveni de yoktur. Yanında onu kollayacak biri olmadan hareket edemeyen çocuk kolay işlerde bile kendi başına davranmaktan korkmakta, sorumluluk almamaktadır. Okulda sorun yaratmadığı sürece usulüğü ve ürkekliği ile hem genel çevrenin hem öğretmenin koruyuculuğu altına girmekten

¹³⁹ Alfred ADLER, Sorunlu Okul Çocuğu, Cem yayınları, İstanbul, 2000, B.2

¹⁴⁰ YÖRÜKOĞLU, s.228-229

¹⁴¹ YÖRÜKOĞLU, s.228-229

¹⁴² AKAN, s. 56

hoşlanmaktadır. Bağımlılığın başlıca sebebi anne babanın aşırı koruyucu ve kollayıcı tutumudur. Bir dediği iki edilmeyen aşırı sevgiye boğulan çocuk kendi işini kendi görebilme becerisini kazanamamaktadır. Çevreden gelebilecek tehlikelere karşı aşırı derecede korunan çocuk çevreyle gerekli ilişkiyi de kuramayarak, arkadaşlık kurması da engellenmektedir.¹⁴³

Adeta cam fanusa koyulan çocuk kendi işini kendisi yapamadığı gibi çevreden gelen tehlikelere karşı kendini koruma becerisini de kazanamadığı için yetişkinliğinde de sorunlar yaşayabilmektedir. Böyle insanlar hayatları boyunca bağımlı yaşamayı seçtikleri için kendi başına aile kurmakta da zorlanmaktadır.

İlkokul döneminde ödevlerini tek başına kontrol edip düzeltmesini, sınıfta özgürce düşünebilmesini engelleyen bağımlılığı çocuğun özgüvenini kaybetmesine sebep olmaktadır. Bu durumda çocuk kendi kendini yönetemeyen başkasının varlığı ile hayatını devam ettiren birey haline gelmektedir.¹⁴⁴

Turner'in çocuklarda görülen sosyal davranışlar konusunda yaptığı çalışmada kız çocukların erkek çocuklara göre daha bağımlı davranışlar sergiledikleri saptanmıştır. Erkeklerin kızlara göre duygularını ifade etmede saldırganlık, bağımlılık gibi davranışlarını kontrol etmekte güçlük çekmektedir. Bu sebeple erkek çocukların bağımlılık düzeylerinin kızlara göre daha yüksek olduğu söylenmektedir.¹⁴⁵

Gürsoy'un annesi çalışan ve çalışmayan çocukların bağımlılık eğilimlerini incelediği araştırmasında yaşa bağlı olarak bağımlılık halinin azaldığını saptarken, çocuklar içerisinde bağımlılığın en az olduğu yaşın on iki olduğu görmüştür.¹⁴⁶

Gene aynı çalışmada kardeş sayısının artmasıyla bağımlılık eğilimi arasında yakın ilişki olduğu görülmüştür. Buna göre anne babanın çok çocuğa sahip olması çocuklar arasında sevgi ve ilginin bölünmesine sebep olmaktadır. Üç ya da daha fazla kardeşi olan çocukların kendini ifade etmekte zorlandıkları için anne babalarının ilgi ve

¹⁴³ YÖRÜKOĞLU, s.233-234

¹⁴⁴ AKAN, s.56-57

¹⁴⁵ Figen GÜRİSOY, Neriman ARAL, Aynur BÜTÜN AYHAN, Yasemin AYDOĞAN. “,Annesi Çalışan ve çalışmayan çocukların bağımlılık eğilimlerinin incelenmesi”, Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi; S,s.66-69

¹⁴⁶ GÜRİSOY, ARAL, AYHAN, AYDOĞAN,s.66-69

sevgilerini kazanmak, dikkatini çekmek için bağımlı davranışlar sergiledikleri söylenmektedir.¹⁴⁷

Gürsoy araştırmasında annesi çalışan ve çalışmayan çocukların bağımlılık eğilimini incelerken, annenin eğitim durumu yükseldikçe çocuğuyla daha sağlıklı iletişim kurarak çocuğun kişilik gelişimini olumlu yönde etkilediğini görmüştür.¹⁴⁸

Ayrıca bağımlı çocuklar arasında hasta olanlar ile ailede en küçük ya da tek çocuk olanların bağımlı yetişme oranları daha yüksektir.¹⁴⁹

Çocukta yaşına uygun olmayan aşırı bağımlılık birçok ruhsal problemi beraberinde getirmektedir. Özellikle bağımlı çocuklarda korku, kekemelik, uyku bozuklukları ve birçok duygusal bozukluklar oluşmaktadır. Ruhsal sorunlar çıkmasa da bağımlılık, çocuğun yaşamındaki başarı ve uyumunu olumsuz yönde etkilemektedir.¹⁵⁰

H) Saplantılı Düşünceler

Saplantılı düşünceler, kişiyi tedirgin eden, sürekli tekrar eden kuruntu şeklinde düşüncelerdir. Örneğin çocuğun kendi mantığında doğru olmadığı halde benimsediği değerler hakkında kötü konuşma isteği, annenin çocuğunu öldürmekten korkması gibi duyguları kişinin her defasında kendi içinde bastırmasına rağmen saplantılı bir şekilde tekrar düşünmesi, obsesif düşüncelere girmektedir. Bu düşüncelere boğulan çocuk bu davranışı sürekli tekrarlamaktan hem kendini hem çevresini bunaltmaktadır. Bu düşüncelere zaman zaman davranışlar da eklenebilmektedir. Örneğin gece tırnak kesmemek merdivenin altından geçmemek, kara kedi gördüğünde kaçmak gibi şansızlık getireceği düşünülen inançlar da obsesif kompulsif (saplantılı düşünceler ve zorlayıcı davranışlar) bozukluğa girmektedir. Saplantılı düşüncelerden kurtulmak için kişi kendi kendine bir takım davranışlar belirlemekte, bunları yapmadığı takdirde tekrar saplantılarına dönmektedir. Kişi bu zorlayıcı hareketleri kendi istediği biçimde yapmazsa tekrar tekrar başa dönerek aynı davranışları yapmaktadır. Annenin evden çıkarken kapı kilidini, gece kapalı tüpü belli sayıda kontrol etmesi, çocuğun yatmadan önce belli hareketler yaparak, annesinden sadece belirlediği sözleri yinelemesini

¹⁴⁷ GÜRSOY, ARAL, AYHAN, AYDOĞAN, s.66-69

¹⁴⁸ GÜRSOY, ARAL, AYHAN, AYDOĞAN, s.66-69

¹⁴⁹ AKAN, s.56

¹⁵⁰ YÖRÜKOĞLU, s.234

istememesi,terliklerini çantasını aynı yere koyması,belli sayıları sayması obsesif kompulsif bozukluğa örnek verilmektedir.¹⁵¹

Obsesif kompulsif, günümüzde sanıldığından fazla görülen bir bozukluk olmakla beraber çocukluktan erişkinliğe kadar devam etmektedir.Günde bir saatten fazla sürmesi,kişiye sıkıntı vererek sosyal hayatını olumsuz etkilemesi rahatsızlığın ana belirtileridir.Vuralı ve arkadaşlarının araştırmasına göre,obsesif kompulsif çocukların babalarında simetri-düzen bozukluğu ile annelerinde kirlilik ve hastalık bulaşma bozukluklarının olması çocuklarda aynı rahatsızlıkların yaşanması için risk oluşturmaktadır. Araştırma göre bu bozukluğa sahip çocukların birinci derece akrabaları da risk faktörünü oluşturmaktadır.¹⁵²

D) Çalma

Çocuklarda çalma, gözlemlere göre beş ile sekiz yaş arasında küçük çaplı çalma olayları oldukça sık görülmektedir. İlkokul birinci, ikinci sınıfta çocuklar birbirlerinin kalemlerini, silgilerini eve götürürken, bu durumu ya “buldum”,ya “kendi paramla aldım” ya da “ödünç” aldım diyerek açıklamaktadırlar.¹⁵³

Çalma eylemi hırsızlığın gerçekleştirilmesidir. Diğer ifade ile hırsızın kişiliğinde var olan saldırganlıkla yüklü davranış bozukluğudur. Hırsızlığın yapısında saldırganlık vardır fakat saldırganlığın ifade biçimi farklı ve semboliktir.¹⁵⁴

Yavuzer'e göre beş yaşına kadar çalma sorun oluşturmamaktadır. Çünkü bu yaşa kadar çocuk, neyin kendilerine ait olduğunu neyin olmadığını bilmektedir. Okul öncesi dönemde kendisinin olmadığı halde sevdiği bir oyuncuğu arkadaşının elinden alabilmektedir. Altı yaşından sonra ise çocuk, başkasına ait bir şeyi alırken yanlış bir şey yaptığını düşünmektedir.¹⁵⁵

Yavuzer'e göre çalma uyum ve davranış bozukluğu belirtisi olarak kabul edilmesi ve bu durumun tehlike sinyali olduğun bilinmesi gerekmektedir.¹⁵⁶

¹⁵¹ Pınar VURAL, Suna TANELİ, Yeşim TANELİ, “Obsesif Kompulsif Bozukluk Tanısı Alan Çocuk ve Ergenlerde Ailesel Özellikler” ,Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi, C.9, S.3, s.172-176

¹⁵² VURAL, TANELİ, TANELİ, s.172-176

¹⁵³ YÖRÜKOĞLU, s.254-255

¹⁵⁴ SARGIN, s.114-115

¹⁵⁵ AKAN, s.54

¹⁵⁶ YAVUZER, s.257

İ) Yalan

Yalan, bir yanlışlığı gizlemek amacıyla gerçeğe uygun olmayan bir girişimde bulunarak yapılan sosyal davranış, yanılmadır.¹⁵⁷

Yalan; kasıtlı olarak uydurulmuş, gerçekle ilgisi olmayan sözlerle başkasını aldatmaktır. Okulöncesi dönemde hayal dünyası hızlı çalışan çocuk altı yedi yaş sonlarına kadar bazı kavramları henüz tanıyamadığı için, abartılı konuşmayı da sevmektedir.¹⁵⁸ Aynı zamanda gerçek ile düşü ayıramayan çocuk kendine hoş gelen hayallerden kurulmuş her durumu gerçekmiş gibi anlatmaktadır. Henüz gerçeklik ilkesinin egemen olduğu dönemle tanışmayan çocuk davranışı kasıtlı ve yanlış görmesi mümkün değildir.¹⁵⁹

Çocuk 8-9 yaşlarına geldiğinde gerçekle hayal arasındaki ayrımın farkındadır. Okul öncesi dönemdeki çocuktan farklı olarak yalan söylediğinde doğru sözlü olmadığını farkına varmaktadır. Buna rağmen yalanın devam etmesi halinde çocuğun çevre ile ilişkilerinde problem olduğu anlaşılmaktadır.¹⁶⁰

En sık karşılaşılan yalan türleri arasında uygunsuz davranışı anne babadan gizleme ve kendini suçsuz göstermek için sorunlu durumla ilgili gerçekleri çarpıtma davranışı gelmektedir.¹⁶¹

Yalan söylemenin sebepleri arasında zeka düzeyinin düşüklüğü, aileye bağlılık, çekingenlik, çocuğa fazla karışılması, iyi gelişmemiş ahlak bilinci, grup içinde statü kaybetme kaygısı, verilmiş söze saygı duyma gibi durumlar sayılmaktadır.¹⁶²

J) Evden Okuldan Kaçma

Kaçma, sosyal ve organik sebeplerin etken olduğu atakça (impulsif) bir davranıştır. Yedi sekiz yaşındaki bir çocuğun bir süre kaybolduğu daha sonra bodrum ya da harabede bulunduğu görülmektedir.¹⁶³

¹⁵⁷ YAVUZER, s.247

¹⁵⁸ KIRKINCIOĞLU, s.126

¹⁵⁹ Hans ZULLİGER, Çocukta Ruhsal Bozukluklar ve Tedavisi, (Çev:Kamuran ŞİPAL), Cem yayınları, İstanbul, 2005, B.3

¹⁶⁰ AKAN, s.55

¹⁶¹ AKAN, s.55

¹⁶² YAVUZER, s. 253-254

¹⁶³ SARGIN, s.124-125

Evden kaçan ve polis kayıtlarına kayıp olarak geçen çocukların geneli 13-15 yaş arasındadır. Daha küçük yaştaki çocuklar birkaç saatliğine evden kaçarken bir kısmı da ergenler gibi evden kaçmakta ya da evden kaçmaya zorlanmaktadır.¹⁶⁴

Çocuğun evden kaçmasına sebep olan etkenler şöyle sıralanmaktadır. Aile içinde çocuğa uygulanan cezadan korkma, alkol, şiddet, kötü arkadaş ortamı, dikkat çekme isteği, cinsel istismar, anne babanın evliliklerine ilişkin sorunları, bazı çocukların anne babaları için ayak bağı olacaklarını düşünmeleri ya da anne babanın bunu çocuğuna hissettirmesi, cezalandırma isteği ya da sadece iyi vakit geçirme gibi sebeplerdir. Evden kaçan çocuklar genellikle arkadaşı olmayan, yalnız ve yeterli ilgi görmeyen çocuklardır.¹⁶⁵

Çocuk psikiyatrisinde; okuldan kaçma ile beraber okul fobisi ve okul korkusu adı altında iki tanıma beraber rastlanmaktadır. Fakat okuldan kaçmanın diğerlerinden belirgin farklılıkları vardır.

Okuldan kaçan çocuklar da okul korkusu yoktur, bedensel yakınmalar seyrekler. Kişilik özellikleri arasında saldırgan davranışlar, umursamamalık hakimdir. Zekası normal ya da normalin altında olmakla beraber öğrenme ve motivasyonu azdır. Okuldan kaçan çocukların aileleri incelendiğinde, çocukların evde yeterli ilgi ve sevgi görmedikleri anlaşılmaktadır. Genellikle anne babanın çocuğun okula gitmediğine dair bilgisi bulunmamakta, çocuk okula gitmediği zamanlar evde kalmamaktadır.¹⁶⁶

Zekası normal ya da normalin altında olan çocuklarda okuldan kaçma durumu görülmektedir. Okul başarısızlığı da buna bir etkidir. Çocuğun okula gidip gitmediği ile bilgisi olmayan çocuk ile anne baba arasında sağlıklı bir iletişim de çocuğun okul başarısını etkilemektedir. 7- 17 yaş arasında 50 çocuk üzerinde yapılan araştırmaya göre başarısız çocukların %66'sının "babalarının kendilerine zaman ayıramayacak kadar meşgul olduğu", %46'sının "psikososyal olgunluğunun yetersizliği, %44'ünün "ailelerinde anne baba ilişkilerinin kötü olduğu", %32'sinin "arkadaşları ile olan ilişkilerinin iyi olmadığı", %36'sının "otoriteye karşı olduğu", %24'ünde yalan ve

¹⁶⁴ AKAN, s.54

¹⁶⁵ AKAN, s.54-55

¹⁶⁶ Berka ÖZDOĞAN, "Okul Fobisi", Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, C.19,S.1-2

%24'ünde de “tırnak yeme” davranışının görüldüğü saptanmıştır. Bulgular aile faktörünün büyük ölçüdeki önemini göstermiştir.¹⁶⁷

K) Tik

Yörükoğlu tik davranış sorununu; “beden kaslarında irade dışı beliren aralıklı kasılmalarıdır.” şeklinde tanımlamaktadır. Tik yer ve biçim değiştirirken bir süre sonra belli bir kasta yerleşip kalmaktadır. En çok yüz kaslarında görülen tikler; göz kırpması, burun oynatma, ağız kenarının çekilmesi, boğaz temizlemeden karışık sesler çıkarmaya, baş ya da omuz oynatma biçimi şeklinde devam etmektedir.¹⁶⁸

Tik ani ve tekrarlayıcı hareket, jest ve seslerdir. Bir kaç tanesi üst üste nöbet şeklinde gelmektedir. Tik bozuklukları çocukluk döneminde sık görülmekle beraber erkek çocuklarda kızlara oranla iki kat fazla görülmektedir. Tik bozukluğu genellikle 7-11 yaşları arasında başlamaktadır.¹⁶⁹

Tikler kekemelik gibi çocuğun duygusal durumuyla yakın ilişkilidir. Tik; kaygı, bunalım ve tedirginlik durumlarının belli bir karın kasılmasıyla dışarı vurulması olarak belirmektedir. Bozukluğun ortaya çıkışı; aşırı heyecan, korku ve ürkme yaratan olayları izlemektedir. Kekemeliğe yol açan sebepler yatkınlığı olan bir çocukta tik bozukluğunu meydana getirmektedir. Aynı zamanda tik bozukluğu geçiren çocukların anne babaları da kekeme çocukların anne babaları gibi aşırı titiz ve kuralcı kişilik özellikleri göstermektedir.¹⁷⁰

Yapılan çalışmalarda tiklerin aşırı stres yaratan durumlardan sonra ortaya çıktığı görülmüştür. Bunun yanında ailenin ve çevrenin tikler karşısındaki uyarı ve cezalandırmaları da tikleri pekiştirmektedir. Tiki olan çocukların çoğunlukla yetenekleri üzerinde performans beklenen, evde kardeşi okulda arkadaşlarıyla sürekli kıyaslanan, yeterli ilgi ve sevgi görmeyen çocuklar olduğu görülmektedir.¹⁷¹

L) Parmak Emme Tırnak Yeme

Yavuzer'e göre parmak emme; psiko-patolojik etken olmaksızın 3-4 yaşlarına kadar görülen durumdur. Çoğunlukla başparmağını ya da diğer parmağını emen bebek,

¹⁶⁷ Ülkü AKÇA, “Aile İçi İletişim ve Eğitime Etkisi”; Milli Eğitim Dergisi”,s.73

¹⁶⁸ YÖRÜKOĞLU, s.238

¹⁶⁹ YÖRÜKOĞLU, s. 238

¹⁷⁰ YÖRÜKOĞLU, s. 238

¹⁷¹ AKAN, s, 60-61

bu refleksi anne rahminde öğrenerek doğmaktadır. Bebek zamanla parmak emmeyi genelleştirerek oyuncak bebeğini, battaniyenin uçlarını ya çeşitli eşyaları emmeye başlamaktadır.¹⁷²

Bebeğin birinci yılında beslenmeye bağlı olarak parmak emen çocuk üç yaşına kadar çevreyi keşfetme adına devam ettirdiği bu alışkanlığı uykuya dalma sırasında da devam ettirmektedir.¹⁷³

Üç yaşına kadar aile tarafından vazgeçirilmeye çalışan parmak emmeye karşı bebek direnç göstermektedir. Bazı bebekler diş çıkarma döneminde bazıları da zorlukla karşılaştıklarında utanma ve sıkılma belirtisi olarak parmak emmektedirler.¹⁷⁴

Parmak emme alışkanlığı da baskın psikolojik problemlerin ve gerginliklerin bir sonucu olarak gelişmektedir. Yaşa bağlı olarak, çocuğun okula başlamasıyla hızla azalırken,% 2 oranında 6-12 yaşlarında kazanılmış alışkanlık olarak devam etmektedir.¹⁷⁵

Tırnak yeme, 3-4 yaşlarından önce görülmeyen, sıklıkla çocuklukta ve ergenlikte karşılaşılan alışkanlıktır. Tırnak yeme parmak emen çocukların tersine gergin ve kolayca heyecanlanan çocuklarda görülmektedir.¹⁷⁶

Çocuğun sürekli azarlanarak eleştirilmesi, kıskançlık, sıkıntı,yetersiz ilgi ve sevgi,gerginlik,aile içinde aşırı baskılı eğitim,tırnak yemeye sebep olan etkenle arasında yer almaktadır.¹⁷⁷Ayrıca çocuğun kendi içinde çözemediği korku, kaygı, yalnızlık, arkadaşlarının ilgisini kaybetme korkusu,anne babanın aşırı disiplinli ve kaygılı olması da tırnak yeme alışkanlığına etki eden sebepler arasındadır.

M) Alt Islatma-Dışkı Kaçırma

Çocukların idrar ve dışkı kontrolünü kazandıkları dört yaşından sonra alt islatmanın devam etmesi enuresis adını almaktadır. Enuresisin hem sık görülmesi hem

¹⁷² YAVUZER, s.243

¹⁷³ KIRKINCIOĞLU, s.125

¹⁷⁴ SARGIN, s.67-68

¹⁷⁵ SARGIN, s.67-68

¹⁷⁶ SARGIN, s.67-68

¹⁷⁷ YAVUZER, s.245

de çocuk ve anne baba için zor bir durum olması bakımından davranış bozuklukları içinde en önemlisi sayılmaktadır.¹⁷⁸

Çocuk genellikle ikinci yaş sonunda dışkısını, üçüncü yaş sonunda idrarını tutmayı öğrenmektedir. Fakat 4-5 yaşına kadar ara sıra gündüz ve sıkça gece altını ıslatmaya devam etmektedir. İlkokul döneminde çocukların %10 ile 15'i yataklarını ıslatmaya devam etmektedir. Diğer alışkanlıklar gibi bu durumun da yaş ilerledikçe azalması beklenirken, ergenlikte %2'ye inmektedir. Erkeklerde altını ıslatma kızlara göre iki kat daha fazladır.¹⁷⁹

Yavuzer'e göre dışkı kaçırma (enkroprezis), çocuğun organik bir neden olmadan 3-4 yaşından itibaren dışkısını kontrol edemeyerek altını kirletmesidir. Enkropretikler dışkılarını tutan ve kaçıran olarak ikiye ayrılmaktadır. Dışkılarını tutanlar aşırı derecede dışkı biriktirenken birdenbire boşaltmakta, kaçıranlar da iç çamaşırlarını ve yataklarını kontrol dışı kirletmektedirler.¹⁸⁰

Dışkı kaçırma nadir olarak görülen ve genellikle erkeklerde görülen bir durumdur. Dışkı kaçırma altını ıslatmaya göre daha yoğun bir ruhsal uyumsuzluk işaretidir. Bu durumun ilkokul döneminde de devam etmesi önemli ruhsal bozuklukların işareti sayılmaktadır. Altını ıslatma da olduğu gibi dışkı kaçırma da iki çeşit vardır. Birincisi gevşek bir eğitim nedeniyle kazandırılmayan dışkı tutma alışkanlığıdır. İkincisinde dışkı tutma bir düzene girmesine rağmen ruhsal etkenlere bağlı olarak tekrar ortaya çıkmaktadır. Korkutucu olaylar, anneden ayrılık, yeni kardeşin doğumu, hastaneye yatış, anaokuluna gidiş gibi durumlar çocukta gerilemeye neden olmaktadır. Böyle çocukların annelerinin temizlik ve titizliğe önem veriş ve cezalandırıcı tutumu belirgin olarak görülmektedir.¹⁸¹

Yavuzer'e göre daha nadir görülen dışkı kaçırma hali çoğunlukla aile içi çatışmalar, uygun olmayan tuvalet eğitimi, annenin aşırı titizliğinden ileri gelmektedir.¹⁸²

¹⁷⁸ YAVUZER, s. 234-235

¹⁷⁹ YAVUZER, s. 234-235

¹⁸⁰ YAVUZER, s. 234-235

¹⁸¹ YAVUZER s.;242-243

¹⁸² YAVUZER s.;242-243

Yörükoğlu, dışkılarını tutamayan çocuklarda uyumsuzluk belirtilerinin görüldüğünü savunmaktadır. Aynı zamanda dışkılama sorununun sadece evde olmasını, çocuğun annesiyle arasındaki sağlıklı ilişkiyi gösteren işaret olarak algılamaktadır. Çevreye ve okula uyum sağlamada yetersiz kalan, arkadaşlarıyla ilişkileri sınırlı olan bağımlı ve inatçı çocuklar saldırgan olmamakla beraber tepkilerini dolaylı olarak göstermektedirler.¹⁸³

III. DAVRANIŞ SORUNLARININ PSİKOSOSYAL SEBEPLERİNDEN BİRİSİ OLARAK AİLE

Aile çocuğun doğduğu andan itibaren kendisini, hayatı ve diğer insanları tanımaya başladığı, ilk tecrübeleri kazandığı bir başka deyişle ilk eğitimi aldığı temel kurumdur. Çocuğun yetişkin bir insan olduğunda sahip olacağı kişilik yapısını, ilerleyen yıllarda çocuğun hayatına giren kurumların belirlemesine rağmen, kişilik ilk önce aile içinde oluşmaya başlamaktadır.¹⁸⁴

Kişiliğin ilk oluştuğu yer olan aile ortamı, aynı zamanda bireyin diğer gelişim dönemlerini de yaşadığı yerdir. Önce aile ortamında sonra yaşadığı genel çevre içinde gelişim evrelerine bağlı olarak ihtiyaçları karşılanamayan çocuk, uyum ve davranış sorunları göstermektedir.

Bu sorunların oluşmasında çocuğun fiziksel ve biyolojik yapısı, çevre, okulda öğretmenin katı ve kıyaslayıcı tutumu etkili olmakla beraber en önemli faktör çocuğun aile şartlarıdır. Ailevi şartlar; aile yapısını, anne baba ayrılığını, kardeş sayısını, doğum sıralamasını içine almaktadır.¹⁸⁵

Herhangi duruma göre bunlardan biri etken olurken, zaman zamanda geneli, sorunların sebebi olarak karşımıza çıkmaktadır. Sayılan nedenler, çocukta davranış problemlerini meydana getirmekle beraber sorunlar geçici ya da kalıcı olmaktadır.¹⁸⁶

Araştırmalar en uygun aile modelinin çekirdek ailede olduğunda karar kılmaktadır. Tek ebeveynli ailede çocuğun sorumluluğunun paylaşılmasından

¹⁸³ YÖRÜKOĞLU, s.250-251

¹⁸⁴ Ailede Çocuk Eğitimi, Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu,1995

¹⁸⁵ YÖRÜKOĞLU, s.216

¹⁸⁶ YÖRÜKOĞLU, s.216

kaynaklanan güçlükler oluşmaktadır. Aynı zamanda yoksun ebeveynin cinsiyeti de çocuğun davranışları üzerinde etkili olmaktadır.¹⁸⁷

Aynı evi paylaşan aile üyeleri ile yaşayan çocukta çeşitli sebeplerden ötürü davranış sorunları görülebilirken, anne baba ayrılığı ya da boşanmanın gerçekleştiği evlerde yaşayan çocuğun iç dünyası bu durumdan da olumsuz yönde etkilenmektedir. Boşanmanın etkileri, çocuğun yaşına, cinsiyetine, kişisel özelliklerine, ailenin sosyal ve ekonomik desteğine, evdeki yaşam standardına sahip olup olmamasına göre değişiklik göstermektedir. Birçok araştırma sonucu anne baba kavgalarının davranış sorunlarına etki ettiğini ispat etmektedir. Anne baba kavgaları ayrılma ve boşanma sırasında süregeldiği gibi aynı zamanda boşanma sonrasında da devam etmektedir.¹⁸⁸

Oysa boşanma, ebeveynler tarafından doğru bir şekilde ele alındığında, çocuklarına huzuru ve gerekli anlayışı verebilmek için uygun kriterler belirlediklerinde, çocuklarında meydana gelecek psikolojik sonuçları gördüklerinde, anne baba çocuk ilişkisi sağlıklı bir şekilde devam ettirildiğinde, çocuk boşanmanın sonucunda hissedeceği psikolojik sıkıntılardan daha az etkilenerek, yeni duruma daha çabuk adapte olmaktadır.¹⁸⁹ Böylece çocukta görülebilecek uyum ve davranış sorunları en aza indirgenmektedir.

Araştırmalar boşanan ailelerin çocuklarında ruhsal uyumsuzluk oranının yüksek olduğunu göstermektedir. Bu durum okul başarısızlığı, ruhsal çökkünlük ve beraberinde çeşitli davranış bozukluklarının sıkça rastlanmasına sebep olmaktadır. Boşanmış ailelerin çocuklarının boşanmadan sonra beş yıl izlenesi sonucu ortaya çıkan sonuçlara göre bu durum en fazla okul çağı çocukları ile ergenlik dönemindeki çocukları etkilemektedir. Bununla beraber çocuğun boşanmadan sonra anne babasıyla ilişkisini sağlıklı bir şekilde sürdürebilmesiyle ilerleyen yıllarda ruhsal uyumsuzluk daha az görülmektedir.¹⁹⁰

Ailedeki kardeş sayısı da davranış sorunları üzerinde etkili bir faktördür. Ailedeki tek çocuğun ya da kalabalık ailedeki çocuğun dezavantajlı bir konumda olduğu ifade edilmektedir. Ailenin gözbebeği konumundaki tek çocuğa yeni bir kardeşin

¹⁸⁷ AKAN, s.36-38-39

¹⁸⁸ AKAN, s.36-38-39

¹⁸⁹ Jane NELSEN, Lynn LOTT, Stephen L, GLENN, Çocuk Eğitiminde A'dan Z'ye Pozitif Disiplin, (Çev: Murat ERSİN), Hayat yayınları, İstanbul, 2002

¹⁹⁰ Atalay YÖRÜKOĞLU, Değişen Toplumda Aile ve Çocuk, Özgür Yayınları, İstanbul, 2000, B.6

eklenmesi çocuğun olumsuz tepkiler vermesine neden olmaktadır. Tek çocuğun ailenin merkezinde oluşu çocuğun özgüveninin gereğinden fazla güçlenmesine, buna bağlı olarak aşırı beklentilere girmesine neden olmaktadır.¹⁹¹

Örneğin tek çocuk okula başladığında aynı ilgiyi öğretmeninden ve arkadaşlarından göremediğinde, öğretmenini sevmeme arkadaşlarıyla ilişki kuramama ve sonucunda yalnız, bencil, uyumsuz çocuk haline gelmektedir. Çok çocuklu ailelerde ise anne babanın çocuklarına eşit ve yeteri kadar ilgi ve sevgi veremediğinden, kaliteli vakit ayıramadığından dolayı çocuk tepki olarak olumsuz davranışlar sergileyebilmektedir.

Doğum sırası davranışları etkileyen önemli bir etmendir. Kişinin doğum sırasına göre ailedeki yeri, bireyin benlik değerini algılamasına ve davranışlarına etki etmektedir. Ailenin ilgi odağı olan ilk çocuğa kardeş geldiğinde çocuk anne babanın ilgi merkezinden çıktığını düşünmektedir. Eski yerini alam girişimlerinde bulunurken küçük kardeşinin ilgiye muhtaç olmasından dolayı başarısız olmaktadır. Başarısız girişiminden sonra çocuk umutsuzluğa kapılarak sorunlu davranışlar sergileyebilmektedir. Aynı zamanda ilk çocuk aşırı özenli, sorumluluk sahibi itaatkar bir yaklaşımda da bulunabilmektedir.¹⁹²

İkinci çocuk ilk çocuğun bu olumsuz deneyimini yaşamadığı için kendini güvende hissetmekle beraber hem büyük kardeşin hem de küçük kardeşin baskısını görebilmektedir. Bunun sonucunda çocuk rekabete dayalı davranışlar sergilemektedir. Gözlemlere göre ikinci çocuğun ilk çocuğa göre daha erken yaşta konuşmaya başladığı fark edilmiştir.¹⁹³

Kendinden daha yetenekli bir abla ya da ağabey ile kendisinden sonra gelen kardeşin yaratabileceği sorunlarla baş etmeye çalışan çocuk, diğerleri kadar yetenekli olmadığını düşünebilmektedir. Fakat bunu yanında ebeveynin ilk çocuğa göre çoğunlukla daha ılımlı olmaları ortancanın otorite ile ilgili zorluk yaşamamasını sağlamaktadır.¹⁹⁴

¹⁹¹ AKAN, s.36-38-39

¹⁹² AKAN, s.38

¹⁹³ Haluk YAVUZER, Ana-Baba ve Çocuk, Remzi Kitapevi, İstanbul, 2005,B.18

¹⁹⁴ YAVUZER, Anne Baba ve Çocuk, s.106-107

Ailede en küçük çocuğun üzerine fazla düşülerek şımartılması halinde çocuk, genellikle kişisel ihtiyaçlarını ailesinin karşılamaını bekleyerek kendini yetersiz hissetmektedir. Aynı zamanda bir şeyi tek başına yapmak yerine yardıma gereksinimi olduğu izlenimini vermektedir.¹⁹⁵

Böyle bir çocuğun zihinsel ve fiziksel beceri gerektiren konularda ağabeyi ve ablasına karşı başarısızlığı, onu kırıklığa ya da saldırganlığa itebilmektedir. Üzerinde baskı hisseden çocuk, bu durumu ilişkilerinde ve oyunlarında yok etmeye çalışırken, baskının yoğun olması halinde çocukta çeşitli davranış bozuklukları görülebilmektedir.¹⁹⁶ Bu durumlarla beraber doğum sırasının davranış sorunlarının oluşmasındaki büyük etkisi, anne babanın çocuklarını doğum sırasına göre algılamasına bağlı olarak değişmektedir.

Toplumun ayrılmaz parçası olan aile, çocuğun ilk sosyalleşme vasıtasıdır. Özellikle ilk çocukluk döneminde anne-çocuk ikilisinin sosyal etkileşimiyle başlayan dönemde aile, diğer sosyal kurumlara etkisi konusunda da aracılık etmektedir. Ailenin etkisi, ailede yetkin olan rolü, çocuğun kardeşleri içindeki cinsiyet rolleri, sosyo-ekonomik düzey gibi belirli yapısal özelliklere bağlı olmaktadır. Aynı zamanda aile bireylerinin birbirleriyle olan ilişkilerinin de çocuk üzerinde önemli etkisi vardır.¹⁹⁷ Buna göre ailedeki karşılıklı iletişimin kalitesi çocuğu doğrudan etkilemektedir.

Ailede en önemli üç ilişki şöyle sıralanmaktadır. Annenin kendisi ile olan ilişkisi, babanın kendisiyle olan ilişkisi, anne ve babanın birbirleriyle olan ilişkileridir. Ailenin yapıtaşları olan anne babanın kişilik yapıları ile ilişkileri ailenin tümünü etkilemektedir.¹⁹⁸ Ailenin temelini oluşturan karı koca ilişkisi ne kadar sağlıklı ise ailenin temeli de o kadar sağlam olmaktadır. Sağlam temeller üzerine kurulmuş aile yuvasında; düşünme ve duygularını ifade etme, neyi istediğini ya da neyi istemediğini söyleyebilme şansı yüksektir.¹⁹⁹

Bu önemli üç ilişkiden sonra çocuğun aileye katılmasıyla beraber ilişkiler değişmektedir. Değişen ilişkiler, karı-koca ilişkisi, anne-çocuk ilişkisi, baba-çocuk

¹⁹⁵ AKAN, s.38

¹⁹⁶ YAVUZER, Anne Baba ve Çocuk , s.107-108

¹⁹⁷ Remzi Y. KINCAL, "Aile ve Eğitim", Eğitim Dergisi", S.5, s.63-65

¹⁹⁸ AKÇA, s.70

¹⁹⁹ Filiz CANDEMİR ADANA, "Anne-Baba Tutumlarının Çocuktaki Benlik Kavramı Üzerine Etkisi", (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi İstanbul Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü), İstanbul, 2000

ilişkisi, kardeşler arası ilişkilere dönmektedir. Bu kapsamda çocuğun sağlıklı bir birey olarak yetişmesinde; aile içi ilişkilerin nitelikleri, anne babanın tek tek kişilik yapısı, çocuklarına gösterdikleri ilgi ve sevgi, birbirlerine olan davranışları ile çocuklarına karşı tutumları çok önemlidir.²⁰⁰

A) ANNE BABA TUTUMLARI

Aile çocuğa duygusal açıdan güçlü olma özelliğini kazandırarak, kendine güven duygusunu sağlayarak, hayata uyum için beceriler kazandırarak, toplumda kabul görmesini sağlayacak ortam hazırlayarak, çocuğun kendi kendini denetleme ve kontrol sistemini geliştirerek ve çocuğun bilişsel, sosyal, duyuşsal ve bedensel gelişimine yardım ederek etkili bir görev üstlenmektedir. Buna göre anne babanın tutum ve davranışları ile çocuğun ruh sağlığı arasında önemli bir bağın olduğu bir kez daha görülmektedir.²⁰¹

Anne baba tutumlarının sağlıklı ve işlevsel olması, onların kendisiyle barışık, huzurlu, dengeli ve birbirlerine karşı sevgi ve saygı duymalarına bağlı olmaktadır. Bu ortamı; anne babanın kendi çocukluk yıllarında baskılı ya da aşırı gevşek eğitimle büyütülmeleri, eşlerin mutsuz ilişkisi, sosyo ekonomik düzeyin düşüklüğü, genç yaşta çocuk sahibi olma durumu olumsuz yönde etkilemektedir.²⁰²

Yılmaz'a göre, anne baba tutumlarını ebeveynler arasında da farklılık gösterebilmektedir. Bir anne babanın çocuğunun nasıl hareket etmesi gerektiği ya da nasıl bir kişilik yapısına sahip olması gerektiği konusundaki tutumu çoğunlukla diğer anne babadan farklıdır. Bu bağlamda araştırmacılar anne babalar arasındaki farklı tutumların, çocuğun psikososyal ve duygusal açıdan farklı sonuçlar doğuracağını düşünmektedir.²⁰³

Çocuğun her alandaki gelişiminde büyük etkisi olan anne baba tutumlarını 6 başlıkta toplanmaktadır. Bunlar:

²⁰⁰ AKÇA, s.70-71-72

²⁰¹ ÖZCAN, s.20

²⁰² ADANA, s.18-19

²⁰³ Ayşen YILMAZ, "Çocuk Yetiştirme Tutumları", Türk Psikoloji Yazıları, C.1, S.1, s.100

1. Baskılı ve otoriter tutum

Aşırı baskılı otoriter tutum; çocuğun kendine olan güvenini kaybetmesine yol açan, çocuğun kişiliğine önem vermeyen bir tutumdur. Geleneksel Türk aile yapısında bu tutuma sıkça rastlanmaktadır. Anne babanın uyguladığı katı disiplin yüzünden çocuk, her kurala uymak zorunda bırakılmaktadır. Baskı altında bırakılan bu çocuk, sessiz, uslu nazik ve dürüst olmasına karşılık silik, çekingen, başkalarından kolayca etkilenen kişiliğe sahip olmaktadır. Böyle bir aile ortamında “zor yoluyla denetleme” ve “sevgiyi esirgeyerek denetleme” durumları hakim olmaktadır. Sürekli denetlenen çocuk hangi hareketine karşı ne tepki alacağını bilemediğinden dolayı sürekli kaygı halindedir.

204

Anne babanın sürekli karışarak ve suçlayarak cezalandırma biçimi, çocuğun kolayca ağlayan hassas bir yapıya bürünmesine neden olmaktadır. Aynı zamanda baskı altında büyüyen çocuk isyankar bir karaktere bürünürken, aşağılık duygusu da geliştirebilmektedir. Böyle bir aile ortamında büyüyen çocuk, dıştan denetimli kişilik haline gelerek, içinden geldiği gibi hareket etmek yerine olması gerektiği gibi davranma kuralına şartlandırılmaktadır.²⁰⁵

Tavır ve hareketlerine standart koyulan çocuk sürekli duygu ve düşüncelerini bastırmaktadır. Sonucunda korkak, boyun eğen, otorite kalktığında isyankar, güçsüzler karşısında saldırgan olan çocuk yetişmektedir.²⁰⁶

Anne babanın aşırı baskıcı davranışları çocuğun üzerinde birçok etki yaratmaktadır. Yavuzer'e göre zor yoluyla denetleme ve sevgiyi esirgeyerek denetleme boyutlarının hakim olduğu bu tutumda, çocuk hangi davranışının hangi tepkiyi alacağını bilememektedir. Ayrıca bastırıcı sözler çocuğun kendini suçlu hissetmesine beraberinde sevilmediğini hissetmesine neden olmaktadır. Böyle bir durum çocuğun sert tepki ile anne babasına karşılık vermesine yol açmaktadır. Karşılık veren çocuk aynı zamanda kendini yetersiz hissederek özsaygısını yitirebilmektedir.²⁰⁷

Çocuk yetiştirme tutumları üzerinde yapılan çalışmalara öncülük etmesi açısından Baumrind tarafından yapılan sınıflama büyük önem taşımaktadır. Baumrind

²⁰⁴ YAVUZER, s. 27-29

²⁰⁵ YAVUZER, Ana Baba Çocuk, s.29

²⁰⁶ YILDIZ, A, s.138

²⁰⁷ YAVUZER, Ana Baba Çocuk, s.28-29

çalışmalarını daha çok erken ve orta çocukluk dönemindeki çocuklar üzerinde yapmıştır. Ayrıca Maccoby ve Martin tarafından geliştirilen “**İki Boyutlu Bakış Açısı Modeli**” de anne baba tutumlarında başvurulan kaynaklardandır. Baumrind anne baba tutumunda üç boyut belirlemiştir. Bunlardan ilki yukarıda bahsedilen otoriter tutumdur.²⁰⁸

Baumrind’in araştırmasına göre otoriter anne babalar, çocukların davranışlarını otorite tarafından oluşturulmuş katı kurallar çerçevesinde değerlendirerek denetlemekte ve biçimlendirmektedir. Bu tip anne babalar için itaat düzenin ve geleneksel yapının koruması için en gerekli şarttır. Bu yüzden çocuğun anne ve babasının söylediği her sözü doğru kabul etmesi gerektiğine inandıkları için sözel iletişimi kullanmaya gerek duymamaktadırlar. Ayrıca Baumrind araştırmasında böyle aile ortamında yetişen erkek çocukların, “yetkin” tutumun egemen olduğu aile ortamında yetişen erkek çocuklara göre daha düşmanca ve sert, kız çocukların da daha az bağımsız ve edilgin kişiliğe sahip olduğunu saptamıştır.²⁰⁹

Baumrind aynı zamanda bu çocukların arkadaşlarıyla olan ilişkilerinde utangaç ve çekingen olduğunu açıklamıştır.²¹⁰

Ketsetsiz, Ryan ve Adams’ in araştırmasına göre de anne babanın baskısı ile öz saygı ve akademik başarı arasında olumsuz yönde ilişki bulunmuştur.

2. Gevşek Tutum

Çoğunlukla orta yaşın üzerinde çocuk sahibi olan aileler ile çocuğun kalabalık yetişkinler grubu içerisinde tek çocuk olarak yetiştiren ailelerde çocuk merkezci tutuma rastlanmaktadır. Böyle bir ortamda çocuğun isteklerine diğer tüm aile bireyleri kayıtsız kalmaktadır. Çünkü çocuk aile ortamında tek söz sahibi kişi durumuna gelmiştir. Ebeveyn ile çocuk arasında sağlıklı bir iletişimin olmaması, çocuğun abartılan bir sevgi ortamında büyümesi ve şımartılması, onun doyumsuz bir kişi haline gelmesine neden olmaktadır. Böyle çocuklar hayatları boyunca her isteklerinin karşılanacağını zannederken, yetişkin olduklarında toplumun kendilerine vermediği hakları tanımaya kalkışmaktadırlar. Aile bireylerinin rollerine uygun davranmaları gerekirken çocuğun

²⁰⁸ YILDIZ, s.138-139

²⁰⁹ Ailede Çocuk Eğitimi, s.5

²¹⁰ YILMAZ, s.103-104

tüm egemenliği eline alması anne babasına hükmetmesine ve çok az saygı göstermesine sebep olmaktadır.²¹¹

Yavuzer'e göre gevşek ailede büyüyen, her istediği karşılanan çocuklar okula gittiklerinde aynı şeyi göremeyip çeşitli kurallarla karşılaştıklarında hayal kırıklığına uğrayarak uyum sağlamak istememektedirler.²¹² Böyle bir ortamdan gelerek okula başlayan yedi yaşındaki çocukların okula gitmeme isteği sıkça görülebilmektedir.

Baumrind'in araştırmasına göre gevşek anne baba tutumu sergileyen ailelerin sıcak ilişkiler kurmasına rağmen çocuğu üzerindeki denetimlerinin zayıf olduğunu görmüştür. Böyle anne babalar, çocuklarının isteklerini ve davranışlarını her zaman kabullenmektedirler. Aynı zamanda kendilerini çocuğun istediği biçimde kullanacağı varlık haline getiren anne babalar çocuklarına evde de yok denecek kadar az sorumluluk vermektedirler. Çocuğun kendi kararlarını kendisinin vermesinden yana olan anne babalar çocuğun uyması gereken kurallar olduğu gerçeğini unutmaktadırlar. Bunun yanında otoriter anne babalara göre isteklerini yaptırmak için asla şiddete başvurmamaktadırlar.²¹³

Gevşek anne babalar, tüm bu yaklaşımlarıyla çocuğun gelecekteki yapısını belirleyen, davranışlarını biçimlendiren aktif rolden kaçmaktadırlar. Böyle bir aile ortamından gelen çocuklar güvenilir ortamdan gelen çocuklara göre kendilerini daha az ifade etmekte ve daha az başarı güdüsüne sahip olmaktadır.²¹⁴

ABD'de yapılan diğer çalışmalarda da gevşek anne baba tutumunun çocuğa gerek duyduğu düzeni ve davranışları yeterince vermediği savunulmaktadır.²¹⁵

3. Dengesiz ve Kararsız Tutum

Çocuğun eğitim ve gelişimini olumsuz yönde etkileyen dengesiz ve kararsız tutum birçok şekilde çocuğun karşısına çıkmaktadır. Dengesizlik ve tutarsızlık, anne baba arasındaki fikir ayrılığından kaynaklanacağı gibi, anne babanın gösterdiği değişken davranış biçimlerinden de kaynaklanabilmektedir.²¹⁶

²¹¹ YAVUZER, Ana Baba Çocuk, s. 29-30

²¹² YAVUZER, Ana Baba Çocuk, s. 29-30

²¹³ Ailede Çocuk Eğitimi, s.8-9

²¹⁴ Ailede Çocuk Eğitimi, s.8-9

²¹⁵ Ailede Çocuk Eğitimi, s.8-9

²¹⁶ YAVUZER, Ana Baba Çocuk, s.31

Yavuzer'e göre anne babanın, çocuğun yanında kendisi ile ilgili tenkitlerde bulunmaları, birinin olumlu yaklaşımına diğerinin olumsuz yaklaşması ya da birinin çocuğu sürekli kayırması, sık görülen tutarsız davranışlardır. Bunun dışında anne babanın şahsi anlamda yaptığı dengesiz ve tutarsız davranışlara da rastlanılmaktadır.²¹⁷

Çocuğuna sözünü dinletmek için uğraşan annenin isteğini yaptırmak için önce yumuşak olurken, ardından sesini yükseltmesi fakat çocuk isteğini hala yapmadığında özür dilemesi, tutarsız bir davranışa örnektir.²¹⁸ Bunun dışında babanın normalde hatalı kabul edeceği bir davranış karşısında morali yerinde olduğu için çocuğuna kızmaması, bir başka gün sinirli olduğu için benzer davranışa aşırı tepki göstermesi de tutarsızla verilebilecek örneklerdendir.

Çocuğun anne babanın kendi arasındaki kararsızlık ve değişken tavrı karşısında ne yapacağını bilememesi iç çatışmaların, huzursuzlukların oluşmasına neden olmaktadır.²¹⁹ Aynı zamanda çocuk, anne babası ne tepkide bulunacağını bilemediğinden dolayı sürekli bir tedirginlik haline girmektedir.

4. Aşırı Koruyucu Tutum

Anne babanın aşırı koruyuculuğu çocuğa haddinden fazla kontrol ve özen gösterilmesi anlamındadır. Bunun sonucunda çocuk diğer kimselere aşırı bağımlı, kendine güvensiz, duygusal kırıkları olan birey haline gelmektedir. Anne babası tarafından aşırı derecede korunan çocuk, bu durumu hayatı boyunca sürdürerek gelecekteki eşinden de aynı şeyi bekleyebilmektedir. Aşırı koruyucu tutum daha çok anne çocuk ilişkisinde görülmektedir. Yavuzer'e göre annenin bu davranışın altında duygusal yalnızlık yatmaktadır. Durumu abartılı hale getiren anne okulöncesi dönemde çocuğunu kendi eliyle beslerken, ilkokula geldiğinde de aynı davranışa devam edebilmektedir.²²⁰

Anne babanın aşırı koruyucu yaklaşımı çocuğun kendine güven duymasını engelleyerek, psikososyal gelişimini de zedelemektedir. Çocuğun sosyal gelişiminde büyük rolü olan anne babanın yanlış ve aşırı koruyucu tutumuyla çocuk kendine

²¹⁷ YAVUZER, Ana Baba Çocuk, s.31

²¹⁸ YAVUZER, Ana Baba Çocuk, s.31

²¹⁹ YAVUZER, Ana Baba Çocuk, s.31

²²⁰ YAVUZER, Ana Baba Çocuk, s.31

güvenini sağlayamamakta, birey olarak girişimci ve sosyal bir kişi olmasına fırsat verilmemektedir.²²¹

5. İlgisiz ve Kayıtsız Tutum

Anne babanın çocuğu görmezlikten gelme, yalnız bırakma şeklinde dışlamasıdır. Bu durum çocukta duygusal istismara yol açarak ebeveyn-çocuk ilişkisini zedelemektedir. Aynı zamanda anne babasının ilgisizliği ile karşılaşan çocuğun arkadaşları, öğretmeni ve çevresine verdiği zarar ile suçluluk duygusu arasında ilişki olduğu görülmektedir.²²²

6. Güven verici, Destekleyici ve Hoşgörülü Tutum

Bu tutum; anne babanın bazı kısıtlamalar dışında çocuğuna hoşgörülü olması, desteklemesi ve arzularını dilediği şekilde gerçekleştirmelerine izin verme anlamına gelmektedir. Çocuk evde ailesi tarafından dışarıda çevresi tarafından kabul edilmek istediğinden dolayı, ona kendi benliğini tanıma fırsatı verildiğinde sağlıklı bir şekilde olgunlaşmaktadır. Anne babanın hoşgörü ve anlayışını normal düzeyde gerçekleştirmesi, çocuğun kendine güvenen ve yaratıcı bir birey olmasına sebep olmaktadır. Çocuk, sınırların çizildiği, öz hakkının verildiği, saygı ve sevgi gördüğü ortamda kendini rahat ifade edebilmektedir. Bu durum özgüvenin artmasına ve kendi kendine karar verip, sonuçlarına olgunlukla katlanmasına neden olmaktadır. Güven verici anne baba tutumunun çocuğun benlik gelişiminde önemli rolü olduğu bu şekilde görülmektedir.²²³

Bu konuyla ilgili Baumrind'in araştırmasında; güven verici, demokratik anne babaların çocuğa ciddi ve tutarlı bir şekilde rehberlik ettiği, çocuğa aile içinde bazı sorumluluklar yüklemeyi istediği, otoriteyi sağlamak için çocukla çatışmaya girmediği, değer yargılarını açıkça ifade ederek kurallara uymasını talep ettiği anlaşılmıştır. Aynı anne babaların çocuklarına düşkün ve destekleyici oldukları gibi teşvik edici rolü de üstlendikleri görülmüştür. Aynı araştırmaya göre demokratik anne babalar kendi haklarını korurken çocuklarının özel ilgi alanlarına ve tercihlerine de saygı duymaktadırlar.²²⁴

²²¹ YAVUZER, Ana Baba Çocuk s. 31

²²² YAVUZER, Ana Baba Çocuk, s.32

²²³ YAVUZER, Ana Baba Çocuk, s.32

²²⁴ Ailede Çocuk Eğitimi, s.67,68

Gürçay'ın, ana-baba yerine geçen kişilerin tutumlarının çocuklar tarafından algılanış biçiminin, ailesinin yanında ve yuvada kalan 9- 10-11 yaş gruplarının öz saygı gelişimi üzerindeki etkisini incelediği araştırmasında; ebeveyn ya da yerine geçen kişilerin demokratik tutumlarının çocuğun özsaygısını olumlu yönde etkilerken, otoriter ve ilgisiz tutumların özsaygıyı olumsuz yönde etkilediği görülmüştür.²²⁵

Maccoby ve Martin'in okul dönemindeki çocuklar arasında yaptığı araştırmada demokratik, güven verici ailelerde yetişen çocukların otoriter ya da izin verici ailelerde yetişen çocuklardan ruh sağlığı, sosyal ve akademik gelişim yönünden ileride olduğu saptanmıştır.²²⁶

IV. İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

Batı literatüründe ve ülkemizde çocuk yetiştirme tutumları ile davranış sorunlarına ilişkin çok sayıda araştırma yapılmıştır.

Baumrind otoriter, demokratik ve izin verici anne baba stili ile çocuklarda meydana gelen psikoloji sonuçları arasındaki ilişkileri inceleyen araştırma yapmıştır. Baumrind çalışmalarını çoğunlukla erken çocukluk ve orta çocukluk dönemindeki çocuklar üzerinde yapmıştır. Çalışmalarında genel olarak otoriter ebeveyni olan çocukların genellikle mutsuz, güvensiz ve kaygılı olduğunu bulmuştur.²²⁷

Maccoby ve Martin, yaptığı çalışmalarda demokratik ailelerde yetişen çocukların otoriter ya da izin verici ailelerde yetişmiş çocuklardan sosyal gelişim, benlik saygısı ve ruh sağlığı gibi ölçümlerde daha yüksek puan aldığı saptamıştır. Steinberg, Elman ve Mounts demokratik ana baba stiline üç bölümde oluştuğunu söylemişlerdir. Bunlar; kontrol, psikolojik özerklik, ilgi ya da sıcaklıktır.²²⁸

Steinberg ve arkadaşları yaptıkları çalışmalarda demokratikliğin bu üç bölümüyle 10- 16 yaşları arasındaki çocukların okul başarısı arasındaki ilişkiye bakmışlardır. Yaptıkları araştırmanın sonucuna göre, demokratik tutumun her üç

²²⁵ Serap DENİZ, "9-12 Yaş Çocuklarının Benlik Kavramı İle Ana-Baba Tutumları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi", Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 1997

²²⁶ YILMAZ, s.106-107

²²⁷ YILMAZ, s.103-111

²²⁸ YILMAZ, ,s.103-111

bölümünün çocukların akademik başarısı ile olumlu düzeyde ilişkili olduğu saptanmıştır.²²⁹

Darling ve Steinberg anne babaların çocuk yetiştirme tutumlarının çocuğun gelişimine olan etkisinde hangi durumların etkili olduğunu anlamak için anne baba uygulamaları ile anne baba stilleri arasında ayırım yapmak gerektiğini savunarak çalışmalar yapmışlardır. Aynı görüşe bağlı olarak Hart ve arkadaşları araştırmalarında, anne baba uygulamalarını, anne babaların belli ortamlarda çocuklarını sosyal ve akademik yeterliliğe ulaştırmada kullandıkları teknikler olarak değerlendirirken, anne baba stilinde anne baba ile çocuk arasındaki etkileşimin niteliğinin önemli olduğunu savunmuşlardır.²³⁰

Deur ve Parke, saldırgan davranışları anne babaları tarafından bazen ödüllendirilen bazen de cezalandırılan tutarsız bir tutumda yetiştirilen bir grup çocuk üzerinde yaptığı araştırmalarında tutarsız bir tutumla yetiştirilen çocukların diğerlerine oranla daha fazla saldırganlık gösterdiklerini saptamışlardır.²³¹

Biskop ve İngersoll sekiz ve on iki yaşlarındaki çocuklar üzerinde araştırma yapmıştır. Araştırmaya göre sevgi ve özenin az olduğu aile ortamında çocuğun kendine güveninin az olacağı dolayısıyla içe kapanık ve güvensiz olacağı görülmüştür.²³²

Taris ve Bok yaptıkları çalışmalarda anne ve babaların çocuklarına ne kadar sevgi ve ilgi gösterirlerse akademik başarıları ve buna bağlı olarak uyum sağlama oranları da o kadar iyi olacağı saptamışlardır. Aynı araştırmacılar anne baba stili ve sosyo-ekonomik düzeyin çocuğun eğitim kariyeri üzerindeki etkisini de araştırmışlardır. Bu amaçla 1987- 88 ve 1991- 92 yıllarında yapılan çalışmalar sonucunda anne babasını sıcak ve sevgi dolu algılayan çocukların, anne babasını koruyucu olarak algılayan çocuklara göre daha başarılı ve uyumlu oldukları görülmüştür. Sosyo-ekonomik düzeyi yüksek olan çocukların bir üst yüksek öğrenim kurumuna devam edip, uyumlu bireyler olmasının, sosyo-ekonomik düzeyi düşük olan çocuklardan daha yüksek olduğu saptanmıştır.²³³

²²⁹ YILMAZ, s.103-111

²³⁰ ER GAZELOĞLU, s.39

²³¹ ÇAĞDAŞ, A, SEÇER, Z, Anne Baba Eğitimi, Eğitim kitabevi, 2005, Konya, B.1, s.241,262

²³² ER GAZELOĞLU, s.39-41

²³³ YILMAZ, s.103-111

Abidin ve Bruner, çocuğun sağlıklı bir şekilde gelişerek uyumlu davranışlar göstermesi ve anne baba stilleri ile ebeveynlerin anne baba olma konusundaki görüş ve inançları arasında ilişki olduğu düşünerek çalışmalar yapmıştır.²³⁴

Bhatnagar ve Sharma, anne baba eğitim düzeyi ile çocuğun uyum sorunu arasındaki ilişkiyi saptamak için 189 Hintli öğrenci ve ailesi üzerine yaptığı araştırmada annenin eğitim düzeyi ile çocuğun sosyal uyumu arasında anlamlı bir ilişki saptamışlardır.²³⁵

Gottfried; Richards ve Duckett araştırmalarında annelerin çalışmasının çocukların sosyal gelişimine ve uyumlu davranışlar göstermesine olumsuz bir etki yapmadığını görmüşlerdir²³⁶

Sears ve Swanson yaptıkları araştırmada çocukluk yıllarında kendi anne babaları kendilerine nasıl davranıyorsa anne babaların çocuklarına da öyle davrandıklarını saptamıştır.²³⁷

Zuraun, çalışmasına göre kalabalık ve tehlike altında yetişen çocukların kendi güvenliklerini sağlamak için aşırı derecede huzursuz ya da pasif olabildiğini görmüştür. Bu durum ardından içe kapanıklık gibi davranış sorunlarını beraberinde getirmiştir.²³⁸

Sosyal kaygı çeken çocukların anne babaları ve öğretmenleri tarafından utangaç ve içe kapanık olarak ifade edildiği, bir davranış sorunun diğer bir davranış sorununa yol açabileceği diğer bir araştırmada görülmüştür.²³⁹

Olweus, ilk yaşlarda ortaya çıkan hareketliliğin sonraki yaşlarda saldırganlık davranış sorununu beraberinde getirebileceğini, saldırganlıkla hareketlilik arasındaki ilişkinin annelerin çocukların sosyal olmayan davranışlarına tepki vermemesinden kaynaklandığını savunmuştur. Capsi, Elder ve Bem'nin yaptıkları araştırmada öfkeli ve huzursuz çocukların ileriki hayatlarında başarısız olmaya eğilimli oldukları görülmüştür. Öfkeli ve sinirli bu çocukların aynı zamanda gelecekteki iş hayatlarında da sorumluluk almada zorluk çektikleri görülmüştür.²⁴⁰

²³⁴ YILMAZ, s.103-112

²³⁵ ER GAZELOĞLU, s.41

²³⁶ ER GAZELOĞLU, s.39

²³⁷ ER GAZELOĞLU, s.39-41

²³⁸ ER GAZELOĞLU, s.39-41

²³⁹ AKAN, s.90

²⁴⁰ ER GAZELOĞLU, s.39

Ülkemizdeki araştırmalara bakıldığında daha çok anne baba tutumları ile benlik kavramı arasındaki ilişkiye dair araştırmaların yapıldığı görölmüştür. Bununla beraber çeşitli davranış ve uyum sorunları ile anne baba tutumları arasındaki ilişkiyi saptama amacıyla çalışmalar da yapılmıştır.

Tuzgöl, yaptığı çalışmada, diğer çalışmalardaki sonuçlardan farklı olarak anne babalarını demokratik ve otoriter olarak algılayan öğrenciler ile saldırganlık düzeyi arasında anlamlı fark elde edememiştir.²⁴¹

Alisinanoğlu ve arkadaşları yaptığı araştırmada farklı olarak çocukların kaygı adı altında davranış sorununda anne ve baba eğitim durumunun önemli bir farklılığa neden olmadığını tesbit etmiştir. Alisinanoğlu ve arkadaşları anne yaşının ise çocukların kaygı durumunda önemli farklılığa neden olduğunu tesbit etmiş, farklılığın anneleri 25-30 yaş ile 31-35 yaşında olan çocuklardan kaynaklandığını aktarmıştır. Bu durum kaygı gibi davranış sorunları ile annenin yaşı arasında anlamlı farklılığın olduğunu göstermiştir. Gene aynı araştırmada, annelerin çalışma durumları ile çocukların kaygı durumu arasında anlamlı farklılık görölmemiştir. Aynı araştırmada Alisinanoğlu ve arkadaşları örnekleme alınan çocuklar içerisinde çalışan anneye sahip çocukların az olduğundan kaynaklanabileceğini düşünmektedir. Aynı şekilde çocukların kaygı durumlarının ailelerin sosyo-ekonomik düzeylerine göre önemli farklılık göstermediği anlaşılmıştır. Bunu nedeni olarak da annelerin genellikle ilkokul mezunu olması gösterilmektedir.²⁴²

Aral ise ilkokul çocuklarının anne babalarının eğitim durumlarının çocukların kaygı durumunda anlamlı farklılık yarattığını savunarak, bu farklılığın babası ve annesi ilkokul mezunu olanlar ile yüksekokul mezunu olan çocuklardan ile geldiğini saptamıştır. Bu durum kaygı gibi davranış sorunları ile annenin yaşı arasında anlamlı farklılığın olduğunu göstermiřtir²⁴³

²⁴¹ YILMAZ, ocuk Yetiştirme Tutumları, s.112-113

²⁴² ALİSİNANOĞLU, ULUTAŞ, s.68-69

²⁴³ ALİSİNANOĞLU, ULUTAŞ, s.68-69

Gürsoy'un araştırmasına göre, annesi çalışmayan çocukların saldırganlık davranış sorununa eğilimlerinin annesi çalışan çocuklardan daha yüksek olduğu saptanmıştır.²⁴⁴

Galinsky annesinin mesleki duruma göre yaptığı çalışmada, annesi çalışan ve çalışmayan çocuklar arasında sağlıklı ilişkileri olan ve çalışan annelerin çocuklarının uyum sorunları olmadığını ortaya koymuştur. Olweus ise erkeklerin duygularını daha kolay ifade ettiklerini söyleyerek saldırganlık eğiliminin daha yüksek olduğunu söylemiştir. Gürsoy, kız çocuklarının yoğun kaygılar ve duygular yüzünden hassas ve içe kapanık oldukları, bu yüzden erkeklerden daha az saldırganlık eğilimi gösterdiklerini düşünmektedir.²⁴⁵

Gürsoy'un aynı çalışmada anne ve babanın eğitim durumuna göre saldırganlık davranış sorunu arasında önemli farkın olmadığı görülmüş olmasına rağmen, annesi ve babası yüksekokul mezunu olan ve çalışan çocukların diğer çocuklara göre daha az saldırganlığa eğilimli oldukları saptanmıştır. Bu araştırmanın bağlamında, Fray ve Mark eğitim durumu düşük olan ailelerin çocukları ile düzgün ilişki kuramadıkları ve buna bağlı olarak çocukların saldırgan ya da içe kapanık olduklarını vurgulamışlardır. İnceoğlu ve arkadaşları da Türkiye'de yaşayan ve yurtdışından kesin dönüş yapan ailelerin çocuk yetiştirme tutumlarını karşılaştırmak için yaptığı çalışmada, çocuğun içe kapanık bir birey olarak yetişmesinde anne babaların eğitim durumlarının etkili olduğunu ortaya koymuştur.²⁴⁶

Saygın'ın yaptığı çalışmada, annenin eğitim düzeyi yükseldikçe anne babaların çocuklarına karşı daha olumlu tutum gösterdiklerini saptamıştır.²⁴⁷

Kuzgun geliştirdiği "Anne Baba Tutum Envanteri"ni kullanarak farklı basamaklarda öğretim gören çocukların algıladıkları anne baba ve öğretmen tutumları ile benlik kavramı arasında ilişki hakkında araştırma yapmıştır.²⁴⁸

Bilal doktora çalışmasında, demokratik olarak algılanan anne baba tutumlarının çocukların uyum düzeylerine olan etkisini incelemiştir. Araştırmasının sonunda, anne

²⁴⁴ Figen GÜRİSOY. "Annesi Çalışan ve çalışmayan çocukların bağımlılık eğilimlerinin incelenmesi", Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Dergisi, s.10,12-13

²⁴⁵ GÜRİSOY, s.10, 12, 13

²⁴⁶ GÜRİSOY, s.10, 2, 13

²⁴⁷ ÇAĞDAŞ, SEÇER, s.244

²⁴⁸ YILMAZ, s.113- 114

babalarını demokratik olarak algılayan çocukların uyum düzeylerinin otoriter olarak algılayanlara göre daha yüksek olduğunu görmüştür.²⁴⁹

Topaloğlu anne baba tutumlarının lise son sınıf öğrencilerinin içe kapanıklığa karşı atılganlık düzeylerinin etkisini incelemiştir. Sonuca göre ilköğretim öğrencilerine kıyasla anne babalarını demokratik olarak algılayan lise öğrencilerinin, içe kapanıklığa karşı atılganlık düzeylerinin daha yüksek olduğu saptanmıştır.²⁵⁰

Ülkemizde LeCompte ve arkadaşları tarafından Aile Tutum Ölçeğinin geçerlilik ve güvenilirlik araştırması yapılmıştır. Çalışmada alt, orta ve üst sosyo-ekonomik düzeydeki evli ve çocuğu olan annelere ölçek dağıtılmıştır. Buna göre değişik sosyo-ekonomik düzeyler ile çocuk yetiştirme tutumu arasındaki ilişki incelenmiştir. Çalışmanın sonucuna göre, üst sosyo-ekonomik düzeydeki annelerin ev kadınlığı rolünü ve baskı ve kontrolü benimsemediği, aile içi geçimsizliğin çocuk yetiştirmeyi etkilediğini düşünürken, alt sosyo-ekonomik düzeydeki annelerin aşırı kontrolcü olduğu, çocuğu ile arkadaşlık etmediği saptanmıştır. Bu çalışma sosyo-ekonomik düzey ile anne baba tutumları arasında anlamlı fark olduğunu göstermiştir.²⁵¹

Yapılan bu çalışmalarda anne baba tutumunu ölçmek, davranış sorunları ile anne baba tutumu arasındaki ilişkiyi görmek için farklı değişkenler incelenmiş, farklı sonuçlara ulaşılmıştır.

²⁴⁹YILMAZ, s.113-114

²⁵⁰ YILMAZ, s.113-114

²⁵¹ YILMAZ, s.113-114

İKİNCİ BÖLÜM

YÖNTEM

I. ARAŞTIRMANIN MODELİ

Araştırma, ilköğretim birinci kademedeki davranış sorunları olan çocukların anne baba tutumlarının neler olduğunu belirlemeye yönelik olduğu için genel tarama modelinde yapılmıştır.

Genel tarama modeli, çok sayıda elemandan oluşan bir evrende, evren hakkında genel bir yargıya varmak amacı ile evrenin tümü ya da ondan alınacak bir grup, örnek ya da örneklem üzerinde yapılan tarama düzenlemeleridir.²⁵²

II. ARAŞTIRMANIN EVRENİ

Araştırmanın evrenini, Afyonkarahisar il merkezinde yer alan 44 resmi ilköğretim okulu ve bu okullarda okuyan 7-11 yaş grubu 14414 çocuktan; saldırganlık, içe kapanıklık, kekemelik, dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğu yaşayanların anne babaları oluşturmaktadır.

İl çapındaki sorunlu çocukların sayıları, liste verilmediğinden rakam olarak verilmemiştir. Sadece örneklem olarak seçilen okullardaki sorunlu çocukların sayısı verilmiştir.

III. ARAŞTIRMANIN ÖRNEKLEMİ

Araştırmanın örneklemini; Afyonkarahisar il merkezinde 20 ilköğretim okulunda okuyan ve davranış sorunları olan çocuklar belirlenerek oluşturulmuştur. Örneklemin seçildiği okullar şunlardır: Merkez Atatürk İlköğretim Okulu, Mareşal Fevzi Çakmak İlköğretim okulu, Osman Atilla İlköğretim Okulu, Selçuklu İlköğretim Okulu, Kadınana İlköğretim Okulu, Ahmet Yesevi İlköğretim Okulu, Yavuz Selim İlköğretim Okulu, Kasımpaşa İlköğretim Okulu, Dumlupınar İlköğretim Okulu, 27 Ağustos İlköğretim Okulu, Hacı Hayriye Özsoy İlköğretim Okulu, Hüseyin Türkmen İlköğretim Okulu, Şemsettin Karahisar İlköğretim Okulu, Ticaret Borsası İlköğretim Okulu, Hüseyin Sümer İlköğretim Okulu, Oruçoğlu İlköğretim Okulu, Fatih İlköğretim Okulu, Mehmet Akif Ersoy İlköğretim Okulu, Hürriyet İlköğretim Okulu ve Kazım Özer İlköğretim

²⁵² Niyazi KARASAR, Bilimsel Araştırma Yöntemi, Nobel Yayıncılık, İstanbul, 2005

Okulu'dur. Bu okullarda okuyan 7-11 yaş grubu çocuklardan; psikolojik danışman rehber uzmanları ve öğretmenlerle görüşmelerin sonunda saldırganlık, içe kapanıklık, kekemelik, dikkat eksikliği ve hiperaktivite davranış sorunları yaşadığı belirlenen 143 çocuğun anne ve babaları örneklemini oluşturmaktadır.

IV. VERİ TOPLAMA ARACI VE VERİLERİN TOPLANMASI

Araştırmada “P.A.R.İ Aile Hayatı ve Çocuk Yetiştirme Tutum Ölçeği” kullanılmıştır. Ölçeğin ilk sayfasında ailelere ait kişisel bilgileri (anne baba yaşları, eğitim durumları, mesleki durumları, aylık gelir düzeyleri) öğrenmek amacıyla 7 maddeden oluşan Aile Bilgi Formuna yer verilmiştir.

İlgili okullardaki çocukların anne babalarına okul müdürleri tarafından ulaşıldıktan sonra anne babalara ölçekler 29. 01. 2007 tarihinde dağıtılmış ve okul müdürleri yardımıyla 05.02.2007 tarihinde geri toplanmıştır.

P.A.R.İ Aile Hayatı ve Çocuk Yetiştirme Tutum Ölçeği, ulusal ve uluslararası çalışmalarda kullanılan geçerliliği ve güvenilirliği belirlenmiş bir ölçme aracıdır.

PARI Aile Hayatı Çocuk Yetiştirme Tutum Ölçeği

Aile Hayatı Çocuk Yetiştirme Tutum Ölçeğinin asıl formu İngilizce olup orijinal adı (P.A.R.I) “Parental Attitude Research Instrument”tir”. Ölçek, Bell ve Schaefer tarafından 1958 yılında A.B.D’ de geliştirilmiştir.²⁵³

23 alt ölçekten oluşan ve tamamı 115 maddeden oluşan ölçek, Güney LE COMPTE Ayhan LE COMPTE ve Serap ÖZER tarafından Türkçeye uyarlanmıştır.

Ölçek il olarak Türkçe’ye çevrilmiş ve madde anlaşılabilirliği saptanmıştır. Daha sonra maddeler bağımsız hakemler tarafından İngilizce’ye çevrilerek anlam kaybı olmamasına özen gösterilmiştir. Anlam kaybına sebep olabilecek maddeler çıkarıldıktan sonra ölçekte madde sayısı toplam 60 olarak kalmıştır.

Ölçekten toplam puan elde edilmemiş, faktor puanları değerlendirilmiştir. Faktörlerin tes-tekrar test güvenilirlik değerleri .58 ile .88 arasında bulunmuştur. Küçük’ün lise öğrencileri ile anne babaları arasında yaptığı çalışmada P.A.R.I.’nin yapı geçerliliği desteklenmiştir.

²⁵³ Necla ÖNER, Piers Harris’in Öz Kavramı Ölçeği Kitabı, Türk Psikologlar Derneği Yayınları, Ankara, 1994, s.46

1-Faktör : Aşırı Koruyucu annelik

Toplam Madde Sayısı: 16

Madde No : 1,3,4,7,11,12,14,26,27,28,32,34,36,46,51,57

Aşırı kontrol, annenin aşırı fedakar olması, çocuktan anneye bağımlı olmasını beklemedir.

2-Faktör :Demokratik Davranma ve Eşitlik Tanıma

Toplam Madde Sayısı:9

Madde No : 2, 13, 18, 22, 29, 37, 44, 45, 59

Çocuğun fikirlerini açıkça belirtmesine fırsat tanıma, ona arkadaşlık etme, eşit haklar tanımadır.

3-Faktör :Ev Kadınlığı Rolünü Reddetme

Toplam Madde Sayısı:13

Madde No : 6, 9, 16, 17, 21, 23, 31, 38, 41, 42, 49, 52, 55

Yeni doğan bebeğin bakımından korkmak, çocuk ile uzun süre yalnız kalmaktan hoşlanmamaktır.

4-Faktör : Geçimsizlik

Toplam Madde Sayısı:6

Madde No : 8, 19, 33, 40, 48, 54

Eşler arasındaki anlaşmazlık, erkeğin eşine yardım etmemesi, görevlerini yerine getirmemesidir.

5-Faktör :Sıkı Disiplin (Baskıcı)

Toplam Madde Sayısı:16

Madde No : 5, 10, 15, 20, 24, 25, 30, 35, 39, 43, 47, 50, 53, 56, 58, 60

Otoriter ve sıkı disiplin anlayışını benimseme, çocuğu zorlamadır.

V. VERİLERİN ANALİZİ

Araştırmada elde edilen veriler, SPSS 11 paket programına girilmiş ve işleme tabi tutulmuştur. Verilen cevaplar, ölçeğin uygulama kılavuzunda belirtildiği gibi, “çok uygun buluyorum” cevabına 4 puan, “oldukça uygun buluyorum” cevabına 3 puan, “biraz uygun buluyorum” cevabına 2 puan, “hiç uygun bulmuyorum” cevabına 1 puan verilerek girildi. Fakat 2., 29., 44. maddelere verilen cevapların tersi puanlandı. Buna göre 1 puanlık cevap 4 puan, 2 puanlık cevap 3 puan, 3 puanlık cevap 2 puan, 4 puanlık cevap 1 puan olarak girildi.

Kayıt altına alınan verilerden; ölçeğin boyutlarında yer alan maddeler toplanıp madde sayısına bölünerek her anne ve babanın ilgili boyuttaki (faktördeki) annelik ve babalık tutum puanı hesaplanmıştır. Hesaplanan tutum puanlarının, hangi puan aralığında olduğu, aşağıdaki sınıflamaya göre belirlenmiştir:

1.00 - 1.74 : Hiç Uygun Bulmuyorum

1.75 - 2.49: Biraz Uygun Buluyorum

2.50 - 3.24: Oldukça Uygun Buluyorum

3.35 - 4.0 : Çok Uygun Buluyorum

Verilerin son biçiminden hareketle, anne baba tutum boyutlarının merkezi eğilim ölçüleri hesaplanmış ve davranış sorunları ile anne baba tutumlarının explore tablosu oluşturulmuştur.

Son olarak, hipotezi test etmek için one way anova testi uygulanmıştır. One Way Anova; tek yönlü varyans analizinin iki ya da çok bağımsız örneklem ortalaması arasındaki farkın sıfırdan anlamlı bir şekilde farklı olup olmadığını anlamak üzere kullanılmasıdır. Tek yönlü varyans analizinde ortalama puanı karşılaştırılacak örneklem ilişkisizdir. Sonucun sıfır ile beş arasında olması halinde değişkenler arasında anlamlı fark vardır.²⁵⁴ Araştırma sonucunda elde edilen veriler anova testi ile analiz edilirken anlamlı farkın olup olmadığı, sonucun sıfır ile beş arasında olmasına göre anlaşılmaktadır.

²⁵⁴ Şenol BÜYÜKÖZTÜRK, Veri Analizi Kitabı, Pegema yayıncılık, 2005, Ankara, B.5, s.47

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BULGULAR VE YORUMLAR

Araştırmanın bu bölümünde, ilk önce örnekleme ilişkin bulgulara ve daha sonra araştırmanın alt problemleri ile ilgili bulgulara ve yorumlarına yer verilmiştir.

I-Örnekleme İlişkin Bulgular

Tablo 1) Örneklemdaki Çocukların Davranış Sorunları

Sorunlar	Frekans (f)	Yüzde(%)
Saldırganlık	55	38,5
İçe kapanıklık	46	32,2
Kekemelik	9	6,3
Dikkat Eksikliği ve Hiperaktivite	33	23,1
Toplam	143	100,0

Araştırmaya katılan 143 anne babanın çocuklarından % 38,5'i "saldırganlık" davranış sorununu, % 32,2'si "içe kapanıklık" davranış sorununu, % 6,3'ü "kekemelik" davranış sorununu, % 23,1'i "dikkat eksikliği ve hiperaktivite" davranış sorununu göstermektedir.

Tablo 2) Araştırmaya Katılan Annelerin Yaşları

Yaş aralığı	Frekans (f)	Yüzde (%)
19- 25	1	,7
25- 30	23	16,1
30- 35	61	42,7
35- 40	41	28,7
Başka	17	11,9
Toplam	143	100,0

Araştırmaya katılan 143 anneden % 7'si 19-25 yaş aralığında, % 16,1'i 25-30 yaş aralığında, % 42,7'si 30-35 yaş aralığında, % 28,7'si 35-40 yaş aralığında, % 11,9'u başka bir yaş aralığı seçeneğindedir.

Tablo 3) Araştırmaya katılan Babaların Yaşları

Yaş Aralığı	Frekans (f)	Yüzde (%)
25- 30	5	3,5
30- 35	37	25,9
35- 40	62	43,4
Başka	39	27,3
Toplam	143	100,0

Araştırmaya katılan 143 babadan % 3,5'i 25-30 yaş aralığında, % 25,9'u 30-35 yaş aralığında, % 43,4'ü 35-40 yaş aralığında, % 27,3'ü başka bir yaş aralığındadır.

Tablo 4) Araştırmaya katılan Annelerin Eğitim Durumları

Eğitim Durumu	Frekans (f)	Yüzde (%)
İlkokul	76	53,1
Ortaokul	19	13,3
Lise	26	18,2
Üniversite	17	11,9
Başka	5	3,5
Toplam	143	100,0

Araştırmaya katılan 143 anneden % 53,1'i ilkokul mezunu, % 13,3'ü ortaokul mezunu, % 18,2'si lise mezunu, % 11,9'u üniversite mezunu, % 3,5'i başka bir seçenektir.

Tablo 5) Araştırmaya Katılan Babaların Eğitim Durumları

Eğitim Durumu	Frekans (f)	Yüzde (%)
İlkokul	52	36,4
Ortaokul	28	19,6
Lise	31	21,7
Üniversite	32	22,4
Toplam	143	100,0

Araştırmaya katılan 143 babadan % 36,4 'ü ilkokul mezunu, % 19,6'sı ortaokul mezunu, % 21,7'si lise mezunu, % 22,4'ü üniversite mezunudur.

Tablo 6) Araştırmaya Katılan 143 Ailenin Aylık Gelir Düzeyi

Gelir Düzeyi Aralığı	Frekans (f)	Yüzde (%)
400ytl-600ytl	59	41,3
600ytl-850ytl	51	35,7
850ytl-1000ytl	15	10,5
1000ytl-üstü	18	12,6
Toplam	143	100,0

Araştırmaya katılan 143 aileden % 41,3'ü 400 ytl - 600 ytl aralığında aylık gelire, % 35,7'si 600 ytl- 850 ytl aralığında aylık gelire, % 10,5'i 850 ytl -1000 ytl aralığında aylık gelire, % 12,6'sı 1000 ytl-daha üstü aylık gelire sahiptir.

Tablo 7) Araştırmaya Katılan Annelerin Mesleki Durumu

Mesleği	Frekans (f)	Yüzde (%)
Kamu Görevlisi	17	11,9
Ev Hanımı	126	88,1
Toplam	143	100,0

Araştırmaya katılan annelerden % 11,9'u kamu görevlisi, % 88,1'i ise ev hanımıdır.

Tablo 8) Araştırmaya Katılan Babaların Mesleki Durumu

Mesleği	Frekans (f)	Yüzde (%)
Kamu görevlisi	33	23,1
İşçi	59	41,3
Serbest meslek	51	35,7
Toplam	143	100,0

Araştırmaya katılan babalardan % 23,1'i kamu görevlisi, % 41,3'ü işçi, % 35,7'si serbest meslektedir.

Araştırmada kullanılan tutum ölçeğini araştırmaya katılan anne babalardan hangisinin doldurduğu hakkında kesin bilgiye sahip olunmadığından dolayı yukarıdaki bulguların anlamlılık düzeyi incelenmemiştir.

II-Davranış Sorunları Olan Çocukların Anne Baba Tutumlarına İlişkin Bulgular

Bu bölümde; önce sorunlu çocukların anne babalarının tutumlarının dökümü verilmiş sonra çocuğun yaşadığı davranış sorunları ile anne baba tutumu arasında anlamlı farkın olup olmadığına bakılmıştır.

Tablo 9) Örneklemdaki Anne Babaların Tutumlarının Dökümü

Anne Baba Tutumu	N	Ort	S.S	Hiç Uygun Değil		Biraz Uygun		Oldukça Uygun		Çok Uygun	
				f	%	f	%	f	%	f	%
Koruyucu	143	2,88	0,40			19	13,3	97	68,9	27	18,9
Ev Kadın. Reddetme	143	2,78	0,41	2	1,4	28	19,6	103	72,1	10	7,0
Geçimsiz	143	2,34	0,51	19	13,3	65	45,5	54	37,8	5	3,5
Sıkı Disiplin (Baskıcı)	143	2,59	0,42	1	0,7	54	37,8	77	53,9	11	7,7
Demokrat	143	2,65	0,29			43	30,1	100	70,0		

Tabloda anne babaların % 68,9'unun aşırı koruyucu anne baba tutumunu oldukça uygun olarak benimsedikleri görülmüştür. % 72,1'inin ev kadınlığını reddetme tutumunu oldukça uygun olarak benimsedikleri görülmüştür. Anne babaların % 53,9'unun sıkı disiplin (baskıcı) tutumunu oldukça uygun olarak benimsedikleri, %70'nin ise demokratik davranma ve eşitlik tanıma tutumunu oldukça uygun olarak benimsedikleri görülmüştür. Anne babaların % 45,5'nin ise geçimsizlik anne baba tutumunu biraz uygun olarak benimsedikleri görülmüştür.

Tabloya göre, anne babalar demokrat davranma ve eşitlik tanıma tutumunu çok uygun olarak benimsememiştir. Örnekleme sorunlu çocukların anne babaları katıldığı için demokratik davranma ve eşitlik tanıma tutumunun çok uygun olarak benimsenmemesi gerektiği söylenebilir.

Bilal doktora çalışmasında, demokratik olarak algılanan anne baba tutumlarının çocukların uyum düzeylerine olan etkisini incelediği araştırmada, anne babalarını demokratik olarak algılayan çocukların uyum düzeylerinin otoriter olarak algılayanlara göre daha yüksek olduğunu görmüştür.²⁵⁵ Bu durumda uyum düzeyi düşük ya da sorunlu çocukların anne babalarının demokratik tutumu daha az benimsedikleri söylenebilir.

Tabloda geçimsizlik anne baba tutumunun diğer tutumlara göre biraz uygun buluyorum olarak benimsendiği görülmüştür. Anne babalardan geçimsizlik tutumunu çok uygun buluyorum olarak benimseyenler ise en azdır. Bu durumda sorunlu çocukların anne babalarının diğer tutumlara göre daha az geçimsizlik tutumunu sergilediği söylenebilir.

Tabloda araştırmaya katılan ailelerin en yüksek tutum puanı aşırı koruyucu tutum faktöründe ortaya çıkmıştır. Ev kadınlığını reddedici tutum sergileyen ailelerin puanı ise koruyucu tutumun ardından gelmektedir. Geçimsiz anne baba tutumunu sergileyen ailelerin puanı en düşüktür. Sıkı disiplin (baskıcı) ve demokrat anne babaların puanı ise orta sıradadır. Tabloda birbirine yakın puanlar arasında yer alan anne baba tutumları içerisinde, araştırmaya katılan anne ve babaların diğerlerine göre en çok aşırı koruyucu tutum sergiledikleri görülmüştür. En az sergilenen anne baba tutumu ise geçimsizlik anne baba tutumu olmuştur.

Genel olarak anne baba tutumlarının puanları birbirine yakındır. Bu durum örneklem içerisindeki anne babaların beş tutumu da sergilediklerini göstermektedir. Araştırmanın bulgularına göre örneklem içerisindeki anne babalar genel olarak sosyo-kültürel seviyesi düşük ailelerden oluşmuştur. Bu sonuca bağlı olarak anne baba tutumları arasında, literatürde en fazla benimsenen demokrat tutum puanının araştırmada en yüksek puan olmamasının sebebi olarak, örneklemin sosyo-kültürel seviyesi düşük olan ailelerden oluştuğu söylenebilir.

²⁵⁵YILMAZ, s.113-114

Tablo 10) Çocukların Problem Durumları İle Anne Baba Tutumları

Çocuğun Davranış Sorunları		Koruyucu	Ev Kadın.	Geçimsiz	Baskıcı	Demokrat
Saldırganlık	Ortalama	2,92	2,83	2,34	2,63	2,66
	Standart Sapma	0,44	0,47	0,49	0,47	0,32
İçe Kapanıklık	Ortalama	2,83	2,74	2,31	2,55	2,60
	Standart Sapma	0,35	0,37	0,54	0,41	0,28
Kekemelik	Ortalama	2,92	2,85	2,37	2,65	2,80
	Standart Sapma	0,42	0,42	0,53	0,47	0,18
Dikkat Eksikliği ve Hiperaktivite	Ortalama	2,85	2,68	2,33	2,52	2,65
	Standart Sapma	0,39	0,33	0,50	0,33	0,25
Toplam	Ortalama	2,87	2,77	2,33	2,58	2,65
	Standart Sapma	0,40	0,40	0,50	0,41	0,28
	N	143	143	143	143	143

Tabloda saldırganlık sorununu yaşayan çocukların anne babalarından aşırı koruyucu tutum sergileyenlerin en fazla olduğu, geçimsiz tutum sergileyenlerin en az olduğu görülmüştür. Kekeme çocukların anne babalarından aşırı koruyucu tutum sergileyenlerin en fazla olduğu, geçimsizlik tutumu sergileyenlerin de en az olduğu görülmüştür. İçe kapanık çocukların anne babalarının gene en fazla aşırı koruyucu tutum sergiledikleri ve en az geçimsiz tutum sergiledikleri saptanmıştır.

Tabloya göre dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğunu yaşayan çocukların anne babalarında da en çok aşırı koruyucu tutuma rastlandığı, en az da geçimsiz tutuma rastlandığı anlaşılmıştır.

Bulgular, dört davranış sorunundan en az birini yaşayan çocukların anne babalarının çocuk yetiştirme sırasında birbirine yakın tutumlar sergilemekle beraber en

çok aşırı koruyucu tutum sergilediklerini göstermiştir. Buna göre çocuğunu aşırı koruyucu tutum ile yetiştiren anne babanın çocuğunun, anne babasının korumasına alışabileceği söylenebilir. Aynı zamanda hayata atılırken daha çok içe dönük bir tutum sergileyeceği ve içe kapanıklık sorununu yaşayabileceği söylenebilir.

Aynı şekilde, kekeme olan ve konuşmada güçlük yaşayan çocuğun konuşma biçimini geliştirmeye çalıştırması sırasında anne babasının koruması altında daha fazla kalabileceği söylenebilir.

Tablo 11) Anne Baba Tutumları İle Çocukların Davranış Sorunları Arasındaki Farklılıklar

		Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	Anlamlılık (Sign)
KORUYUCU Çocuğun Davranış Sorunları	Gruplar Arası	,250	3	,083	,514	0,673
	Grup İçi	22,571	139	,162		
	Toplam	22,821	142			
EV KADINI Çocuğun Davranış Sorunları	Gruplar Arası	,579	3	,193	1,166	0,325
	Grup İçi	23,014	139	,166		
	Toplam	23,593	142			
GECİMSİZ Çocuğun Davranış Sorunları	Gruplar Arası	,027	3	,009	,034	0,992
	Grup İçi	36,250	139	,261		
	Toplam	36,277	142			

BASKICI Çocuğun Davranış Sorunları	Gruplar Arası	,347	3	,116	,651	0,584
	Grup İçi	24,673	139	,178		
	Toplam	25,020	142			
DEMOKRAT Çocuğun Davranış Sorunları	Gruplar Arası	,327	3	,109	1,332	0,266
	Grup İçi	11,376	139	,082		
	Toplam	11,703	142			

Çocukların yaşadığı davranış sorunları ile anne baba tutumları arasında anlamlı farklılık bulunamamıştır. Bu durumun nedeni olarak, ailelerin anne baba tutumlarının birbirine yakın olması söylenebilir.

Literatürde çocuğun saldırganlık düzeyi, kaygı düzeyi gibi davranış sorunları ile anne baba tutumları arasındaki ilişkiler üzerinde yapılan araştırmalarda pek çok farklı sonuç elde edilmiştir. Farklı sonuçların elde edilme sebebi farklı değişkenler ile farklı tutum ölçeklerin uygulanması olabilir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

TARTIŞMA VE SONUÇ

Afyonkarahisar il merkezindeki 20 ilköğretim okulunda; saldırganlık, içe kapanıklık, kekemelik, dikkat eksikliği ve hiperaktivite davranış sorunlarından en az birini yaşadığı belirlenen 7-11 yaş grubu 143 çocuğun anne babalarına uygulanan Aile Çocuk Yetiştirme Tutum Ölçeğinden elde edilen sonuca göre;

Araştırmaya katılan anne babaların % 68,9'unun aşırı koruyucu tutumunu, % 72,1'inin ev kadınlığını reddetme tutumunu, %53,9'unun sıkı disiplin (baskıcı) tutumunu, %70'inin ise demokratik davranma ve eşitlik tanıma tutumunu oldukça uygun olarak benimsedikleri görülmüştür. Anne babaların %45,5'inin ise geçimsizlik anne baba tutumunu biraz uygun olarak benimsedikleri görülmüştür.

Anne babaların en yüksek tutum puanı aşırı koruyucu tutum faktöründe ortaya çıkmıştır. Ev kadınlığını reddetme tutumunu sergileyen anne babaların tutum puanı ikinci sıradadır. Geçimsiz anne baba tutumunu sergileyen anne babaların puanı en düşüktür. Sıkı disiplin (baskıcı) ve demokrat anne babaların puanı orta sıradadır.

Davranış sorunlarından saldırganlık sorununu yaşayan çocukların anne babalarından aşırı koruyucu tutum sergileyenlerin en fazla olduğu, geçimsiz tutum sergileyenlerin en az olduğu görülmüştür. Kekeme çocukların anne babalarından aşırı koruyucu tutum sergileyenlerin en fazla olduğu, geçimsiz tutum sergileyenlerin en az olduğu görülmüştür. İçe kapanık çocukların anne babalarının en fazla aşırı koruyucu tutum sergiledikleri ve en az geçimsiz tutum sergiledikleri saptanmıştır. Dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğunu yaşayan çocukların anne babalarında en fazla aşırı koruyucu tutuma rastlandığı, en az da geçimsiz tutuma rastlandığı anlaşılmıştır.

Çocukların davranış sorunları ile anne babaların çocuk yetiştirme tutumlarından aşırı koruyucu anne baba tutumu, ev kadınlığını reddetme tutumu, geçimsiz anne baba tutumu, baskıcı anne baba tutumu ve demokrat anne baba tutumu arasında anlamlı fark bulunamamıştır.

Literatürde çocuğun saldırganlık düzeyi, kaygı düzeyi gibi davranış sorunları ve anne baba tutumları ile ilgi yapılan araştırmalarda pek çok farklı sonuç elde edilmiştir.

Farklı sonuçların elde edilme sebebi farklı değişkenler ile farklı ölçeklerin uygulanması olabilir.

Aral'ın araştırması, anne babaların eğitim durumlarının çocukların kaygı durumunda anlamlı farklılık yarattığını göstermiştir. Aral, farklılığın annesi ve babası yüksekokul mezunu olan çocuklar ile annesi ve babası ilkokul mezunu olan çocuklardan ileri geldiğini tesbit etmiştir. Araştırmanın sonucu, korku, kaygı gibi davranış bozukluklarının çocuklar üzerinde görülmesinde anne ve babanın eğitim durumlarının ne kadar önemli olduğunu göstermiştir.²⁵⁶

Alisinanoğlu ve arkadaşları ise yaptıkları araştırmada Aral'ın araştırma sonucundan farklı olarak, çocukların kaygı, korku gibi davranış bozukluklarında anne ve babanın eğitim durumunun, sosyo ekonomik düzeyin önemli bir farklılığa sebep olmadığını saptamıştır. Alisinanoğlu ve arkadaşlarının aynı araştırmasında anne yaşının davranış bozukluğunda önemli farklılığa neden olduğu saptanmıştır.²⁵⁷

Gürsoy araştırmasında saldırganlık düzeyinin anne ve babanın eğitim durumuna göre azaldığı ya da arttığını saptamıştır. Araştırmada annesi ve babası yüksekokul mezunu olan çocukların diğerlerine göre daha az saldırganlığa eğilimli olduğu görülmüştür. Frak ve Mark ise, eğitim durumu düşük olan ailelerin, çocukları ile düzgün ilişki kuramadıklarını ve çocukların da saldırgan ya da içe kapanık olduklarını vurgulamıştır.²⁵⁸

Gürsoy, annesi ev hanımı olan çocukların saldırganlık eğilimlerinin annesi ev hanımı olmayanlardan daha yüksek olduğunu belirlemiştir.²⁵⁹

İnceoğlu ve arkadaşları, yurtdışından kesin dönüş yapan ve Türkiye'de yaşayan ailelerin çocuk yetiştirme tutumlarını karşılaştırdığı çalışmasında anne babaların eğitim durumlarının çocukların içe kapanık bir birey olarak yetişmesinde etkili olduğunu belirtmiştir.²⁶⁰

²⁵⁶ ALİSİNANOĞLU, ULUTAŞ, "Çocukların Kaygı Düzeyleri ile Annelerinin Kaygı Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi", Eğitim ve Bilim Dergisi, C.28, S.128, s.68-69

²⁵⁷ ALİSİNANOĞLU, ULUTAŞ, "Çocukların Kaygı Düzeyleri ile Annelerinin Kaygı Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi", Eğitim ve Bilim Dergisi, C.28, S.128, s.68-69

²⁵⁸ GÜRSOY, s.10,12, 13

²⁵⁹ GÜRSOY. s.10,12- 13

²⁶⁰ GÜRSOY. s.10,12-1 3

Bhatnagar ve Sharma, anne babanın eğitim düzeyi ile çocuğun uyum sorunu arasındaki ilişkiyi saptamak amacıyla hintli aileler üzerinde yaptığı çalışmada annenin eğitim düzeyi ile çocuğun sosyal uyumu arasında anlamlı bir ilişki saptamıştır.²⁶¹

Gottfried, Richards ve Duckett ise araştırmalarında farklı bir sonuç elde ederek, annenin çalışması ve bir meslek sahibi olmasının çocuğun uyumlu davranışlar sergilemesine olumsuz bir etki etmediğini savunmuştur.²⁶²

Alisinanoğlu ise araştırmasında kaygı gibi bir davranış sorunu ile annenin çalışma durumu arasında anlamlı farklılık saptamamıştır. Bu durumun sebebi olarak da, örnekleme alınan çocuklar içerisinde çalışan anneye sahip olanların az olduğunun düşünülebileceğini vurgulamışlardır.²⁶³

Taris ve Bok anne baba tutumu ve sosyo ekonomik düzeyin çocuğun eğitim kariyeri üzerindeki etkisini araştırdıkları çalışmalarında, sosyo ekonomik düzeyi yüksek olan çocukların bir üst yüksek öğrenim kurumuna devam edip, uyumlu bireyler olmasının, sosyo-ekonomik düzeyi düşük olan çocuklardan daha yüksek olduğunu saptamışlardır.²⁶⁴

LeCompte ve arkadaşları ise anne baba tutumları ile sosyo-ekonomik düzey arasındaki ilişkiyi inceledikleri araştırmada, üst sosyo-ekonomik düzeydeki annelerin baskı ve kontrolü sevmediği, geçimsizliğin çocuk yetiştirmeyi etkilediği, alt sosyo-ekonomik düzeydeki annelerin ise aşırı kontrolcü olduğunu ortaya çıkarmışlardır.²⁶⁵

²⁶¹ ER GAZELOĞLU, s.41

²⁶² ER GAZELOĞLU, s.39

²⁶³ ALİSİNANOĞLU, ULUTAŞ, s.68-69

²⁶⁴ YILMAZ, s.103-111

²⁶⁵ YILMAZ, s.103-111

KAYNAKÇA

KİTAPLAR

ADLER Alfred, *Sorunlu Okul Çocuğu*, (Türkçesi: Kamuran Şipal), Cem Yayıncılık, İstanbul, 2000

AĞIR Meral, “*Bedensel ve Devimsel Gelişim*”, *Gelişim ve Öğrenme*, Editör Betül AYDIN, Nobel Yayıncılık, Ankara, 2005

Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı, *Ailede Çocuk Eğitimi*, Ankara, 1995

ATAÇ Füsün, *İnsan Yaşamında Psikolojik Gelişim*, Beta Yayıncılık, İstanbul, 1991

BAŞARAN İbrahim Ethem, *Eğitim Psikolojisi*, Ankara, 1999

BAŞARAN Fatma, *Psikososyal Gelişim (7-11 Yaş Çocukları Üzerinde Bir Araştırma)*, Ankara

BÜYÜKÖZTÜRK Şenol, *Veri Analizi Kitabı*, Pegema Yayıncılık, Ankara, 2005

CAN Gürhan, *Gelişim ve Öğrenme Psikolojisi*, Pegema Yayıncılık, Ankara, 2004

CÜCELOĞLU Doğan, *İnsan Ve Davranışı*, Remzi Kitapevi, Ankara, 1999

ÇAĞDAŞ Aysel, SEÇER Zariife, *Anne Baba Eğitimi*, Eğitim Kitapevi, Konya, 2005

GANDER J. Mary, GARDİNER W. Harry, *Çocuk Ve Ergen Gelişimi*, (Hazırlayan Bekir ONUR), İmge Kitapevi, 2001

GEÇTAN Engin, *İnsan Olmak*, Remzi Kitapevi, İstanbul, 1999

GÜNEY Salih, *Davranış Bilimleri ve Yönetim Psikolojisi Terimler Sözlüğü*, Ocak Yayınları, Ankara, 1998

JERSİLD Arthur T., *Çocuk Psikolojisi*, (Çev: Gülseren GÜNÇE), Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları, Ankara, 1979

KARASAR Niyazi, *Bilimsel Araştırma Yöntemi*, Nobel Yayıncılık, İstanbul, 2005

- KIRKINCIOĞLU Meliha, *Çocuk Ruh Sağlığı*, Ya-pa Yayıncılık, İstanbul, 2003
- NEİLL A.S. , *Sorunlu Aile*, (Çev: Şemsa YEĞİN), Payel Yayıncılık, İstanbul, 2002
- NELSEN Jane, LOTT Lynn, L,GLENN Stephen, *Çocuk Eğitiminde A'dan Z'ye Pozitif Disiplin*, (Çev: Murat ERSİN), Hayat Yayıncılık, İstanbul, 2002
- ÖNER Necla, *Piers Harris'in Öz Kavramı Ölçeği Kitabı*, Türk Psikologlar Derneği Yayınları, Ankara, 1994
- ÖZBEY Çetin, *Çocuk Gelişiminde Yaşanan Sorunlar*, İnkılap Yayıncılık, İstanbul, 2006
- ÖZYURT Selahattin, GİRGIN Nesrin, *Gelişim Süreçleri*, Değişim Yayıncılık, Adapazarı, 2000
- SARGIN Nurten, *Çocuklarda Ruh Sağlığı*, Nobel Yayıncılık, Ankara, 2001
- SENEMOĞLU Nuray, *Gelişim Öğrenme Ve Öğretim*, Gazi Kitapevi, Ankara, 2004
- SELÇUK Ziya, *Gelişim ve Öğrenme*, Nobel Yayıncılık, Ankara, 2001
- SPRINTHALL N.A. ,SPRINTHALL R. C. , *Educational Psychology:A Development Approach*, Mc Graw Hill, New York, 1990
- ŞENOL Selahattin, *Çocuk Ve Gençlik Ruh Sağlığı*, Hyb Yayıncılık, Ankara, 2006
- PREUSCHOFF Gisela, *Çocukların İçindeki Korkular*, (Çev: Özkan SCHULZE), Beyaz Yayınları, İstanbul, 1998
- THOMAS R. Murray, *Comparing Theories Of Child Development*, Wadsworth, Publishing Company, California, 1985
- WOLF Sula, *Problem Çocuklar*, (Çev: Ayhan ORAL, Seçkin KARA), Say Yayıncılık, İstanbul, 2004
- YAPICI Şenay, YAPICI Mehmet, *Gelişim ve Öğrenme Psikolojisi*, Anı Yayıncılık, Ankara, 2005
- YAVUZER Haluk, *Çocuk Psikolojisi*, Tem Kitapevi, İstanbul, 2004

YAVUZER Haluk, *Ana-Baba Ve Çocuk*, Remzi Kitapevi, İstanbul, 2005

YÖRÜKOĞLU Atalay, *Değişen Toplumda Aile Ve Çocuk*, Özgür Yayıncılık, İstanbul, 2000

YÖRÜKOĞLU Atalay, *Çocuk Ruh Sağlığı*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1983

ZULLİNGER Hans, *Çocukta Ruhsal Bozukluklar Ve Tedavisi*, (Çev: Kamuran ŞİPAL), Cem Yayıncılık, İstanbul, 2005

DERGİLER

Ailede Çocuk Eğitimi, *Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu*, 2005

AKÇA Ülkü, “Aile İçi İletişim ve Eğitime Etkisi”, *Milli Eğitim Dergisi*, Sayı 145, 2004

ALİSİNANOĞLU Fatma, “Çocukların Denetim Odağı İle Algıladıkları Anne Tutumları Arasındaki İlişki”, *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, Sayı 1, K1ş, 2003

ALİSİNANOĞLU Fatma, ULUTAŞ İlkay, “Çocukların Kaygı Düzeyleri İle Annelerinin Kaygı Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi”, *Eğitim ve Bilim Dergisi*, Sayı 128, 2003

GÜRSOY Figen, ARAL Neriman, BÜTÜN AYHAN Aynur, AYDOĞAN Yasemin, “Annesi Çalışan ve Çalışmayan Çocukların Bağımlılık Eğilimlerinin İncelenmesi”, *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Sayı:26, 2004

GÜRSOY Figen, “Annesi Çalışan ve Çalışmayan Çocukların Saldırganlık Eğilimlerinin İncelenmesi”, *Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Dergisi*, Sayı: 6-7, Haziran-Aralık, 2002

KAYMAK ÖZMEN Suna, “Aile İçinde Öfke ve Saldırganlığın Yansımaları”, *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, Sayı:2, 2004

KINCAL, Remzi Y., “Aile ve Eğitim”, *Eğitim Dergisi*”, Sayı 5, 2003

YAPICI Mehmet, “İnsan Ve Şiddet”, *Cumhuriyet Bilim Teknik Dergisi*, Sayı 1017, Eylül 2006

ÖZDOĞAN Berka, “Okul Fobisi”, *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, Sayı 1-2, 2005

GÜRSOY Figen, “Annesi Çalışan ve Çalışmayan Çocukların Bağımlılık Eğilimlerinin İncelenmesi”, *Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Dergisi*, Sayı 10, 2004

VURAL Pınar, TANELİ Suna, TANELİ Yeşim, “Obsesif Kompulsif Bozukluk Tanısı Alan Çocuk ve Ergenlerde Ailesel Özellikler”, *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi*, Sayı 3, 2002

YILDIZ S. Armağan, “Ebeveyn Tutumları ve Saldırganlık”, *Polis Bilimleri Dergisi*, Sayı:3-4, 2004

YILMAZ Ayşen, “Çocuk Yetiştirme Tutumları”, *Türk Psikoloji Yazıları*, Sayı 1, 1999

YAYINLANMIŞ TEZLER

ADANA Filiz Candemir, Anne Baba Tutumlarının Çocuktaki Benlik Kavramın Üzerine Etkisi, (Yayımlanmış Doktora Tezi İstanbul Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü), 2000

DENİZ Serap, 9-12 Yaş Çocuklarının Benlik Kavramı İle Ana-Baba Tutumları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi, (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü), 1997

GÜRPINAR AKAN Asena, 7-12 Yaş Çocuklarında Görülen Uyum ve Davranış Bozuklukları ve Benlik Saygısı İlişkisi, (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü), 2001

ÖZCAN Handan, İlkokul Öğrencilerinin Özgüvenleri, Akademik Başarıları ve Anne-Baba Tutumları Arasındaki İlişkiler(Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1996

ELEKTRONİK ORTAMDAKİ KAYNAKLAR

ALİSİNANOĞLU Fatma, ULUTAŞ İlkay, “Çocuklarda Kaygı ve Bunu Etkileyen Etmenler”, *Milli Eğitim Bakanlığı Dergisi*, Sayı, 145,

<http://yayim.meb.gov.tr/dergiler/145/alisinanoglu.htm> 01.12.2006

ÖZCAN Özlem, GÜNAY KILIÇ Birim, AYSEV Ayla, “Türk Psikiyatri Dergisi” 17(3), “Okul Korkusu Yakınması Olan Çocukların Ana Babalarındaki Ruhsal Bozukluklar” (www.turkpsikiyatri.com/tekMakale.aspx?gFPrkMakale=545 30.11.2006)

YÜKSEL Gaip, “İlköğretim Öğrencilerinin Gelişim Alanları, Gelişim Alanlarının İşaretçisi Olan İhtiyaçlar ve Geliştirilmesi Gereken Beceriler: Bu Süreçte Rehber Öğretmenin İşlevleri: Kurumsal Bir İnceleme”, Milli Eğitim Bakanlığı Dergisi, Sayı, 159. <http://yayim.meb.gov.tr/dergiler/159/gyuksel.htm> 01.12.2006

ERİK Ericson, www.gata.edu.tr/dahilibilimler/cocukruh/erikson.htm 24.11.2006

Psikososyal Kişilik Gelişimi,
www.yeniram.gov.tr/yeniram/davranisorunlari/gelisim/3-psikososyal.htm 20.11.2006

EKLER

EK-1

PARI AİLE HAYATI VE ÇOCUK YETİŞTİRME TUTUM ÖLÇEĞİ

Soru listesindeki ifadeler hakkındaki görüşünüzü, her ifadenin karşısındaki kutulardan birine (x) işareti koyarak belirtiniz. Bu ifadelerde doğru veya yanlış cevap yoktur. Sadece kendi görüşünüzü işaretlemeniz gerekmektedir. Bütün soruların cevaplanması araştırma için çok önemlidir. Bu yüzden bazı ifadeler birbirine benzer dahi olsa, testin geçerliliği ve güvenilirliği açısından tüm maddeleri cevaplandırmanızı önemle rica ederiz.

Teşekkürler.

Soru listesinde verilen ifadeleri okuyup, aşağıda gördüğünüz şekilde değerlendiriniz.

<u>Çok</u> Uygun	<u>Oldukça</u> Uygun	<u>Biraz</u> Uygun	<u>Hiç</u> Uygun
Buluyorum	Buluyorum	Buluyorum	Bulmuyorum

AİLE BİLGİ FORMU

1. Annenin yaşı kaçtır? Aşağıda verilen seçeneklerden **en uygun** olanını işaretleyiniz?
 - a) 19-25 b) 25-30 c) 30-35 d)35-40 e) Başka.....
2. Babanın yaşı kaçtır? Aşağıda verilen seçeneklerden **en uygun** olanını işaretleyiniz?
 - a) 19-25 b) 25-30 c) 30-35 d)35-40 e) Başka.....
3. Babanın eğitim durumu nedir?
 - a) İlkokul b) Ortaokul c) Lise d) Üniversite e) Başka
4. Annenin eğitim durumu nedir?
 - a) İlkokul b)Ortaokul c)Lise d)Üniversite e) Başka
5. Babanın mesleği nedir?
 - a)Eğitimci b) Avukat c)Doktor d)Esnaf e)Başka.....

6. Annenin mesleği nedir?

a)Eğitimci b) Avukat c) Doktor d)Esnaf e)Başka.....

7. Ailenin aylık gelir düzeyi nedir?. Aşağıda verilen seçeneklerden gelir düzeyinize **en uygun** olanı yazınız.

a) 400 ytl - 600ytl b) 600 - 850 ytl c) 850 - 1000ytl d) 1000ytl - daha üstü

PARİ AİLE HAYATI VE ÇOCUK YETİŞTİRME TUTUM ÖLÇEĞİ

	Çok	Oldukça	Biraz	Hiç
1-Çocuk yorucu ve zor işlerden korunmalıdır.				
2-Anne ve babalar, çocuklarını dertlerini anlatmaya teşvik ederler.Fakat bazen çocukların dertlerinin hiç açılmaması gerektiğini anlayamazlar.				
3-Çocuk boşa geçen dakikaların bir daha hiç geri gelmeyeceğini ne kadar çabuk öğrenirse, kendisi için o kadar iyi olur.				

<p>4-Bir anne, çocuğunun düş kırıklığına uğramaması için elinden geleni yapmalıdır.</p>				
<p>5-Çocuk ne kadar erken yürümeyi öğrenirse o kadar iyi terbiye edilebilir.</p>				
<p>6-Çocuk yetiştirmenin kötü taraflarından biri de, anne ya da babanın istediğini yapabilmesi için yeterince özgür olmamasıdır.</p>				
<p>7-Sıkı kurallarla yetişen çocuklardan en iyi yetişkinler çıkar.</p>				
<p>8-Çocuk yetiştirmek sınır bozucu, yıpratıcı</p>				

bir iştir.				
9-Bir anne çocuğunun mutluluğu için kendi mutluluğunu feda etmesini bilir.				
10-Daima koşuşturan hareketli bir çocuk, büyük olasılıkla mutlu bir kişi olacaktır.				
11-Babalar biraz daha şefkatli olsalar anneler çocuklarını daha iyi yönetebilirler.				
12-Çocuğun hayatta öğrenmesi gereken o kadar çok şey vardır ki, zamanını boşa	Çok	Oldukça	Biraz	Hiç

geçirmesi affedilemez.				
13- Büyükler çocukların şakalarına güler, onlara eğlendirici öyküler anlatırsa evdeki düzen daha düzgün, daha akıcı olur.				
14- Eğer bütün gününü çocuklarla geçirmek zorunda kalırsa, hangi anne olursa olsun sonunda çocuklar sinirine dokunur				
15-Bütün genç anneler, bebek bakımında beceriksiz olacaklarından korkarlar.				
16-Anne babalar				

<p>çocuklarına sorgusuz sualsiz kendilerine sadık kalmalarını öğretmelidir.</p>				
<p>17-- Çocuğun en gizli düşüncelerini bilmek kesinlikle, bir annenin görevidir</p>				
<p>18-Anne ve babalar her zaman çocukların kendilerine uymasını beklememeli birazda kendileri çocuklarına uymalıdır.</p>				
<p>19-Eğer anneler dileklerinin kabul edileceğini bilselerdi, babaların daha anlayışlı olmalarını</p>				

dilerlerdi.				
20-Bir çocuğa ne olursa olsun dövüşmekten kaçınması gerektiği öğretilmelidir.				
21- Çocuklar bencil olduklarında ve hep bir şeyler istediklerinde, annenin tepesinin atması çok normaldir.				
22-Eğer çocuklar ailedeki kuralları uygun bulmuyorlarsa bunu anne babalarına söylemeleri hoş karşılanmalıdır.				
23-Çocuğu sıkı terbiye ederseniz sonra				

size teşekkür eder.				
24-Anneler çoğu zaman çocuklarına bir dakika daha dayanamayacakları duygusuna kapılırlar.	Çok	Oldukça	Biraz	Hiç
25-Küçük bir çocuk cinsiyet konusunda sakınmalıdır.				
26-Bir annenin çocuğunun hayatı hakkında her şeyi bilmesi hakkıdır.Çünkü çocuğu onun bir parçasıdır.				
27-Uyanık bir anne baba çocuklarının tüm düşüncelerini öğrenmeye çalışmalıdır.				

<p>28- Çocuklar, anne babalarının kendileri için neler neler feda ettiklerini düşünmelidir.</p>				
<p>29-Sert terbiye, sağlam ve iyi karakter geliştirir.</p>				
<p>30-Eğer çocukların dertlerini söylemelerine izin verilirse, büsbütün şikayetçi olurlar.</p>				
<p>31-Anneler çocukları için hemen hemen bütün eğlencelerini feda ederler.</p>				
<p>32-Genç bir kadın henüz gençken yapmak</p>				

istediği pek çok Şey olduğu için, anne olunca kendisini tutuklanmış duygusuna kaptırır.				
33-Babalar daha az bencil olsalar kendilerine düşen görevleri yaparlardı.				
34-Bir ocuğa anne ve babasını herkesten üstün görmesi öğretilmelidir.				
35-İyi bir anne çocuğunu ufak tefek güçlüklerden korumalıdır.				
36-Çocuk hiçbir zaman ailesinden sır				

saklamamalıdır.				
37- Çocuklardan sık sık ödün vermelerini, anne babaya uymalarını istemek doğru değildir.				
38-Çoğu anneler bebeklerine bakarken onu inciteceklerinden korkarlar.	Çok	Oldukça	Biraz	Hiç
39-Bir çocuğa, başı derde girdiğinde dövüşmek yerine büyüklere başvurması öğretilmelidir.				
40-Anne baba arasındaki bazı konular hafif bir tartışma ile çözümlenemez.				
41-Ev				

<p>bakımında ve idaresinde en kötü şeylerden birisi de kişinin kendini evinde tutuklanmış gibi hissetmesidir.</p>				
<p>42-Oğlan ve kız çocuklarının birbirlerine soyunurken görmemeleri gerekir.</p>				
<p>43-Hiçbir kadından yeni doğmuş bir bebeğe tek başına bakması beklenmemelidir.</p>				
<p>44-Çocukların sorunlarına eğilerseniz sizi oyalamak için bir masal uydururlar.</p>				
<p>45-Anneleri</p>				

<p>kendileri yüzünden zorluk çektığı için çocuklar onlara karşı daha anlayışlı olmalıdır.</p>				
<p>46-Eğer anne babalar çocukları ile şakalaşıp beraber eğlenirse çocuklar onların öğütlerini dinlemeye daha çok yönelirler.</p>				
<p>47-Bir çocuk eninde sonunda anne babasınınkinden daha üstün bir akıla sahip olamayacağını öğrenir.</p>				
<p>48-Genç bir annenin ilk bebeğinin bakımı sırasında yalnız kalmasından daha</p>				

kötü bir şey olamaz.				
49-Eğer bir anne çocuklarını daha iyi yetiştiremiyorsa, belki de bu babanın evde kendine düşen görevi iyi yapamamasından ileri geliyordur.				
50-Bir çocuğun diğer bir çocuğa vurması hiçbir şekilde hoşgörü ile karşılanmaz.	Çok	Oldukça	Biraz	Hiç
51-Akıllı bir kadın yeni bir bebeğin doğumundan önce ve sonra yalnız kalmamak için elinden geleni yapar.				

<p>52-Anne babalar çocuklarına hayatta ilerleyebilmeleri için hep bir şeyler yapmaları ve boşa zaman geçirmemeleri gerektiğini öğretmelidir.</p>				
<p>53-Evde olup bitenleri sadece anne bildiği için ev hayatını onun planlaması lazımdır.</p>				
<p>54-Bütün zamanını çocukları ile geçirmek, bir kadına kanadı kopmuş duygusu verir.</p>				
<p>55- Eğer</p>				

anne kollarını sıvar, bütün yükü sırtına alırsa tüm aile rahat eder.				
56- Kendi haklarına sahip olabilmesi için bazen bir kadının kocasını terslemesi gerekir.				
57-Anne babalar çocuklarını, kendi kendilerine oluşturdukları güveni sarsabilecek bütün güç işlerden sakınmalıdırlar.				
58- Çocuklar aslında sıkı disiplin içinde mutlu olurlar.				
59-Anne babaya sadakat her şeyden önce gelir.				

<p>60- Çocukların toplantıları ile kız- erkek arkadaşlıklarıyla ve eğlenceleri ile ilgilenen anne babalar onların iyi yetişmelerini sağlarlar.</p>				
--	--	--	--	--